

Lluís Maria Xirinacs. *Exercici dels drets humans. Exercici de democràcia participativa*

Albert Recio, Toni Comín i Jordi Garcia. *Democràcia econòmica*
Grup de Treball d'Economia Solidària. *Economia solidària. Fonament d'una globalització humanitzadora*

Jordi Garcia. *L'empresa ciutadana, a l'ordre del dia*

Josep Ll. Bosque. *És l'agricultura ecològica la solució després de les crisis alimentàries?*

Fòrum d'Elgoibar. *Cap a un nou concepte de les organitzacions en un nou segle*

Arcadi Oliveres i Boadella. *Conseqüències de la globalització sobre la vida quotidiana als barris*

Alfonso Vázquez. *Revolució en la gestió*

Xavier Gallofré. *La dimensió cooperativa*

Exercici dels drets humans. Exercici de democràcia participativa

Lluís Maria Xirinacs

Introducció

"Fins a quan abusareu, Poders constituïts, de la paciència del poble?"

Volia tenir la satisfacció d'iniciar aquesta intervenció meva a la manera de l'exabrupte amb què començà Ciceró la seva

requisitòria contra Catilina en el Senat del municipi de Roma. Ciceró estava cansat de la permanent conspiració de Catilina.

Estimat poble de Barcelona, present i absent, diligents entitats ciutadanes, promotores dels Drets del ciutadà, autoritats i, en especial, regidora i servidora dels drets civils, Roser Veciana, amb tot el seu competent equip col·laborador:

En les darreres dècades arreu del món s'han anat agomblant fosques nuvolades de desprestigi de la política, de desconfiança i de distanciament del poble devers uns estaments oficials, que, en llur avidesa de poder, s'han apropiat i han fagocitat el sagrat àmbit públic, on el poble exerceix directament les seves responsabilitats i les seves llibertats. El poble, en el nostre país, despert i actiu en els anys setanta, ja en bona part avui per terra, prostrat, massificat, desencisat i manipulat. Només petites minories, individus i col·lectius, incombustibles, lluiten des d'elles mateixes. La major part de les activitats públiques són en realitat activitats teledirigides des de la política, activitats aparentment públiques, però en realitat paraestats, guiades i subvencionades des de l'oficialitat d'un Ajuntament, d'un Consell Comarcal, d'una Generalitat, de Madrid, de Brussel·les o de la ONU. La gent s'ha anat tornant individualista, consumista, socialment irresponsable i infantil, en profit d'un sistema neoliberal, necessitat d'estandarditzar la persona humana, en vista a l'obtenció de major lucre. Tot això és prou palès. No m'hi estendré, però, que consti, és la mare dels ous.

Torno, doncs, a repetir: "Fins a quan abusareu de la paciència del poble?"

Tanmateix, el 1992, a Rio de Janeiro, se celebra la Conferència de l'ONU sobre el Medi Ambient i Desenvolupament i és dictada una Agenda 21, poc a poc, assumida pel poder oficial, com a autofrè ecològic en els terrenys material, biològic, psicològic i social. El 17 d'octubre de 1998, a Barcelona, se celebra la Conferència Europea "Ciutats pels Drets Humans" on surt el compromís dels assistents de participar en la redacció d'una Carta europea en aquest sentit. El text es treballa a Barcelona en el I Fòrum de Debat de la Carta Europea de Salvaguarda dels Drets Humans a la Ciutat. Els dies 17 i 18 de maig de 2000 se celebra la

Conferència Europea a Saint Denis, a prop de París, amb l'assistència de representants de més de 70 ciutats, on es promulga la Carta. Aquesta Carta accepta en la seva tercera disposició addicional l'Agenda 21 de Rio de Janeiro. La seva disposició final número 3 afirma: cal que "els altres subjectes de dret reconeguïn el valor jurídic superior d'aquests drets". El número 4 de la Disposició final de la Carta afegeix: "Les ciutats signatàries es comprometen a reconèixer aquesta Carta mitjançant la menció expressa a totes les seves ordenances municipals com a primera regla jurídica vinculant de la ciutat". I, fixem-nos-hi bé, el 21 de juliol del mateix any el Ple de l'Ajuntament de Barcelona signa la Carta per unanimitat. Esdeveniment tan o més transcendent per al municipi de Barcelona i per als altres municipis signants, com ho fou en 1215 la famosa Carta Magna formulada pel municipi de Londres i acceptada pel rei d'Anglaterra, Joan I Sense Terra. I dic "més transcendent" perquè la nostra Carta no s'entreté a protegir aristòcrates privilegiats com l'anglesa.

Però encara hi ha més. Sense perdre temps, el 5 de maig de 2001, se celebra a Barcelona el II Fòrum de Debat, aquesta vegada per al desenvolupament de la Carta, amb l'assistència i participació d'unes 250 entitats. En l'ordre del dia es tracta de dissenyar la figura de la Defensora o Defensor de la ciutadania, independent i imparcial, requerida en l'article 27.1 i la figura de la Comissió d'Alerta Ciutadana, constituïda per ciutadans i ciutadanes requerida en l'article 27.2. Finalment el solemne acte d'avui inaugura un programa de quatre dies per celebrar el 53è Aniversari de la Declaració Universal dels Drets Humans. Però els seus organitzadors no es volien acontentar amb una celebració protocol·lària. Volien omplir de contingut pràctic, positiu i constructiu aital efemèride. Aquests dies, a partir d'una llista confegida per les entitats "legisladores" de base, el poble de Barcelona, a la seva Plaça emblemàtica de St. Jaume, havia d'elegir una terna de candidats a aquesta sindicatura cívica de la qual l'Ajuntament en triaria un. Critico procediment, que palesa un toc de desconfiança envers el poble per part de l'Ajuntament. L'elecció ha estat endarrerida. Esperem, com s'ha dit, que només sigui per a preparar millor el reglament de la nova sindicatura i sense intervencionismes oficials. Si és així, tindrem aviat Defensor/a de la Ciutadania. Si parem esment en els difícils continguts de la Carta, bon pes haurà aleshores caigut al damunt de l'elegit!

El poble, en el nostre país, despert i actiu en els anys setanta, jau en bona part avui per terra, prostrat, massificat, desencisat i manipulat.

Davant d'aquesta, fins ara, convincent actuació de les nostres autoritats municipals, que he de dir jo?. No anirem a fer detenir els nostres magistrats, com Ciceró feu detenir Catilina a la sortida del senat a Roma. Els polítics del nostre Ajuntament, fins ara, s'han portat bé. Només els demanem que segueixin sabent escoltar la representació popular i segueixin sabent obeir-la. Perquè política democràtica vol dir, curt i ras, obediència a la voluntat del poble.

La democràcia primera

Grècia inventà la paraula "democràcia", en el significat de "força del poble". Segons es diu, cap al 510 aC, Clístenes, més que cap altre, implantà la democràcia en el municipi d'Atenes. Organitzà, fins i tot, la comarca de l'Àtica: tres municipis, aquests en districtes i cada districte en barris. El Parlament de representació o boulé, equivalent als nostres plens municipals, i l'executiu dels Magistrats, equivalent al nostre equip de govern municipal, eren controlats per l'Assemblea de participació directa o ekklesia. Hi havia, doncs, una doble via en savi equilibri cibernètic d'acció d'anada política o oficial i feed-back retroactiu demòtic o popular. La representativa, estatal i la directa, pública. Com se sent avui dia, en què vivim una dura "politocràcia", la falta d'aquesta segona via que aferma la vera democràcia! Els grecs deien inequívocament polis kai demos. Un dualisme diversificador, però complementari, un equilibri dinàmic, vivent, entre acció i retroacció. Dels municipis grecs avui dia només s'esmenta l'aspecte de polis, de la política, immersos com som en aquesta societat hiperpolititzada, on els polítics no obeeixen la voluntat del poble senzillament perquè no n'hi ha. Hem perdut l'assemblea que sintetitza la definició del voler del poble. Aquest s'ha convertit en un magma massificat de voluntats individuals encontraades i caòtiques, dirigides electoralment per la voluntat inevitablement esbiaixada del programa de cada partit. Per exemple, ara no hi ha manera d'obtenir la voluntat comuna del municipi de Barcelona. No hi ha programa unitari de consens previ a les successives eleccions municipals. Hi ha només una cultura del dissens entre diferents polítiques, sovint divergents i fins i tot oposades, sobre una mateixa comunitat territorial. Així la política avança només brandejant.

Roma s'assembla a Atenes: "Senatus populusque romanus", diuen també. De nou la doble via permanent, Senat de la Res Officialis i Assemblea de la Res Publica. Ni els llatins ni els grecs confonien, com ara lamentablement es confon, l'àmbit oficial, estatal o polític amb l'àmbit popular, públic o comunitari. Ara el poble, el demos, el populus, ha estat substituït, com he dit, per una massa amorfa d'individus, massa que els grecs anomenaven plethos, els llatins, plebs i des de la Revolució Francesa, molt ennoblidament, ciutadania. I la consulta, obligada en vera democràcia, a la voluntat popular, ha estat substituïda per una consulta, això sí exhaustiva, de l'àmbit oficial-polític a l'àmbit individual-privat, que no és el poble, perquè no ha consensuat voluntat popular unitària. Cadascú vota pel seu compte i en secret per evitar coaccions, més enllà de qualsevol compromís conjunt, un programa que tampoc és del conjunt sinó d'una part o partit. S'ha abandonat còmodament la recerca del consens unitari. S'ha degradat escandalosament la democràcia. Tot esdevé molt més manipulable des del poder constituït. El liberalisme, a partir de la Revolució francesa, és cert, ha elevat al màxim el respecte a l'individu en front de l'absolutisme estatal anterior. Aquest individualisme quallà en la Declaració dels Drets Humans d'aquella revolució, ampliat a tot el món amb la Declaració que avui festegem i que recull a bastament la nostra Carta Europea de Salvaguarda dels Drets Humans a la Ciutat. Però això no representa més que el primer graó del gran edifici de la vera democràcia. Caldrà el reconeixement dels drets de les comunitats humanes a qualsevol nivell. Aquests drets, només a nivell de poble-nació, seran recollits posteriorment per l'ONU en els dos Pactes Internacionals de Drets Civils i Polítics, com també de Drets Econòmics, Socials i Culturals.

I no anéssim a pensar que la famosa reforma de Clístenes a Atenes fou nascuda de generació espontània. No fou en realitat més que la devolució d'una democràcia assembleària ancestral, que venia de l'Edat de la Pedra i romania sota formes larvades en les societats neolítiques i bàrbares dels metalls, i que fou rapinyada pels senyors de la guerra en etapes feudals posteriors. Els anglesos a tot retorn fet al poble de la seva capacitat sobirana prèviament segrestada, en diuen, molt justament, devolution, no "concessió generosa de competències de l'Estat a la perifèria" com es diu a Espanya.

***Política
democràtica vol
dir, curt i ras,
obediència a la
voluntat del
poble.***

Tant a Grècia i a Roma com també a molts altres llocs de la terra, des de la Babilònia de Sargó I fins als nostres dies, la cruel perversió instaurada pels imperialismes i colonialismes militars, polítics, econòmics, religiosos i culturals destruï la democràcia de soca-rel. Les masses d'emigrants, sacsejades per aquests poders, devoraren els pobles. El Tribú romà de la Plebs apareix com un mal menor per protegir les masses miserables, desarracades, aculturitzades. Fixem-nos que no es parla de Defensor del Poble. El poble, com qualsevol realitat verament sana, no ha de menester protecció de ningú. Quan volem nomenar una Defensora o un Defensor de la ciutadania, quan hem de fer una Carta per a la seva salvaguarda és per què la ciutadania ha esdevingut un autèntic espantall: gent protegida, estructurada i forta d'una banda i gent massificada, degradada i feble d'altra. Sobre aquest desastre s'estén un piadós vel uniformador indicat per la paraula "ciutat", que no és ni poble, ni massa o plebs, ni comunitat comarcal, ni municipal, ni de barri. És un cartell que cobreix sense agermanar-les, la gent ben assentada, les bosses de pobresa de marginats refusats i la gent immigrada sense recursos. Aquesta gent és atreta per l'oferta de treball en les empreses d'avariciosos empresaris locals que no volen invertir on hi ha mà d'obra excedentària perquè allà el seu capital no rendiria tant com aquí. El sacrosant dogma del Fons Monetari Internacional: tot es pot fer menys impedir la llibertat de moviment de capitals. La societat esdevé una Babel, que es dissimula amb les paraules pseudoprogressistes de diversitat i multiculturalitat. Aquesta societat, d'una banda, no pot atendre les necessitats específiques de tanta varietat, i, d'altra, ignora l'existència en el lloc d'un poble propi, d'una cultura pròpia, d'una identitat nacional, en molts casos, com el nostre, ja de lluny llargament oprimida, la qual, amb la seva singularitat, ara en perill d'extinció, podria, ella sí, cooperar eficaçment a alimentar la autèntica diversitat i multiculturalitat del món. El republicà Clístenes feu un esforç titànic de reformular la comunitat comarcal, municipal, de districte i de barri, obrint lloc als nouvinguts al costat del patriciat antic, tot substituint la relació de parentiu per la de bon veïnatge amb el respecte al país dels nou vinguts. Però dos segles més tard l'allau massificador, provenint de l'imperialisme persa i macedoni, enfonsà definitivament la democràcia i la cultura gregues. La república romana també intentà superar l'antagonisme entre patricis autòctons oligàrquics i plebeus immigrants massificats. Però, també, quatre

Ara no hi ha manera d'obtenir la voluntat comuna del municipi de Barcelona. No hi ha programa unitari de consens previ a la successives eleccions municipals.

segles més tard, l'avarícia dels mateixos imperialistes romans, que destruïren la república, destruï la democràcia i poc a poc la "ciutadania romana" s'estengué a tot l'imperi. Molt més tard, per una raó semblant, els revolucionaris francesos convertiren en ciutat tota França. A l'himne de la Marsellesa, ciutaden és sinònim de francès. És la pietosa capa d'igualtat que amaga la diferència viva col·lectiva i esmicola la força que sorgiria de la seva organicitat social. L'individu adquireix jurídicament unes llibertats meravelloses, que potser no havia tingut mai, i a les quals té ple dret, sigui com sigui i vingui d'on vingui, però s'ha trinxat el poble i la possibilitat de construir voluntat popular, que pugui ser obeïda per polítics verament democràtics i que pugui efectuar el reciclatge necessari de les masses individualistes i degradades. Per això són, en bona part, meritoris els Pactes Internacionals dels Drets dels pobles, suara esmentats i assumits per la nostra Carta. També és meritòria l'autoretallada de poder que representa per als polítics barcelonins i per als de les ciutats signants l'aprovació per unanimitat de la Carta. Representa un autèntic gir democratitzador de l'estament oficial fins ara dipositari d'un poder quasi de Leviatan, com diria Hobbes. Malgrat que tot plegat es mantingui encara a un nivell molt individual i com a mera declaració d'intencions.

***Quan volem
nomenar una
Defensora o
Defensor de la
ciutadania, quan
hem de fer una
Carta per a la
seva salvaguarda,
és perquè la
ciutadania
ha esdevingut
un autèntic
espantall.***

Barcelona

Però aquests nous aires democratitzadors tampoc han caigut del cel. És molt interessant i potser poc estudiada la tradició de lluita prodemocràtica del poble de la nostra comunitat municipal. Ja a la fi del s. XI, al costat del veguer reial i del batlle, s'introdueixen els prohoms, experts de l'estament dels ciutadans, embrió de representació ciutadana, a reclam de la gent. El 1249 Jaume I accepta quatre paers ("pacificadors") que podien reunir una assemblea general oberta a tots els ciutadans per motius d'utilitat col·lectiva. Una autèntica meravella, restauració d'arquetips ancestrals! A partir de 1260, comença la reducció de tan generosa obertura: els paers podran designar una assemblea de 200 ciutadans que ordinàriament faci la feina de l'assemblea general. El 1265 els membres de l'assemblea permanent es reduí més, fins al famós nombre de Cent, el Consell de Cent, on hi havia representats tots els estaments (ciutadans honrats, mercaders, artistes i menestrals).

Deixeu-me intercalar alguna petita digressió informativa poc coneguda, sobre el municipi germà de València. Cap al 1384, Francesc Eiximenis, que havia sojornat més de cinquanta anys a Barcelona, composà a València i en vista al seu bon govern, el famós "Regiment de la Cosa Pública", precursor insigne de la nostra Carta de Salvaguarda del ciutadà, que, amb actitud oberta -igual que la Carta europea-, recomana l'adopció de millores o costums d'altres països que semblin bons. Demana l'atenció als disminuïts. Renya als que es limiten a ajudar "les persones en singular" i no a les entitats i institucions públiques. Adreçat l'escrit a lectors de tots els estaments, amb una bella carta dedicatòria, fou clavat a la taula del Consell de l'Ajuntament de València per a guia dels Regidors de la Ciutat.

Novament a Barcelona, de tots és conegut el fet històric (1416) del Conseller Fiveller que, tot i formar part de l'oligarquia municipal ja de nou dominant en aquells anys, defensà la d'aleshores minsa democràcia catalana enfront de l'autocràcia del rei Ferran d'Antequera. Les conquestes democràtiques i participatives anaven perdent terreny en front i a favor de les tendències proaristocràtiques i oligàrquiques de l'estament anomenat "de ciutadans honrats", com també del de rendistes i terratinents, agrupats en una mena de partit anomenat La Biga ("el bastó gros"). El 1452 un moviment popular, anomenat La Busca ("el bastó petit"), format per ciutadans honrats descontents, mercaders, artistes i menestrals, aconseguí remuntar la situació opressiva amb l'aprovació d'un anomenat Sindicat dels Tres Estaments i Poble de Barcelona. La lluita del poble de Barcelona per recuperar la democràcia interna, antany assolida i després disminuïda, fou èpica. Reeixida fins al 1453, fou finalment vençuda. La Biga prepotent desfeu el Sindicat el 1462 i executà els principals dirigents de La Busca moderada, víctimes de la democràcia.

El moviment de democràcia de base municipal, importat de municipis italians, fou introduït de nou a la Corona d'Aragó, sota el nom de Germanies, primerament per València, després per les Illes i finalment entrà al Principat de Catalunya. Inicialment les Germanies foren legalitzades per l'emperador Carles. La revolta dels agermanats s'inicià a Barcelona el 8 de maig de 1520. Fou un moviment de solidaritat de les classes populars barcelonines, influïdes per l'exemple municipal valencià. Els agermanats, que tractaren de

dur endavant reformes socials i econòmiques importants, en un moment determinat obriren les presons i dominaren els carrers fins a la fi del mes, davant la impotència de les autoritats municipals i reals. Un cop vençuts, foren executats dos dels caps de la rebel·lió: el sabater Bernat Marquilles i el procurador Melcior Negre. Noves víctimes de la democràcia!. L'estat revolucionari, bé que somort, es mantingué fins l'acabament de la revolta a València i a Mallorca. L'actitud dels consellers fou ambigua tant envers els agermanats valencians i mallorquins com envers els capdavanters de la política repressiva, als quals procuraren de mantenir apartats de la ciutat. (Cf.: GEC, "Barcelona", p.201).

Històricament, sembla difícil defensar alhora, d'una banda, els drets i la identitat cultural dels ciutadans autòctons i, d'altra, les aportacions culturals dels nou vinguts. Ciutat tancada o ciutat oberta? Barcelona, al llarg dels segles, ha fet contínuament totes dues coses, com exemple viu de fidelitat a les arrels de la seva diversitat genuïna i alhora d'obertura a la immensa diversitat del món. Per ella han passat fenicis, cartaginesos, romans, visigots, musulmans, occitans, francesos, espanyols i sempre ha sabut ser fidel a si mateixa i al seu poble. Als segles XVII i XVIII defensa els seus drets i la seva identitat nacional en la guerra dels Segadors i en la de Successió, enmig de molts moviments migratoris. Al segle XIX defensa obertament i majoritàriament la modernitat lliberal vinguda de fora i el fet diferencial nostre, amb el fecund procés anomenat "la Renaixença", amb l'allau de camperols efecte de la industrialització.

En acabar aquell segle s'esdevingué el moviment popular anomenat "Tancament de caixes". Els industrials i comerciants barcelonins aspiraven des de 1898 a un Concert Econòmic semblant al del País Basc. A la petició s'hi adheriren les quatre Diputacions del Principat, 318 Ajuntaments i les principals entitats professionals, econòmiques i culturals. L'oposició de Madrid ocasionà l'any següent el "Tancament de Caixes". El 16 de juliol es decidí l'abstenció en el pagament de la contribució. L'alcalde Bartomeu Robert, forçat a permetre l'entrada executiva als domicilis dels morosos, dimitií. També ho feu Manuel Duran i Bas, aleshores ministre de Justícia. Es declarà l'estat de guerra i el no pagament fou equiparat al delictes de sedició. Hi hagué empresonaments i clausura de comerços.

És molt interessant la tradició de lluita prodemocràtica del poble de la nostra comunitat municipal. El 1249 Jaume I accepta quatre paers que podien reunir en una assemblea general oberta tots els ciutadans per motius d'utilitat col·lectiva.

La Setmana Tràgica fou una altra protesta barcelonina (1909), en aquest cas antimilitarista, resultat d'una fonda irritació popular. També es declarà l'estat de guerra i Barcelona fou aïllada de la resta del país. Insidiosament el lerrouxisme torçà el sentit de la revolta i li imprimí un caràcter anticlerical. La repressió fou a sang i foc. Hi hagué més de cent morts i cinc execucions, entre les quals la de Francesc Ferrer i Guàrdia, sentida com a absolutament injusta per molts estaments nacionals i internacionals. Més màrtirs de la democràcia.

Cal afegir que la democràcia participativa directa fou defensada acèrrimament per l'anarquisme de primeries del segle XX, que tingué als Països Catalans potser el més gran seguiment del món. Un altre testimoni de la voluntat democratitzadora, en aquest cas, en les empreses productives, en els comerços, en les finances, fou l'ample moviment cooperativista que arriba fins a avui.

Molts altres exemples de la nostra història poden palesar l'existència d'una tradició democratitzadora dins de la nostra història municipal, que no puc ara relatar per mor de la brevetat. Tanmateix he de fer referència al gran experiment del Principat de Catalunya de l'època del canvi de règim (1971-77) en què també quedà fonament involucrada la ciutat de Barcelona. Em refereixo a l'Assemblea de Catalunya, assemblea de cents d'assemblees menors municipals, comarcals, regionals, d'associacions de veïns, d'empreses, partits, sindicats, col·legis professionals, d'estudiants, d'entitats culturals, esportives, comunicacionals, educacionals, de catalans a l'estranger, etc., els plens de la qual se celebraren a Barcelona, la qual com a cap i casal de Catalunya també animà fenòmens tan extraordinaris com els fets del Sindicat Democràtic d'Estudiants coneguts com "la Caputxinada", la Nova Cançó, l'Escola Catalana, el Congrés de Cultura Catalana, les Jornades de Debat dels Països Catalans, la Marxa de la Llibertat, la Crida a la Solidaritat o la vivíssima lluita reivindicativa de les Associacions de Veïns de la nostra Ciutat. Tampoc podem oblidar la llarga marxa de la lluita democràtica obrera i, en especial, la de les primeres Comissions Obreres assembleàries, encapçalades per la Comissió nacional de Catalunya i, en el nostre cas de la Comissió municipal de Barcelona.. En el canvi de règim esmentat, sobre tot a l'entorn de l'any 1976, sorgí una poderosa empenta popular alimentada per una participació multiforme i abrandada des de la mateixa base de la societat.

Com a cloenda d'aquest breu repàs històric de la democràcia participativa a Barcelona, he de dir que, empès per un moviment internacional a favor de la democràcia participativa, s'ha desvetllat avui dia a casa nostra un desfici per avançar en aquesta democràcia més autèntica. En l'àmbit internacional, el punt de referència és la ciutat de Porto Alegre a l'Estat de Rio Grande do Sul, al Brasil. Fa més de deu anys que les assemblees de barris fan els pressupostos municipals. El brasiler Partit dels Treballadors, des del govern de la ciutat, tutela, espero que no paternalísticament, aquesta gran escola de democràcia real. Poc a poc, la gent passa d'estar massificada a fer-se corresponsable dels destins de la ciutat. Porto Alegre és actualment la Meca dels defensors de la democràcia participativa. La Diputació de Barcelona ha editat un llibre explicatiu de l'experiència de Porto Alegre, amb pròleg de Manuel Royes, president de la Diputació de Barcelona i batlle de Terrassa, des d'on ell anima als catalans a imitar Porto Alegre. Podria ell i el seu partit començar a Terrassa? Però en el món hi ha molts altres exemples. Només citaré el moviment municipalista encapçalat des de fa molts anys per Murray Bookchin, preocupat per les polítiques d'allò que ara es diu l'ecologia social. A casa nostra, a més a més de l'incipient esforç de l'Ajuntament de Barcelona, palès en els seus programes de participació ciutadana i en l'organització del procés de la Carta, abans esmentat, que han precedit i que constitueixen la celebració d'aquest aniversari dels Drets Humans, altres municipis també han fet i estan fent experiments de diferent volada, que no podem ara detallar. En cap, però s'ha arribat a l'establiment d'una Assemblea municipal unitària permanent. Algunes Universitats, algunes Fundacions com la Jaume Bofill i RANDA, i entitats diverses d'estudi i experimentació, com Nova – Centre per a la Innovació Social i EcoConcern dediquen bona part dels seus recursos humans i financers a aprofundir la teoria i la pràctica de la democràcia directa en el nostre moment històric. Igualment se n'ocupen determinats mitjans de comunicació, com ho fa amb nota d'excel·lent la revista Illacrua. També comencen a proliferar empreses privades que organitzen programes de participació ciutadana, al meu judici sovint massa tuteladores, per encàrrec de les Institucions. Molts d'aquests col·lectius dediquen el màxim esforç, com hem dit que recomanava

Fa més de deu anys que a Porto Alegre les assemblees de barri elaboren els pressupostos municipals.

Eiximenis, a fer participar en les decisions públiques als individus i als col·lectius de discapacitats, d'immigrats, de marginats socials, etc., amb esforç meritori. Finalment, cal també esmentar que des de l'inici del nou mil·lenni hem posat en marxa el moviment "Jo també em planto! Cap a l'Assemblea dels Països Catalans" que vol promoure directament l'assemblea de cadascuna de les diferents comunitats territorials de la nostra nació com el seu subjecte responsable de llurs drets individuals i col·lectius. Invitem a tothom a autoorganitzar la seva i a participar democràticament en l'organització de l'Arbre de les Assemblees dels Països Catalans.

En l'ordre dels principis, el retorn de l'honor a la persona individual és sempre l'origen de tot dret, el primer graó de la piràmide comunitària.

Reflexions

Ja tenim, doncs, damunt de la taula una bona Carta de Salvaguarda dels drets dels ciutadans. La crisi de la democràcia occidental ja comença a forçar un inici de redreçament o, fins i tot, un decidit pas endavant en la conquesta del ple reconeixement de la dignitat humana. Aquí gosoproposar-vos alguna reflexió, important, al meu judici, per ajudar a fer avançar la conquesta d'aquesta nostra dignitat perduda.

Voldria deixar clar que privat, públic i oficial són tres àmbits ben diferenciats de la societat humana, com també en són individu, poble i política. Tot lluitant contra els Estats absoluts dels segles XVII i XVIII, és a dir, contra l'àmbit oficial o polític abassegadors del seu temps, on l'individu, és a dir l'àmbit privat, no comptava res, els revolucionaris francesos reconqueriren els drets individuals humans. En l'ordre dels principis, el retorn de l'honor a la persona individual és sempre l'origen de tot dret, el primer graó de la piràmide comunitària. També l'ONU encapçalà la seva tasca legislativa amb la Declaració Universal dels Drets de la persona humana individual. És just i reconfortant, doncs, que l'aportació fonamental de la nostra Carta de Salvaguarda ciutadana hagi dedicat la major part dels seus articles a aquesta atenció bàsica ineludible. Cal que tota revolució, tot canvi social per a millorar, exigeixi d'antuvi un clar Pacte de Solidaritat de tots els responsables d'aquest canvi, per atendre les necessitats bàsiques de cada ciutadà. Però cal observar que un Pacte

de Solidaritat exigeix més que les aportacions individualitzades. Per salvar l'individu cal el col·lectiu, i el col·lectiu no és prou ben salvat en la Carta. Caldria, barri per barri, carrer per carrer, compondre un cens voluntari de persones i famílies amb necessitats i, potser caldria que gestionessin aquest cens les caixes d'estalvis a través de tantes sucursals locals com tenen tan estratègicament situades, amb una llibreta oberta per a cada persona individual o col·lectiva sense recursos. En aquest sentit es va obrint camí la proposta de la Renda Bàsica universal. Però, que lluny no estem de poder resoldre les grans bosses de misèria i marginació només de la nostra ciutat! Tremolo si l'Ajuntament vol fer efectiu tot sol aquest mandat transcendental. Com s'ho farà? Tremolo encara més, si renuncia a fer-lo efectiu. Com s'ho farà la Defensora o el Defensor? I, encara més, tremolo si el Defensor renuncia, si renuncia la Comissió d'Alerta ciutadana. On quedaran les esperances dipositades en la Carta? Serà un paper mullat més? Cal que tots ajudem Comissió, Defensor i Ajuntament i, sobre tot, un poble que es va autoorganitzant sense parar, a fer efectiu el noble Pacte de Solidaritat implícit en la Carta.

S'han fet massa crides a la solidaritat amb els oprimits amb efectes insuficients. Parem esment. Hi ha la indefensió resultant de la massificació dels oprimits. Però també hi ha la inoperància fruit d'una altra massificació, la del poble no marginat. Un poble, per ric que sigui, convertit en massa, esdevé inoperant, com un cotxe convertit en ferralla. Convertir un poble en massa és una tasca tan fàcil com enredar una troca. A la inversa, convertir una massa en poble és una tasca tan difícil com desenredar-la. A més, doncs, de defensar els drets de l'àmbit individual, cal obrir decididament la defensa dels drets de l'àmbit públic. El costum de què tot ho arregli l'Ajuntament, l'àmbit oficial, mata l'àmbit públic i la possibilitat pràctica de fer justícia enmig de tan gran desori. "Públic" ve del llatí *populus publicus*, "poble de pèl al pubis", "poble adult". *Senatus populusque, polis kai demos*, política i poble, dèiem més amunt. Amb un àmbit públic fort, la capacitat d'atenció i absorció del marginat i, per consegüent, la capacitat de fer efectiva la Carta creix considerablement, no carrega tot el pes en l'Ajuntament i evita la macrocefàlia actual de l'àmbit polític oficial que acaba no representant al poble ans suplantant-lo.

Hi ha la indefensió resultant de la massificació dels oprimits. Però també hi ha la inoperància fruit d'una altra massificació, la del poble no marginat.

I, que és l'àmbit públic? Hem dit que les consultes electorals i els referèndums són, en rigor, meres consultes del sector oficial al sector privat, als individus un a un. Democràcia és la força del poble com a poble, com a voluntat conjunta consensuada (res pública, bé comú).

D'una banda, són àmbit públic les entitats ciutadanes de serveis: associacions, ONG, fundacions, sindicats, col·legis educatius i professionals, etc.. Meritòriament en tenim dues-centes cinquanta que avalen la Carta. Els demano que, cadascuna des del seu àmbit, ajudin, com ja vénen fent, a executar i desenvolupar la Carta. No només demanant actuacions polítiques de l'Ajuntament, ans també des de la força –la cràcia-creativa d'elles mateixes, des de la seva pròpia capacitat de servei al comú. Cal que les entitats es plantin i fructifiquin i no es redueixin a mers col·lectius reivindicatius que fan créixer més i més la macrocefàlia de l'Ajuntament. Pel sagrat principi de subsidiarietat, tot allò que pugui fer l'àmbit públic en el municipi que no ho faci l'àmbit polític de l'Ajuntament. L'actitud contrària és una trampa, en la que acostumen a caure els plantejaments socialistes: alienar-se dels deures veïnals i exigir totes les responsabilitats a l'Ajuntament. Caldria obrir una potent dimensió de voluntariat en tota la ciutadania, responsable, lliure i autodirigida i disminuir alienació política, impostos i burocràcia. Però la lluita de les entitats sectorials, que fa temps que dura, no és suficient. Cal la implicació del cor de les persones individuals i col·lectives, el compromís subjectiu sense condicions.

Per això ara us vull parlar de l'altre aspecte de l'àmbit públic, encara present en altres cultures i ignorat, oblidat o perseguit en la nostra, especialment als Estats francès i espanyol, i que, tanmateix, és de primera necessitat en una vera democràcia. Quan les Constitucions, que es consideren democràtiques, diuen indefectiblement en el seu primer article: "La sobirania rau en el poble i tots els poders i institucions de l'Estat emanen del poble", ens estan assenyalant que la força social brolla del cor del poble i aquest concedeix aquelles competències que creu convenient a la gestió de l'Estat polític o les hi retira. Allò que és popular o demòtic és anterior i més radical que allò que és oficial o polític. Les entitats de serveis especials, suara esmentades, participen d'aquesta radicalitat de força social que anomenem sobirania, autodefinició o independència respecte de l'Estat o, en el nostre

cas, de l'Ajuntament. Però això és cert en llur cas, només en llur règim intern i per a la finalitat pròpia de cada entitat. En canvi, havia existit al llarg de milers d'anys, en les primeres societats de cada poble la comunitat bàsica que cal recuperar. Aquesta comunitat bàsica o troncal de cada territori i a cada nivell són:

- la llar, com a federació responsable i lliure d'individus,
- la comunitat de veïns d'una casa, com a federació responsable i lliure de llars,
- el carrer com a federació responsable i lliure de veïnats
- i, amb condicions equivalents, barri, districte, municipi, etc.

Per ric que sigui, un poble convertit en massa, esdevé inoperant, com un cotxe convertit en ferralla.

La diferència essencial entre una entitat especial o sectorial i una comunitat troncal o bàsica rau en què la primera ve definida per un objecte o finalitat determinats i la segona pel fet de tractar-se d'un subjecte responsable de la universalitat de les seves finalitats referides als seus components. La comunitat de convivència en una llar no es constitueix exclusivament, per exemple, a fi de curar la sida o de millorar les condicions laborals dels treballadors, és fa oberta a totes les dimensions del subjecte comunitari i dels seus components, com diu encertadament la fórmula tradicional: "en la salut i en la malaltia, en la riquesa i en la pobresa, en la joventut i en l'ancianitat, en la vida i fins que la mor separi aquells que s'estimen". Les comunitats superiors a la de la llar, comunitats no d'individus, ans comunitats de comunitats menors, hauran de constituir-se amb la mateixa responsabilitat global que els correspongui, amb dret a la adequada informació pública, amb llur assemblea de debat i de decisió públiques, a fi de crear voluntat pública de consens i programa públic, com embrionàriament feu l'Assemblea de Catalunya al Principat, assumint totes les responsabilitats de la vida comunitària corresponent i amb totes les llibertats per exercir-les. Aleshores aquest programa comú podrà ser obeït pels partits polítics democràtics des de l'Ajuntament, en allò que tingui de vinculant. Caldrà, doncs, fer pas a la sobirania bàsica de les comunitats inferiors i a la cessió o retirada consensuades, de competències delegades cap a les superiors. Això és ser poble sobirà, això és ser un poble amb la força provenint de les seves pròpies arrels, al qual ja no li caldrà cap Defensor. S'autodefensa, s'autoorganitza, s'autodetermina, s'autolegisla (auto-nomos) i s'autogoverna ell mateix

amb la seva pròpia força. Aquest és l'autèntic alliberament, l'autèntica independència, l'autèntica sobirania, l'autèntica emancipació del poble adult, talment com s'emancipa jurídicament una noia o un noi quan esdevenen adults. Aquest subjecte col·lectiu, que no és l'Ajuntament oficial i polític, ans està personificat en la corresponent Assemblea pública, haurà de tenir la iniciativa legislativa, el control de l'executiu i la propietat i decisió sobre el capital comunitari, una elevada plusvàlua comunitària, avui dia ocultada i injustament espoliada per part d'entitats privades i oficials, que haurà de retornar al poble. Aleshores, la sanitat, l'educació, els mitjans de comunicació, el sol municipal no seran ni privats ni de l'Ajuntament, ni de l'Estat, seran de propietat i decisió públiques. No vull fer-me llarg. Però crec que podeu endevinar quina és la força latent del poble radicalment sobirà, senyor de si mateix, actualment prostrat, degradat, massificat, plebeu. Meditem-hi!

A un poble aital no li caldrà defensar la seva identitat nacional, comarcal o municipal, com em queixo que no es prou ben defensada en la nostra Carta ciutadana.

No li caldrà ni Comissió d'Alerta ni Defensora o Defensor del Ciutadà perquè a tots els nivells, grans i petits, serà plenament autodefensat, i codefensat des dels altres territoris i nivells. En comptes d'uns delegats o d'unes comissions, l'esperit de bon veïnatge, de fraternitat, de concòrdia comunitària vetllarà Barcelona com aquell àngel del Portal de muralla que fou vist, segons la llegenda, per sant Ramon de Penyafort. I equilibrarà la societat respecte de la violència cruel, la crítica feroç i la competitivitat salvatge de la nostra actual cultura del dissens.

Però anem a pams. Bo és començar, com he dit, per l'assistència als més necessitats. Benvinguda Carta, benvinguda Comissió, benvingut Defensor i tan de bo pugui aviat dir benvinguda votació per a la seva designació. Quan es dona una situació, com l'actual, d'indefensió, d'una part, i de prepotència, per l'altra, en un permanent escàndol ciutadà, cal aquell Defensor civitatis, inventat en el temps del corrupte Baix Imperi Romà. També al Renaixement, St. Antoni, bisbe de Florència fou tingut pel poble com Defensor civitatis. Era, i el poble així ho sentia, el defensor dels pobres en front de la prepotència dels Mèdics. Bona és doncs aquesta defensa en front de la prepotència política actual. Però, per acabar,

permeteu-me vaticinar que aquesta Carta, a la llarga, esdevindrà incomplible si la participació democràtica no és fonamental i no emergeixen els subjectes col·lectius responsables i sobirans, l'ànima col·lectiva, sense la qual el cos social i territorial, per ben enginyat i dirigit políticament que estigui, es mor, es corromp i es fa presa de tota mena de rapinyes per part d'aquells voltors carronyaires que sempre vigilen des dels aires elevats del poder.

Allò que és popular o demòtic és anterior i més radical que allò que és oficial o polític.

Discurs pronunciat amb motiu del 53è Aniversari de la Declaració Universal dels Drets Humans, en un acte organitzat per la regidoria de Drets Civils de l'Ajuntament de Barcelona, Roser Veciana, el 10 de desembre de 2001 al Saló de Cent de l'Ajuntament.

Democràcia econòmica

Jordi Garcia, Albert Recio i Toni Comín

Jordi Garcia

Podem definir la democràcia econòmica com la capacitat de les persones per incidir en totes les decisions econòmiques que afecten la seva vida. Podem caracteritzar-la també a partir de cada rol que adoptem en la nostra societat, com són els rols de ciutadà, de treballador, de consumidor, d'estalviador -per mi els més relacionats amb la democràcia econòmica. Com a ciutadans, la democràcia econòmica és el dret i la capacitat, d'incidir en les decisions rellevants de política econòmica de cada nivell territorial, des del local al planetari. Com a treballadors, la democràcia econòmica se centra en l'empresa, i consisteix a incidir en les decisions que afecten les empreses, tant en aquella on cadascú treballa com en aquelles altres que ens influeixen. Cal advertir

que ens referim, d'una banda, a les decisions que afecten les condicions laborals i l'organització del treball, però de l'altra també a les decisions estratègiques d'aquestes empreses. En el nostre rol de consumidors, entendríem per democràcia econòmica la nostra capacitat d'incidir en el tipus de béns i serveis que comprem i en el mateix procés de producció en què estan fets. Com a estalviadors, i si cal com a inversors, seria la capacitat per decidir què fan amb els nostres diners les caixes i els bancs, a les quals confiem en dipòsit aquests estalvis.

La democràcia econòmica és l'encreuament de dos conceptes: el derivat de la democràcia i el derivat de l'economia. Per un cantó, doncs, la democràcia econòmica forma part d'una aspiració més àmplia a favor d'una democràcia substantiva -no de la democràcia "light" que ara tenim/patim- i que està de moda definir com a democràcia participativa. O sigui, la democràcia econòmica seria un vessant importantíssim de la democràcia participativa; partint també del fet que, segons el meu punt de vista, en aquests moments no hi ha una vertadera democràcia, sinó que en tot cas ens trobem en un règim que alguns politòlegs han definit com a poliarquia, on la sobirania del poble es redueix a votar cada cert temps entre una elit, una oligarquia política que després farà i desfarà com voldrà. Per tant, no existiria una autèntica democràcia si no és participativa; i aquesta democràcia participativa demana una democràcia econòmica, i això, en qualsevol cas, és diferent del que en aquests moments tenim.

Si ho mirem des del punt de vista de l'economia, associo la democràcia econòmica amb una economia no capitalista, una economia postcapitalista que, personalment, no tindria problemes a caracteritzar com a socialista mentre tinguem present que no ens estem referint ni a les experiències fallides dels països de l'Est ni a les experiències socialdemòcrates. Des d'aquest punt de vista, també, jo diria que no hi pot haver en el capitalisme, una autèntica democràcia i, per tant, tampoc una democràcia econòmica plena. Per què? Doncs perquè sense una redistribució de la riquesa i del treball, tant assalariat com domèstic, és impossible participar en igualtat de condicions. Ja només per això entenc que capitalisme i democràcia autèntica són incompatibles.

Dono per descomptat que, entre les persones que som aquí avui, podem compartir aquests pressupòsits i no cal justificar-los en el poc temps que tenim; que compartim les bondats d'un projecte de democràcia econòmica des del punt de vista

de ciutadans, treballadors, consumidors i estalviadors, que creiem, en definitiva, que la democràcia econòmica és necessària, i que per tant ara, el que toca, és preguntar-nos si a més de necessària és possible.

Parlar de la possibilitat és parlar de futur; i referir-se de futur és referir-se a incerteses. Així doncs, entrem encara en un terreny més opinable. Des del meu punt de vista crec que efectivament és possible establir un sistema diferent del que tenim ara, que contingui entre les seves principals característiques el que anomenem democràcia econòmica. M'emparo, en primer lloc, en diverses experiències històriques que, salvant-ne les lògiques imperfeccions (a banda de les evitables, tota construcció social parteix del "defecte" que és humana!) i les distàncies d'espai i de temps, evidencien que la democràcia econòmica, en determinats moments històrics i per un temps efímer, ha estat possible. Cenyint-nos a la nostra civilització occidental, comencem recordant el funcionament de la polis d'Atenes, tot i les seves greus limitacions -ni les dones ni els esclaus no hi tenien vot-. Els atenesos lliures i mascles participaven en la cosa pública, tenien autonomia per decidir el seu futur i l'economia no se separava de la política. Al llarg d'una quarantena d'assemblees anuals, uns sis mil ciutadans decidien el futur econòmic de la seva polis. Aristòtil, que considerava que només era ciutadà aquell que participava en el govern de la seva polis, si hagués viscut avui dia hauria trobat ben pocs ciutadans a la nostra societat!

Avançant en el temps podem rastrejar pràctiques de democràcia econòmica, cenyida, però, també a una classe social determinada, en aquest cas la incipient burgesia, en ciutats occitanes i del nord d'Itàlia dels segles XII al XVI: Bolònia, Nimes, Florència, Montpeller, etc. Apro-pant-nos més en el temps, també hem de parlar d'experiències que comencen amb el moviment obrer, com pot ser la Comuna de París (1871), els sòviets (1905 i 1917), els consells obrers alemanys, austríacs o italians (1917-21), les col·lectivitzacions llibertàries a Catalunya i Aragó (1936-38), o, en fi, el mateix moviment cooperatiu català dels anys trenta. Podem pensar, fins i tot, en l'excessivament criticada autogestió iugoslava dels anys 50 i 60, quan, si va fallar, va ser precisament perquè era massa poc autogestionària en estar massa controlada pel partit comunista i per tota la burocràcia estatal.

Podem definir la democràcia econòmica com la capacitat de les persones per incidir en totes les decisions econòmiques que afecten la seva vida. (JG)

Tinguem present que, als anys 50, la Iugoslàvia socialista autogestionària va ser el país que més va créixer de tot el món, i ja sé que aquest no és cap criteri decisiu per avaluar la bondat d'una política econòmica, però sí que constitueix un indicador. Per acabar aquest ràpid recorregut històric per la democràcia econòmica, hauríem de referir-nos a experiències d'autogestió en algunes lluites obreres com la de Lip a França l'any 74-75, la de Lucas Aerospace a la Gran Bretanya a finals dels 70, etc.

Però la democràcia econòmica no pertany tan sols al passat. Avui, en aquests moments, s'estan registrant noves experiències de democràcia econòmica. Per exemple, les ocupacions i els assentaments promoguts pel Moviment Sense Terra brasiler (MST), que té com a consigna "Ocupa, resisteix, produeix". Podríem parlar també de les comunitats indígenes a l'Equador o a Chiapas; de tot un sector del cooperativisme de treball, i també de consum ecobiològic, encara incipient, organitzat al voltant de grups vinculats al moviment antiglobalització. Podríem parlar, així mateix, del sorgiment de xarxes d'intercanvi de béns, coneixements i serveis en molts països. El cas més espectacular són les xarxes argentines, on són molt importants per causa de la situació dramàtica que està vivint. Pensem que a l'any 1995, les experiències de troc les van començar vint persones i actualment n'hi ha centenars de milers. Finalment, pensem també en un altre vessant de la democràcia econòmica, el control de la inversió i la despesa pública, i recordem els pressupostos participatius que duen a terme la ciutat gautxa de Porto Alegre i i en general tot l'estat brasiler de Río Grande del Sur, amb l'impuls del Partit dels Treballadors (PT).

Per tant, tenim experiències en terrenys diversos: el cooperativisme, el municipalisme, el moviment camperol, el moviment obrer..., experiències variades, moltes encara embrionàries, que ens demostren que és possible gestionar els propis recursos econòmics. Així doncs, disposem d'experiències i, jo afegiria encara, que comença també a haver-hi certs models teòrics, entre els quals el més treballat és el d'Albert Sweickart, que proposa una mena de socialisme de marcat combinant un sistema de propietat social de les empreses, la seva gestió cooperativa i el control social de la inversió. Segons la meua opinió, és un model força sòlid; només hi tinc algun dubte, com ara la idoneïtat de la gestió cooperativa per

La democràcia econòmica forma part d'una aspiració més àmplia a favor d'una democràcia substantiva, no de la democràcia "light" que ara tenim/patim. (JG)

a qualsevol tipus d'empresa (em fa l'efecte que algunes empreses adscrites a sectors estratègics haurien de ser gestionades certament de manera participativa -per part de treballadors i usuaris-, però no de forma cooperativa, per evitar que els egoïsmes de grup, que també es poden manifestar en una cooperativa, afectessin necessitats vitals de tota la societat). També hi trobo a faltar la petita empresa familiar privada. Això sí, al meu entendre, tots tres sectors haurien d'estar sobrerregulats per l'Estat, que imposaria uns mínims estàndards laborals, ecològics i de participació social. En qualsevol cas, el que ara ens interessa ressaltar és que existeixen treballs molt rigorosos, que demostren que és possible concebre models econòmics més participatius i més justos socialment que el capitalisme, tant des de la pràctica com des de la teoria.

Per tant, podem augmentar i estendre les experiències de democràcia participativa, el que ara necessitem és reflexionar com podem socialitzar-les i ampliar-les; com podem construir a partir seu la democràcia econòmica, tenint present, des del meu punt de vista, que només podem parlar de democràcia econòmica, en un sentit fort, substantiu, dins una altra societat, en un sistema econòmic postcapitalista i en un sistema polític de democràcia participativa, combinació d'un aprofundiment de la democràcia representativa i de mecanismes de democràcia directa o participativa.

Percebem algunes tendències en la nostra societat que són favorables a l'extensió de la democràcia econòmica, així com, no ens enganyem, n'hi ha d'altres que en són totalment desfavorables. Entre les favorables, destaquem la creixent necessitat del mateix capitalisme d'implicar més els treballadors en l'empresa, que és una arma de doble tall, evidentment, ja que conté el d'augmentar la domesticació obrera, encara més, d'augmentar la instrumentalització humana; però que hem de convenir que comporta també la possibilitat de superar aquests mateixos límits per reclamar una implicació autèntica, en la gestió estratègica, en les finalitats empresarials i en els beneficis. D'altra banda, ressaltem també a favor de la democràcia econòmica les tendències, encara minses a l'Estat espanyol però molt més fortes a la resta d'Europa i els Estats Units, a favor de la responsabilitat social de l'empresa, per una banda, i del consum responsable de la població, per l'altra. Tant l'un com l'altra fan palesa la necessitat de participació de la comunitat i dels treballadors en la vida de l'empresa.

Tenim experiències en terrenys diversos: el cooperativisme, el municipalisme, el moviment camperol, el moviment obrer..., moltes encara embrionàries, que ens demostren que és possible gestionar els propis recursos econòmics. (JG)

Afegiria també que hi ha un creixement d'expectatives de participació social, possiblement motivat per l'augment en la formació de les persones –com més formades estem les persones, més podem i volem participar en allò que ens afecta–, la qual cosa, unit a una crisi de la democràcia liberal, a un malestar democràtic, i a l'eclosió de l'anomenat moviment antiglobalització, més preocupat pels assumptes econòmics del que ho van estar, en general, els moviments dels anys vuitanta –antimilitarisme, ecologisme, feminisme–, poden impulsar la democràcia econòmica. En aquest sentit, és esperançadora la voluntat de sectors del moviment antiglobalització de construir ja ara noves formes de produir, de consumir, de relacionar-se i de viure. Si això és així, d'aquí a un temps veurem com neixen moltes noves experiències de democràcia econòmica.

Evidentment també hi ha tendències que no afavoreixen gens la democratització de l'economia, començant per la cultura individualista que impedeix valorar allò col·lectiu i la participació, passant per la sensació de fatalisme i l'escepticisme sobre la possibilitat de transformar la realitat, fins als mecanismes de mercat, fortament esbiaixats cap al poder de les grans empreses, que no afavoreixen gens ni mica les experiències autogestionàries. Fins també, per què negar-ho, el mateix poc interès del moviment sindical, si més no del majoritari, per tirar endavant reivindicacions lligades amb la democràcia econòmica. Finalment, no podem ignorar que si el moviment per una democràcia econòmica agafés embranzida i es vinculés, com crec que està obligat a fer, amb un moviment de transformació social més ampli, de seguida topàriem amb l'hostilitat dels centres de poder i ens plourien els problemes per tots costats.

I vaig acabant. Si aquestes serien, sota el meu punt de vista, les tendències favorables i hostils per a un hipotètic avanç de la democràcia econòmica, ara cenyint-nos a la democràcia dintre de l'empresa, no a la planificació macroeconòmica, i pensant en països com el nostre, ara s'imposa reflexionar sobre quins puguin ser els actors principals que podrien encapçalar la reivindicació. Estic pensant en el moviment obrer i el moviment cooperatiu. Tots dos, perquè realment siguin els impulsors de la democràcia econòmica, necessiten, al meu entendre, renovar-se. A les empreses capitalistes el moviment obrer està

L'únic nord de la major part de cooperatives i cooperativistes és obtenir uns ingressos per viure i mantenir el lloc de treball, preocupacions perfectament legítimes però poc relacionades amb la possibilitat d'obrir un procés transformador capaç d'anar construint la democràcia econòmica. (JG)

a la defensiva, debilitat, envellit, i els sindicats majoritaris no tenen gaire interès a plantejar la democratització, suposant que, en aquests moments, tinguessin poder per fer-ho. D'altra banda, a les cooperatives catalanes existeix, certament, un sector minoritari que creu i practica els principis i valors cooperatius, per tant els principis i valors que tenen a veure amb la democràcia econòmica, i és per això que, per exemple, la Federació de Cooperatives ha organitzat avui aquest acte i edita la revista *nexe* (personalment, no conec a la ciutat altres àmbits on s'hagi plantejat aquesta temàtica amb tanta atenció com des de la Federació de Cooperatives). Ara bé, tampoc ens enganem: som un sector minoritari del cooperativisme, perquè en aquests moments, l'únic nord de la major part de les cooperatives i dels cooperativistes és obtenir uns ingressos per viure i mantenir el lloc de treball, preocupacions perfectament legítimes, per descomptat, però poc relacionades amb la possibilitat d'obrir un procés transformador capaç d'anar construint la democràcia econòmica.

Qui sap si podrem aconseguir aquesta renovació sacsejant tant el moviment obrer com el cooperatiu simultàniament des de dintre i des de fora! Des de dintre, per exemple i limitant-me al moviment cooperatiu que és el que més conec, generalitzant el balanç social a les cooperatives, impulsant "minirevolucions" en la gestió de les cooperatives que les converteixin en empreses autènticament democràtiques i participatives, començant a teixir entre diverses cooperatives, associacions, etc., un mercat social propi diferenciat del capitalista, etc. Des de fora, des del moviment antiglobalització, creant cooperatives autogestionàries i clarament orientades a la transformació social, que aportin una alenada d'aire fresc al moviment cooperatiu i entronquin amb els sectors més inquiets del cooperativisme actual. Si no es produeix aquesta conjunció entre renovació interna i externa, des de dintre i des de fora, des del meu punt de vista, en aquests moments l'avanç cap a la democràcia econòmica es troba bloquejat.

Voldria acabar emfatitzant la importància del tema de què parlem avui, la democràcia econòmica, recordant una pintada de caràcter anarcofeminista que vaig veure ahir al carrer, a prop del Palau de la Música, i que em va cridar l'atenció. Deia: "No queremos controlar empresas, queremos controlar nuestras vidas".

Si no es produeix una conjunció entre renovació interna i externa, des de dintre i des de fora, tant del moviment sindical com del moviment cooperatiu, l'avanç cap a la democràcia econòmica es troba bloquejat. (JG)

Evidentment entenc el sentit amb què ha estat feta, i comparteixo el missatge, però mirant-la des d'un altre significat, podríem donar-li la volta i concloure dient que, si realment volem controlar les nostres vides, haurem de controlar també les empreses, que més tard o més d'hora, hauran de ser nostres, de tota la col·lectivitat, com amargament estan descobrint aquests dies els treballadors i les treballadores de Lear i tota la comarca de la Segarra.

Crec que la renovació intel·lectual més important que ha tingut l'economia com a anàlisi teòrica, ve del feminisme i de l'ecologisme. (AR)

Albert Recio

En principi, estem d'acord en gairebé tot i, per tant, el que interessa ara és afegir idees complementàries. Hi ha un punt en què discrepo sobre el que has dit i és que els moviments feministes i ecologistes parlen menys d'economia que el moviment antiglobalització. Jo que sóc economista crec que la renovació intel·lectual més important que ha tingut l'economia com a anàlisi teòrica, ve del feminisme i de l'ecologisme; a més, em temo, que el moviment antiglobalització té moltes tendències a tornar a l'economia convencional. Per tant, en aquest punt podríem discutir, però en la resta estem bàsicament d'acord.

Volia apuntar quatre idees. La primera, que crec que pertany a una vella tradició d'esquerres, és que la democràcia sempre té dues condicions bàsiques: les formals i les reals. Per entendre'ns: les condicions materials i els drets polítics. Moltes vegades, quan pensem en societats democràtiques, correm el risc de reduir la democràcia als aspectes formals; per tant, correm el risc de pensar que mesures igualitàries, com per exemple, la distribució de la renda, no fan tant per la democràcia com els processos de participació política. No els vull pas confrontar; crec que són dos elements units. La llibertat de premsa és un cas claríssim. Si estic en una societat on hi ha censura és impossible que s'expressin opinions que són fora del sistema; però també és evident que, tot i que formalment qualsevol pot crear un diari o una televisió, a la pràctica només poden fer-los els qui tenen recursos econòmics i, per tant, hi ha una falta d'igualtat. Per això són molt importants els aspectes reals de la democràcia econòmica, i quan penso en recursos no ho faig només referint-me als monetaris, sinó també d'altra mena com els d'informació.

Tots els que portem molts anys en el moviment veïnal sabem que, malgrat que hem avançat en participació, encara en falta molta, perquè tampoc tenim prou informació. Per exemple, la Fundació Bofill ha elaborat un document per a l'Ajuntament sobre participació i, en canvi, la necessitat d'informació perquè existeixi participació és un punt que se'ls ha escapat, quan qualsevol dirigent veïnal que s'ha queixat a l'Ajuntament ho ha fet per manca d'informació. En aquest document, doncs, hi ha moltes qüestions referides a noves formes d'organització democràtica, però no n'hi ha cap de referida a la informació.

Una segona qüestió és que la democràcia econòmica fonamental ha crescut amb experiències micro: les cooperatives com a empreses que actuen en el mercat o bé formes de democràcia econòmica importants en empreses com va ser Lip a França, una experiència que m'ha interessat de sempre. De fet, el llibre de Sweickart, que és un dels que més m'ha animat a continuar amb aquest tema, defensa una democràcia de mercat. Jo crec que la democràcia pensada en un món de cooperatives o d'empreses autogestionades a un altre nivell és crucial; és a dir, és crucial que la gent, en l'àmbit on treballa, pugui participar; però crec que oblida, bàsicament, tres qüestions. Una, les tendències a la cultura tribal: qualsevol grup constituït, sigui del tipus que sigui, tendeix a l'autocreixement, a millorar la seva presència pública. Crec que això és una actitud molt humana; però implica que un món organitzat en unitats autònomes que es pensen com un grup en si mateix no serà aliè a repetir les tendències de creixement monopolista de les empreses –finalment les empreses familiars també es deuen a si mateixes com una unitat que intenta millorar la seva producció i, fins i tot, parlen d'equip–. Mondragon tendeix a créixer igual que una empresa capitalista. Fa uns anys que em dedico a estudiar els grans grups empresarials espanyols i crec que, en el sector industrial, Mondragon és el primer o segon grup empresarial real de l'Estat. El problema aquí és el mateix que observes al mercat capitalista normal: les possibilitats de tenir poder econòmic a les empreses són molt desiguals en funció del tipus de producte i de la seva situació en el mercat, i els treballadors d'una empresa, per bé que siguin molt cooperatius, molt autogestionaris, poden voler seguir creixent i enriquint-se a costa dels altres que es troben en pitjor situació al mercat. Per tant, al meu parer, cal pensar

La democràcia sempre requereix dues condicions bàsiques: les formals i les reals. (AR)

en una societat on hi hagi mecanismes que facin de contrapès a aquest creixement. Em sembla una mica ingenu per part de Schweikart pensar que l'empresa autogestionada s'autolimita.

El segon aspecte, que també prové de l'anàlisi de l'economia convencional, fa referència a les externalitats. En general, totes les accions humanes tendeixen a concentrar-se en allò que els interessa mentre obliden els efectes que això té al seu entorn. De fet, activitats que només ens afectin a nosaltres n'hi ha poques, gairebé totes acaben tenint efectes per als agents socials i per a la resta de la societat. D'aquests efectes que no passen pel mercat, que no tenen preu però sí conseqüències importants, els economistes en diuen externalitats. Per exemple, l'empresa que contamina i s'estalvia de tenir un equip per impedir-ho. Hi ha un llibre teòric sobre el mercat, publicat per Editorial Ariel, que està molt bé perquè primer explica com funciona el mercat i després quins errors té; per tant, comença a treure externalitats i llavors dedica un capítol a les meravelles i cinc capítols més que demostren que aquestes externalitats hi són, fins i tot en el nostre comportament col·lectiu. Ahir mateix vaig veure a la televisió el debat sobre el "botellón" i realment era un clàssic d'externalitats: joves que s'ho passen molt bé a la nit i fan soroll i impedeixen dormir els veïns, o viceversa. Per tant, a mi em sembla que una economia purament de mercat, encara que les unitats siguin autogestionàries, no es troba exempta dels problemes greus d'externalitats de molts tipus, que caldrà regular.

I el tercer aspecte: quan pensem en autogestió sempre tendim a criticar la burocràcia, perquè a ningú no li agrada, però solem pensar en móns petits. Sóc de l'opinió que certes coses no s'han de fer en dimensions grans -per exemple hi ha un sistema de restaurants petits bastant bo-, però és igualment cert que d'altres necessiten estructures de sistema bastant complexos, com pot ser el sistema sanitari, que com més centralitzat i organitzat està, més eficient és. Vull dir que pensar en un món d'autogestió i de petites unitats autogestionàries que lliurement es relacionen entre elles, oblida tots els problemes seriosos que té d'amagat una economia autogestionària. Des del meu punt de vista, doncs, pensar en democràcia econòmica és pensar no únicament en autogestió en l'àmbit de la unitat productiva, sinó també en regulacions adequades, en processos que s'han de fer a gran escala

Els treballadors d'una empresa, per bé que siguin molt cooperatius i autogestionaris, poden voler seguir creixent i enriquint-se a costa dels altres que es troben en pitjor situació al mercat. (AR)

amb estructures més o menys centralitzades, i en processos de control i fre als excessos de creixement econòmic que pot generar una empresa petita.

La tercera qüestió porta a un debat de planificació i mercat. Des del meu punt de vista, erròniament, els debats històrics d'alternatives de l'esquerra han girat al voltant de planificació o mercat. Durant molt de temps, fins i tot entre gent que parlava de democràcia econòmica i de tradicions més anarquistes o marxistes ortodoxes, entre planificació democràtica o autogestió. Per mi, és un dilema fals perquè algunes coses s'han de planificar necessàriament (repetim l'exemple de la sanitat o del Pla Hidrològic Nacional), però en canvi n'hi ha d'altres que no té cap sentit planificar, per exemple imaginem-nos una economia que planifiqués la teva vida afectiva, que és una mica el que fan les comunitats asiàtiques, crec que ningú de nosaltres no podria viure una vida així. A mi em sembla que cal pensar en espais de planificació, de fet fins i tot la gran empresa planifica molt i preveu les jugades no només de la mateixa empresa sinó de factors externs –el mercat de l'automòbil, per exemple, no sols planifica els nous models, sinó que juga un paper molt important en la construcció de noves carreteres perquè el model funcioni–. Per tant, aquestes coses estan ja planificades en el món real del mercat i, segurament té sentit que algunes es facin així. Cal comentar, doncs, que quan es parla de democràcia econòmica, s'ha de pensar en democràcia a nivell de la unitat productiva i també en democràcia a nivell de participació en les grans decisions del país; que possiblement no passa tant per un pla general de model soviètic que acaba generant moltes burocràcies, però sí per una planificació democràtica. Per tant, hem de discutir si cal un Pla Hidrològic en un país i generar un procés democràtic que permeti que sigui el conjunt de la societat el que prengui la decisió.

La quarta reflexió obliga a pensar en les formes de participació democràtica i en els mecanismes. Una de les coses que té resolta l'empresa capitalista i que no tenen resoltes les diferents formes d'accions alternatives, són les normes del joc. Pensar un món on la simple bona fe dels socis cooperativistes, dels treballadors autogestionats, no genera conflictes no és que sigui cap utopia, sinó que és un error. Per tant, és crucial pensar que qualsevol organisme acabarà patint conflictes.

Pensar en democràcia econòmica és pensar no únicament en autogestió en l'àmbit de la unitat productiva, sinó també en processos a gran escala amb estructures més o menys centralitzades, i en processos de control i fre als excessos de creixement econòmic que pot generar una empresa petita.
(AR)

L'experiència en moltes organitzacions diu que quan les coses funcionen bé ningú no se'n recorda de mirar les regles del joc. En canvi, aquestes són importants quan hi ha un conflicte. Evidentment no es tracta solament d'un problema reglamentista d'organització, sinó de cultura política, d'acceptació de la dissidència. L'altra qüestió lligada a aquesta, i que a mi em sembla important, és com es construeixen les accions democràtiques. L'esquerra ha patit sempre una visió simplista com si n'hi hagués prou que la gent votés. La meua impressió és que et trobes amb dues qüestions: una, que és la força del petit grup en qualsevol decisió, per exemple jo estic a una associació de veïns que mai hem pres una decisió sense convocar una assemblea, tot i que la majoria de vegades a l'assemblea només hi anem nosaltres i, per tant, acabes acceptant una decisió que havíem proposat nosaltres mateixos. L'altra és que tota la gestió del model d'externalitats complexes, d'aquests efectes molt complicats que tenen les coses, requereix una pràctica de democràcia deliberativa. Un dels problemes que et trobes és que, quan sorgeix un tema, la gent de seguida ja té punts de vista fets i ignora completament els problemes dels altres.

Per exemple, discutint el Pla Hidrològic, estic segur que en aquests moments el Pla Hidrològic, tal com està, és una bestiesa; però en l'àmbit espanyol la majoria el pot voler, perquè vés a Múrcia o València i explica'ls-ho. Fins i tot, si aprofundíssim en el moviment de l'Ebre segur que hi ha un grup que entén veritablement el problema i un altre que només sap que els prenen l'aigua i se l'emporten els de València. Fa poc vaig llegir un llibre d'un sociòleg crític de fa uns quaranta anys que defensava que en una societat civilitzada hi hagués debats continus amb tècnics perquè la gent pogués informar-se.

Un altre exemple. Al barri del costat de casa meua, de cop i volta, a l'Ajuntament se li ocorre de fer un tanatori al costat d'un cementiri que ja existeix. Els veïns reaccionen històricament dient que no el volen, amb l'argument que això farà disminuir el valor dels seus pisos, cosa que no s'entén perquè si ja viuen al costat d'un cementiri... I l'associació de veïns demana democràcia pura: si els veïns diuen que no, defensem que no. Crec que hem de pensar en mecanismes de participació deliberativa que poden funcionar, i l'altra qüestió fonamental és que no es pot pensar en democràcia de veritat

El dilema entre planificació o mercat és fals, perquè algunes coses s'han de planificar necessàriament i en canvi n'hi ha d'altres que no té cap sentit planificar. (AR)

sense una qualitat d'organització. Si comparem el que tenim nosaltres amb el desastre de la Unió Soviètica, una part d'aquest desastre es deu al model burocràtic, però jo crec que el model burocràtic té dos components: un que és tot aquest pes del buròcrata i l'altre és l'aniquilació absoluta d'una societat civil. El més patètic d'això és que el país va permetre que existís un règim despòtic que després s'ha transformat en un capitalisme despòtic on la gent s'ha deixat desmuntar els drets socials i els serveis públics. Quan vaig estar de vacances a Carlo Vivari, un balneari de Txecoslovàquia, tot el poble el formaven residències públiques on es portava la gent perquè prenguéss els banys.

Si ara hi vas, Carlo Vivari està en mans dels alemanys rics que hi estiuegen i cap txec que no tingui un cert nivell de vida podrà tornar als banys de Carlo Vivari. Com han permès això els txecs?

El repte és trobar com construir institucions democràtiques mundials que facin política redistributiva mundial. (TC)

Toni Comín

Voldria començar referint-me a aquesta idea que ha plantejat en Jordi de la planificació. Perquè estava pensant que l'important és adonar-nos que, al final, la democràcia econòmica la fan les persones, és a dir, la farem nosaltres i no les teories. Aquí les teories, per a l'únic que serveixen, és per inspirar-nos. No ens pensem que hem descobert una teoria, la de la democràcia econòmica, i que aquesta teoria és la solució, ja que corregeix les eines i les teories anteriors. Tot això és pensar d'una manera escindida. Necessitem teoria, però la democratització la farem nosaltres.

El primer que volia fer avui és preguntar-me fins a quin punt tot el que està passant al món està vinculat amb la línia de pensament de democràcia econòmica, autogestió i cooperativisme. Sabent que la solució a l'economia capitalista no ve per una planificació, el nostre repte és buscar nous mecanismes de democratització que vagin més enllà del grau de democratització que ha permès l'estat del benestar, enfilant el camí de la democratització externa que, en el fons, és pensar globalment. Avui hi ha un article a *El País* de Manuel Escudero, que diu: "Escolti'm, si els socialdemòcrates no ens posem les botes hem perdut, perquè els qui ens han robat el discurs són el grup social de Porto Alegre, perquè estan dient que s'ha d'ampliar a escala global l'experiència de

democratització a escala local. Això vol dir dues coses: reforma democràtica de les institucions internacionals i macroidea de sistema fiscal mundial amb un objectiu finalista d'inversió social. I llavors penses: doncs té raó aquest socialdemòcrata sobre la lectura que fa de Porto Alegre! Tot aquest projecte té molt a veure amb el que estem fent nosaltres, perquè és intentar, des de l'altre pol, democratitzar el sistema. Aquí, fins i tot, posaria dintre del calaix la proposta de renda bàsica, que també és un tema polèmic, i sobretot el tema de com construir empreses democràtiques. És a dir, com construir institucions democràtiques mundials que facin política redistributiva mundial i aquest és el pacte fort de Porto Alegre. Al final, quan sumes totes les reivindicacions et surt això: democratitzar les institucions internacionals, fer que les agències socials facin pactes polítics amb poder i que facin polítiques redistributives. L'empresa democràtica, com el nivell més petit des del qual emprendre l'estratègia de democratització. Ho dic en el sentit que el cooperativisme, que és una realitat que existeix des de fa dos-cents anys, perquè el llibre del Sweickart comença amb un paràgraf del discurs de Marx a l'AIT, i que està a l'ordre del dia diferent de com ho havia estat fins ara, té un gran potencial i pot ser un dels factors importants de tot el que està passant, com anomena Gregorio López Raimundo al moviment antiglobalització ("todo esto que está pasando"). Doncs tot això que està passant fa que el cooperativisme prengui un valor o hagi adquirit un potencial especial, en el sentit que en el fons s'ha autoconcebut en termes d'excepció, d'oasi, de zona alliberada, i ara que s'estan buscant alternatives el cooperativisme té possibilitat de veure's molt més en clau d'alternativa. Per això també dic: no caiem en l'error de confondre tercer sector amb cooperativisme, perquè el cooperativisme ha de ser segon sector en el sentit que vol ser l'alternativa democràtica a un segon sector capitalista. Per tant, hem d'impulsar totes les aliances estratègiques que calgui, però res d'associacions i fundacions: no podem substituir les empreses de cotxes per fundacions. Trobo que aquesta és la primera idea: connectar el cooperativisme amb "todo esto que está pasando".

Una segona idea que em sembla interessant d'això, que no és cap fórmula acabada, consisteix a construir empreses on la presa de decisions estigui democratitzada –que no vol dir fer assemblearisme–. I aquí cal fer una precisió claríssima: la

El cooperativisme pren un valor especial; concebut en termes d'excepció, de zona alliberada, ara té possibilitat de veure's com a alternativa. (TC)

diferència sovint gairebé antagònica entre democràcia i assemblearisme. I quan dic antagònica ho dic per provocar, perquè la democràcia no vol dir que no hi hagi ningú que mani; a vegades necessita un grup en què delegar el poder. El problema de l'empresa capitalista no és que sigui jeràrquica, és que tingui aquesta capacitat de comandament en nom de la propietat. En aquest sentit, sabem com democratitzar la vida de l'empresa, i jo afegiria una altra cosa que em sembla important. Cap de les grans tradicions ideològiques que han inundat la vida política occidental durant el segle XX, no pot tenir en el fons ni una objecció de fons a l'empresa democràtica, i tampoc cap objecció de fons a les teories que intenten construir un projecte més acabat, un tot més sistemàtic. Cap ni una: ni la tradició lliberal, ni la democristiana, ni la socialdemòcrata, ni la socialista, no tenen objeccions de fons. L'única que té objeccions de fons és la tradició capitalista, però és que aquesta no existeix com a tradició ideològica. El capitalisme està format per senyors que volen aprofitar la propietat de les accions per "ferrar-se", però això no és cap ideologia. En canvi, els liberals honestos no poden tenir res a objectar a un sistema que reconeix totes les virtuts que els liberals clàssics han atorgat al mercat. Justament el que fa la democràcia econòmica és dir: incorporem allò que, després de l'experiència dels països de l'Est, ha quedat demostrat que és imprescindible per al mercat.

Quant a la tradició democristiana, tampoc no té objeccions de fons perquè el seu problema amb el socialisme era amb la burocràcia que atempta contra la llibertat. El socialisme no atempta contra el dret a la llibertat econòmica. És a dir, ideològicament hi ha inèrcies però no arguments que puguin objectar de fons.

Així doncs, crec que l'únic que s'ha de fer és pensar quines són les estratègies per potenciar, enfortir i enriquir tota aquesta realitat que, per sort, ja té un punt de partida real: el cooperativisme. I en aquest punt parlo de quatre estratègies que es podrien impulsar.

Una és que, dins de les alternatives, hi ha empreses que són democràtiques, són assembleàries, i funcionen i compleixen els mínims d'una empresa i els mínims de la democràcia; el que no tenim, doncs, és un entorn financer equivalent a aquesta societat democràtica, és a dir, no sabem encara com fer un mercat financer democràtic. Llavors suposo que començant

No caiem en l'error de confondre tercer sector amb cooperativisme, perquè el cooperativisme ha de ser segon sector, en el sentit que vol ser l'alternativa democràtica a un segon sector capitalista. (TC)

amb petites experiències podríem seguir un procés de canvi orgànic, no es tracta de trobar una solució màgica canviant una peça per una altra, sinó de fer un canvi a base d'experiències que vagin suggerint de quina manera les podem anar sistematitzant, tenint en compte que és un procés lent.

La segona idea que em sembla fonamental és desenvolupar els indicadors socials per poder explicar d'una forma relativament senzilla què és una empresa democràtica. Perquè hi ha un criteri fonamental, que és la llista de principis cooperatius en el cooperativisme, però convertir-los en indicadors i ser capaços de matematitzar (deixeu-me que ho digui així) la rendibilitat social d'una empresa igual que donem una versió matemàtica de la comptabilitat financera, és fonamental. Això suposo que també s'ha de fer des de l'experiència del món cooperatiu. Sabem que els mecanismes financers alternatius no poden funcionar si no hi ha un sistema d'indicadors d'aquesta classe desenvolupat.

Tercera proposta: s'ha de poder fer una aliança amb el consumidor. Jo, com a consumidor, vull promocionar les empreses no capitalistes.

I finalment la quart idea. Estic totalment d'acord amb l'Albert quan diu que amb l'autogestió queden la meitat de problemes relatius a la democràcia econòmica per resoldre. Amb la democràcia empresarial solucionem la meitat dels problemes que hem de resoldre quan volem democratitzar el capitalisme, i l'altra meitat l'hem de resoldre amb planificació pública. Pensant en una realitat cooperativa com la catalana crec aquesta s'ha d'assumir des del món polític en aquests termes; és a dir, l'economia social a Catalunya no ha de ser objecte de disculpa política. Cap tradició política, tot i que algunes tenen una sensibilitat més honesta a favor del cooperativisme i les altres potser fan un discurs i després tenen uns interessos diferents, no pot negar donar suport polític al cooperativisme. Si no, mirem el cas de Mondragon: sense el suport polític que ha rebut des que va néixer no seria el que és. Naturalment que també podem dels punts foscos de Mondragon. Ara bé, entre ell i en Botín jo ho tinc claríssim, perquè en aquest sentit opto pel mal menor. Quan penso en democràcia econòmica penso quin és el mal menor, per al cooperativisme també.

Doncs bé, Mondragon ha tingut un suport polític important al País Basc. A Catalunya cal buscar també aquest suport. Totes les experiències de potenciació de mecanismes financers alternatius, que sembla una peça important per fer créixer el cooperativisme, han de rebre el suport del govern, mani qui mani. Barrejo les coses: l'etiqueta social, els indicadors, pacte polític de suport al cooperativisme i mecanismes financers alternatius. Estic parlant basant-me amb les reflexions que hem anat fent els participants al seminari de Sweickart i potser faig referència a coses que no coneixeu. Sigui com sigui, us convido a llegir el llibre, que tot i ser llarg val molt la pena.

Taula rodona celebrada a Món Obert, SCCL; a Barcelona, el 22 de febrer de 2002, amb motiu del cinquè aniversari de nexe.

S'ha de desenvolupar els indicadors socials per poder explicar d'una forma relativament senzilla què és una empresa democràtica. (TC)

Economia solidària, fonament d'una globalització humanitzadora

Grup de Treball d'Economia Solidària

L'afer clau per al debat a la conferència i el seminari sobre economia solidària es refereix al següent: l'economia solidària està orientada a penes a alleugerir els problemes socials generats per la globalització neoliberal o té vocació per constituir el fonament d'una globalització humanitzadora, d'un desenvolupament sostenible, socialment just i preocupat amb la satisfacció de les necessitats bàsiques de cada un i de tots els ciutadans de la Terra?

Al llarg de la història, el capitalisme s'ha caracteritzat per la seva capacitat per produir riqueses. Malgrat tot, aquesta producció de riqueses ha anat sempre acompanyada per una constant concentració de la riquesa i de la renda, la qual cosa ha provocat desigualtats socials creixents, misèria i exclusió. L'economia de mercat capitalista es basa en la idea que el mercat és capaç d'autoregular-se per al bé de tothom, i que la competició és la millor forma de relació entre els actors socials. Però la lògica del capital el porta a migrar cap a on es troba el capital i on hi ha possibilitats d'acumulació i de lucre, i no en direcció a les necessitats humanes que s'han de satisfer. El capital solament reconeix la demanda efectiva, és a dir, el poder de compra. El capital no reconeix els qui tenen necessitats, però no té poder de compra. En un món de desocupació en augment, on la majoria dels treballadors no controlen ni participen de la gestió dels mitjans i recursos per produir riqueses, un nombre cada vegada més gran de treballadors i les seves famílies perd l'accés a la remuneració i es queda exclòs del mercat capitalista. Per una altra banda, la competició dins d'aquest mercat posa el treballador contra el treballador, l'empresa contra l'empresa, el país contra el país, en una guerra sense treva en la qual tots són enemics de tots i guanya el més fort, el més ric i, generalment, el més trampós i corruptor o corrupte. La història ha demostrat que el nombre dels qui guanyen es redueix cada vegada més, mentre augmenta ràpidament el nombre dels qui solament aconsegueixen compartir la misèria i la desesperança.

En aquest escenari han sorgit pràctiques de relacions econòmiques i socials –amb títols molt diversos: economia solidària, economia social, socioeconomia solidària, humanoeconomia, economia popular, economia de proximitat, etc.– que, immediatament, propicien la supervivència i la millora de la qualitat de vida de milions de persones en diferents parts del món. Són pràctiques que es fonamenten en relacions de col·laboració solidària, inspirades en nous valors culturals que situen l'ésser humà com a subjecte i finalitat de l'activitat econòmica, en lloc de l'acumulació del capital. Les experiències, que s'alimenten amb els principis del cooperativisme generat a Rochdale, Anglaterra, a mitjan segle XIX, perfeccionat i recreat en els diversos contextos socio-culturals, es manifesten i s'expressen de formes múltiples.

Fins i tot amb tanta diversitat, la valoració del treball humà, la promoció de les necessitats bàsiques com a eix de l'activitat econòmica i comercial, el reconeixement del lloc privilegiat que té la dona i el que és femení en una economia que es basa en la solidaritat, la recerca d'una relació de col·laboració respectuosa amb la Natura i els valors de cooperació i de solidaritat semblen ser punts de convergència.

Abast de l'economia solidària

Emprant aquest terme per abastar totes les pràctiques i propostes que comparteixen aquests principis, podem dir que l'economia solidària no es limita a l'organització de la producció. Per diferents països s'han disseminat les xarxes de consumidors, definint de manera conscient els seus nivells de consum basats en principis ètics, solidaris i sostenibles. El consum organitzat i creixent té la capacitat d'exercir la pressió a favor de productes amb més qualitat, de regulacions més efectives en relació amb aquesta qualitat. També té la capacitat d'exercir el paper de desencadenar noves activitats productives, ampliant la producció a través de xarxes.

El finançament de l'economia és un altre repte important que l'economia solidària vol enfrontar. La redefinició del rol dels diners, la descentralització de les monedes circulants i l'estímul al comerç just i solidari, amb l'ús de monedes comunitàries, l'empoderament financer de les comunitats com a conseqüència, el control i la regulació dels fluxos financers perquè compleixin la seva funció de mitjà i no de finalitat de l'activitat econòmica; la imposició de límits a les taxes d'interessos i el control públic de la taxa de canvi, per evitar qualsevol activitat especuladora, són alguns dels elements que fomenten una política autogestionària de finançament de les inversions en l'àmbit local i nacional. El valor central, en aquest cas, és el dret de les comunitats i nacions a la sobirania en relació amb les seves pròpies finances. De la mateixa manera, els bancs cooperatius, els bancs ètics, les cooperatives de crèdit, les institucions de microcrèdit solidari i les iniciatives de mutuaris, tots amb l'objectiu de finançar els seus membres i de no concentrar lucre a través d'interessos alts, són components importants del sistema socio-econòmic solidari.

El capital solament reconeix la demanda efectiva, és a dir, el poder de compra. El capital no reconeix els qui tenen necessitats, però no té poder de compra.

En articular el consum solidari amb la producció, la comercialització i les finances, de manera orgànica i dinàmica i des del nivell local fins al global, l'economia solidària amplia les oportunitats de negocis per a cada un dels agents, sense que l'activitat econòmica s'allunyi de la seva finalitat principal, que és respondre les necessitats bàsiques de la societat i dels propis agents econòmics. Això permet que s'articulin, solidàriament, les diverses baules de la cadena productiva en xarxes d'agents que es donen suport i es complementen. Conceptes com *avantatges cooperatius* i *eficiència sistèmica* substitueixen les antigues pràctiques basades en la competició i la maximització de la lucrativitat individual. Cada agent econòmic, que té consciència de formar part d'un sistema orgànic i abastador, busca contribuir per al seu propi progrés i el del conjunt, la qual cosa resulta en una vida de millor qualitat i en treball per a cada un i per a tots. La decisió compartida sobre els excedents permet que s'inverteixi a crear altres empreses solidàries i dóna a la reproducció social un caràcter dinàmic.

L'economia solidària, en les seves diverses formes, és un projecte de desenvolupament destinat a promoure les persones i les col·lectivitats com a subjectes dels mitjans, recursos i eines de la producció i la distribució de les riqueses, buscant la suficiència com a resposta a les necessitats i el desenvolupament genuïnament sostenible. El valor central de l'economia solidària és el treball, el saber, la creativitat del que és humà i no el capital ni la seva propietat. Quan l'economia solidària acull i integra d'una sola vegada cada persona i tota la col·lectivitat, rescata la dimensió femenina que està absent en l'economia centrada en el capital i en l'estat. Com que cada subjecte és la referència de l'economia solidària i, alhora, tota la societat és concebuda com a subjecte, l'eficiència econòmica no es pot limitar als beneficis materials d'una iniciativa, sinó que també es defineix en funció de la qualitat de vida i de la felicitat dels seus membres i, alhora, de tot l'ecosistema.

L'economia solidària és un projecte de desenvolupament que busca sostenibilitat, la justícia econòmica i social i la democràcia participativa. Establerta en xarxes de col·laboració solidària entre els diferents sectors de la societat organitzada, exigeix que els poders públics es comprometin amb la democratització del poder, de la riquesa i del saber, i estimula la formació d'aliances estratègiques entre organitzacions populars per a l'exercici ple i actiu dels drets i responsabilitats de la ciutadania.

L'economia solidària és, a més, un instrument poderós per combatre l'exclusió social, ja que presenta alternatives viables per generar treball i ingressos, provant que es pot organitzar la producció i la reproducció de la societat, de manera que s'eliminin les desigualtats materials i es difonguin els valors de la solidaritat humana.

L'organització socioeconòmica de l'economia solidària exigeix que es respecti l'autonomia de les iniciatives i de les organitzacions dels treballadors, sense la tutela d'estats centralitzadors i lluny de les pràctiques cooperatives burocratitzades, que suprimeixen la participació directa dels ciutadans treballadors. L'economia solidària preconitza un estat democràticament fort, empoderat amb base a la societat i al servei d'aquesta, transparent i fidedigne, capaç d'administrar la diversitat que constitueix i de tenir cura de la justícia social i els drets i responsabilitats de ciutadans de cada un i de tots. Aquest tipus d'estat necessita actuar en dos nivells: per una banda, dóna garantia, protegeix i promou un projecte propi i democràtic de desenvolupament socioeconòmic i humà, construït a partir de i amb la participació de la societat civil, des de l'àmbit local fins al nacional; per una altra, es relaciona de manera cooperativa i solidària amb altres nacions, promovent la complementarietat de recursos i interessos i buscant instituir una comunitat internacional centrada en els valors de la cooperació, de la complementarietat, de la reciprocitat i de la solidaritat.

El valor central en aquest sentit és la sobirania nacional, en un context d'interacció que respecta la sobirania de les altres nacions. L'estat democràticament fort és capaç de promoure, a través del diàleg amb la societat, polítiques públiques que enforteixen la democràcia participativa, la democratització dels fons públics i dels beneficis del desenvolupament.

Alguns aspectes tendeixen a diferenciar les experiències pel que fa a la seva pròpia relació amb el mode de producció dominant. Examinarem els aspectes més rellevants i els plantejarem com a temes per a la discussió abans i durant el Fòrum Social Mundial 2002.

La qüestió de la propietat social

El primer és la qüestió que es refereix a no explotar el treball humà per mitjà de l'apropiació privada dels mitjans de producció i dels beneficis generats per la producció, la

El consum organitzat i creixent té la capacitat d'exercir la pressió a favor de productes amb més qualitat.

comercialització i les activitats financeres. Un dels factors que distingeixen les iniciatives que componen un mode alternatiu de propietat al mode privatitzador dominant és la participació social no solament en els lucre de les iniciatives sinó també en la seva propietat i el seu control, mentre el treballador s'hi vincula a través del seu treball. En alguns països, com Colòmbia, Equador i Nicaragua (durant el govern sandinista), han arribat a constituir un sector reconegut dins de l'economia nacional, sector de l'economia solidària o sector de propietat social.

La qüestió de l'autogestió

El segon fa referència al mode de gestió –l'autogestió o la gestió col·lectiva i democràtica de la iniciativa amb la participació de tots els seus socis, a través del sistema que cada persona és un vot. Moltes cooperatives han sorgit a partir de les dimissions en massa de treballadors, que després són readmesos com a treballadors 'lliures' o socis d'una cooperativa, sense cap formació o consciència i en condicions precàries. Aquestes iniciatives van en contra dels principis cooperatius i contribueixen a facilitar la retallada de costos socials practicades per empreses privades. Cooptar aquest tipus d'iniciatives per al camp de l'economia social és possible, en la mesura que el sistema cooperatiu ofereixi, solidàriament, educació cooperativa i professional per a aquests treballadors, així com els serveis que abans s'oferien a partir de les imposicions socials. Un repte relacionat amb la construcció de xarxes i cadenes productives solidàries.

La qüestió de l'apropiació del temps alliberat de treball, que es crea amb l'augment de la productivitat

El tercer té a veure amb la competició exacerbada promoguda per la globalització neoliberal, que obliga els agents econòmics que es preocupin per la competició fins al punt de privatitzar el temps de treball social alliberat per l'augment de la productivitat. Amb això es genera més explotació i més desocupació. Es fa necessari que el temps de treball necessari sigui compartit, perquè tots treballin i tots es puguin dedicar a tasques superiors per al desenvolupament humà. Això només pot ser viable en la mesura que es transformi en una política de govern, de manera que les condicions socials del mercat siguin iguals per a tots els agents econòmics.

La qüestió de la socioeconomia solidària com a alternativa postcapitalista per organitzar la societat

El quart es relaciona amb la qüestió que obre la nostra contribució: l'economia solidària està orientada a penes per alleugerir els problemes socials generats per la globalització neoliberal o té vocació per constituir el fonament d'una globalització humanitzadora, d'un desenvolupament sostenible, socialment just i preocupat amb la satisfacció de les necessitats bàsiques de cada un i de tots els ciutadans de la Terra?

Hi ha els qui defensen la primera posició. Consideren que l'economia cooperativa, o popular solidària, és un projecte que es restringeix a les persones sense ocupació, als qui van ser exclosos del mercat de treball capitalista. "El cooperativisme té l'objectiu d'alleugerir els efectes negatius de l'economia dominant i no s'hi contraposa", aquestes van ser les paraules d'un líder del cooperativisme oficial internacional. Altres, per la seva banda, estan convençuts que la proposta cooperativa i el projecte de la socioeconomia solidària o la humanoeconomia té el potencial per constituir-se en una alternativa postcapitalista d'organització del consum, del comerç i de les finances en l'àmbit local, nacional i global –substrat d'un nou paradigma de valors, de relacions i de praxis educativa, cultural i interpersonal.

Aquest nou paradigma despunta, relacionant l'*economia* amb la seva funció original, la "gestió de la casa" –que aquí es refereix a totes les cases en què habitem en aquesta existència, des del nostre cos fins al planeta Terra, passant per les comunitats on ens situem, el municipi, l'estat, el país, la macroregió, el continent. El desenvolupament humà és vist com l'objectiu més important de l'activitat productiva i creativa. El nou paradigma proposa que la propietat i la gestió dels béns productius s'atribueixin a les persones que hi treballen dins. La dimensió políticament innovadora d'aquest paradigma correspon a la concepció que cada persona, cada ciutadà o grup de ciutadans és un subjecte potencialment actiu i creatiu en relació amb el seu propi desenvolupament. L'objectiu principal dels sistemes de decisió i de l'activitat educativa, des de l'educació fins a la universitat, passa a ser l'empoderament econòmic, polític i cultural dels subjectes.

Les cadenes i xarxes comercials i relacionals es reconstrueixen, llavors, de baix cap a dalt i de dins cap a fora. Els

El valor central de l'economia solidària és el treball, el saber, la creativitat del que és humà i no el capital ni la seva propietat.

valors de la cooperació, del respecte a la diversitat, de la complementarietat i de la solidaritat passen a prevaler en detriment de la competició i de l'egocentrisme. Es fa possible un món del treball emancipat i la satisfacció contínua de les necessitats de cada un i de tots, per cada un i per tots. La relació amb la Natura no està més marcada per la confrontació i per la destrucció, sinó pel coneixement, pel respecte i per la col·laboració. L'estat passa a subordinar-se a societats organitzades i conscients dels seus drets i deures —es transforma, finalment, en un estat democràtic i es dedica a la tasca sublim de dirigir l'orquestra de la diversitat, tenint cura del benestar i la felicitat de tota la col·lectivitat. En un estat d'ordre com aquest es fa possible visualitzar la pau, no com una abstracció, sinó com a fruit de la justícia i de la fraternitat entre els ciutadans i entre els pobles.

Propostes per al debat

1. Consolidar indicadors complementaris del PIB no monetaris, per poder atendre la diversitat de les formes de riquesa produïda, així com els efectes socials i ambientals de l'activitat econòmica.

2. Construir instruments metodològics per mesurar, avaluar i valorar les especificitats de les empreses de l'economia social i solidària, posant en relleu les finalitats socials i ambientals d'aquesta activitat, les seves aptituds per utilitzar recursos amb prudència i saviesa, la seva cura amb els riscos, el seu funcionament democràtic i participant, la dimensió no monetària de la participació de voluntaris i usuaris en les seves activitats, la seva consciència ciutadana en relació amb l'ús de fons públics i el seguiment actiu de les institucions governamentals.

3. Consum ètic, finances solidàries, comerç just de béns i serveis, agricultura sostenible, producció associada, comerç equitatiu i solidari, gestió participant en l'hàbitat urbà, diàlegs interculturals, sistemes de troc solidaris són algunes de les temptatives concretes de resposta col·lectiva i creativa a les necessitats creades per la globalització neoliberal. Analitzar, sistematitzar i divulgar les lliçons que projecten aquestes pràctiques d'economia solidària i promoure'n la interacció i articulació en xarxes, amb l'expectativa de construir una alternativa davant del model actual de desenvolupament.

4. Reconsiderar la cooperació internacional, a partir del paradigma de la solidaritat Sud-Sud, Nord-Sud, consumidors-productors, treballadors-emprenedors, en lloc de tractar-se d'una mera ajuda financera o tècnica.

5. Introduir criteris ètics en l'activitat econòmica, relacionats amb els drets econòmics, socials, culturals i ambientals dels ciutadans i de la nació. Adoptar codis de conducta que puguin garantir l'aplicació justa dels criteris relatius a la pràctica de les iniciatives, siguin d'ordre social, privats o públics.

6. Consolidar i difondre les pràctiques d'èxit i construir sistemes orgànics de consum, producció i distribució sostenibles entre els diferents components de l'economia solidària, en l'àmbit local, nacional i internacional.

7. Desenvolupar espais i instruments per articular, en l'àmbit territorial, els diversos components de l'economia solidària, de manera que les accions es complementin i enforteixin les unitats econòmiques d'autogestió.

8. Articular diferents formes i sectors de l'economia solidària, des de l'àmbit local al global, construint i reforçant les xarxes de col·laboració solidàries, que faciliten la interacció dels diversos actors, de manera que els uns i els altres es puguin percebre com a actors col·lectius que participen del desenvolupament socioeconòmic de territoris específics i com a actors de transformació social.

9. Crear noves formes de contractes i de finançament entre l'economia solidària i els poders públics, incloent-hi mecanismes innovadors per recompensar el treball que avui no és remunerat.

10. Fer pressió sobre les institucions multilaterals i continentals (ONU, FMI, Banc Mundial, OMC, OIT, etc.) perquè s'integrin a l'economia solidària com un component indispensable per a un desenvolupament social i humà sostenible i multidimensional. Establir un grup de pressió sobre les institucions, en particular el PNUD, perquè la seva metodologia i els seus indicadors de desenvolupament humà incorporin el grau d'associació i de solidaritat de les iniciatives i de les relacions socials de treball.

11. Promoure el desenvolupament de programes públics, dirigit per a l'economia familiar, que incloguin les dimensions de la solidaritat, gènere i de classe.

12. Utilitzar estratègies d'educació, comunicació i informació, que tinguin capacitat de donar a conèixer i de valorar l'economia solidària.

L'economia solidària és un instrument poderós per combatre l'exclusió social.

L'economia solidària va néixer entre els oprimits i els exclosos, entre aquells sense accés al capital, a les tecnologies i al crèdit. La inspiració i el desig d'un nou paradigma d'organització de l'economia i de la societat emana d'ells. Reconeixent el potencial transformador de l'economia solidària, convidem totes les treballadores i tots els treballadors del món per debatre aquest projecte estratègic en el Fòrum Social Mundial 2002 i per aliar-se per tal de fer-lo avançar en la pròpia pràctica.

Durant el FSM-2002 farem dos grans esdeveniments a propòsit de l'economia solidària. Una conferència, per debatre les propostes que consten d'aquest i altres documents preparatoris, i un seminari, el títol del qual és "Economia Popular Solidària: Alternativa Concreta de Radicalització de la Democràcia, Desenvolupament Sostenible, Humà i Solidari". La invitació s'ha fet perquè participi com més gent millor.

Aquesta va ser la contribució del Grup de Treball d'Economia Solidària per obrir el debat sobre economia solidària, que constituí un dels cinc primers temes de la primera part del II Fòrum Social Mundial de Porto Alegre (gener de 2002) amb el nom de "Producció de les riqueses i reproducció social".

L'estat democràticament fort és capaç de promoure, a través del diàleg amb la societat, polítiques públiques que enforteixen la democràcia participativa, la democratització dels fons públics i dels beneficis del desenvolupament.

L'empresa ciutadana, a l'ordre del dia

Jordi Garcia

Un nou paradigma per a una nova empresa

A partir de la dècada de 1980, mentre la crisi de legitimitat que tradicionalment havia patit el capitalisme en relació amb la classe treballadora s'esvaïa significativament de resultes de la desestructuració d'aquesta mateixa classe social provocada

per l'ofensiva capitalista; amplis sectors populars començaven a impugnar l'economia i l'empresa capitalistes per raons complementàries a l'explotació de la força de treball, en aquest cas pel rosari de casos de corrupció i de destrucció ambiental, i també per la desconfiança suscitada per l'extraordinari poder de les transnacionals.

Podem afirmar que, avui dia, en les nostres societats existeix la percepció generalitzada que l'empresa no actua prou èticament, percepció que forma part d'una crisi més àmplia de l'empresa capitalista o convencional. Dit ràpidament, l'empresa definida per estar organitzada d'una manera taylorista (autoritària), ser egocèntrica (socialment despreocupada) i estar en guerra amb tothom; en resum, l'empresa que té per únic objectiu maximitzar el valor per a l'accionista, comença a estar deslegitimada.

No tenim espai per explicar ara les causes d'aquesta crisi encara oberta. Però sí val la pena afegir que té com a rerefons una altra crisi, la del paradigma mecanicista o cartesià, que havia inspirat les ciències físiques i socials des del segle XVII. En aquests moments estem vivint la irrupció d'un nou paradigma general, l'anomenat paradigma sistèmic o de la complexitat, que podríem definir, per oposició al mecanicista, mitjançant les característiques següents.

Mentre que, per al paradigma mecanicista, la realitat és una col·lecció d'objectes i cada objecte s'explica bàsicament per ell mateix, per al paradigma de la complexitat la realitat és un sistema de sistemes i cada objecte s'explica bàsicament per les seves relacions amb els altres.

Mentre que, per al paradigma mecanicista, el tot és la suma de les parts (el tot s'entén analitzant cada part per separat), per al paradigma de la complexitat el tot és més que la suma de les parts (el tot té propietats que no té cap de les seves parts aïlladament; és l'efecte sinergia positiva: $2 + 2 = 5!$).

Mentre que, per al paradigma mecanicista, els éssers vius són com màquines (i per tant estan governats per lleis exactes i predictibles, i l'univers és un sistema mecànic format per peces i governat per lleis exactes), per al paradigma de la complexitat els éssers vius són sistemes adaptatius complexos (s'adapten a l'entorn alhora que el modifiquen per mitjà de l'aprenentatge i la innovació).

Mentre que, per al paradigma mecanicista, l'estat natural és l'equilibri estàtic (si no hi ha cap força que mogui es considera que tot tendeixen al repòs), per al paradigma de la

complexitat l'estat natural és l'equilibri dinàmic (tot canvia contínuament per seguir existint com a tal, per exemple: les persones renovem contínuament absolutament totes les nostres cèl·lules i, malgrat això, seguim sent les mateixes).

Mentre que, per al paradigma mecanicista, la competició és la relació dominant entre els éssers vius (la llei de la selva; recordem la sentència hobbesiana de "l'home és un llop per a l'home"), per al paradigma de la complexitat la cooperació és la relació dominant entre els éssers vius (la vida és essencialment cooperació i associació: des dels bacteris i les colònies de formigues fins a la societat).

Mentre que, per al paradigma mecanicista, els éssers vius s'organitzen en jerarquies (escindeix la realitat entre principis actius -qui fa- i principis passius -qui és fet-: per exemple, qui mana i qui obeeix; propicia la concentració del poder), per al paradigma de la complexitat els éssers vius s'organitzen en xarxes (principi d'interdependència; propicia la distribució del poder, el manar obeint dels zapatistes).

Finalment, mentre que, per al paradigma mecanicista, els fenòmens obeeixen a relacions de causa-efecte lineals (es considera que existeix una separació radical entre causes i conseqüències), per al paradigma de la complexitat la majoria de fenòmens obeeixen a relacions de causalitat circular o recíproca (A provoca B que alhora modifica A, generant tant cercles viciosos com cercles virtuosos).

Un esbós de la concreció del paradigma de la complexitat en el món de l'organització en general i de l'empresa en particular, apuntaria cap a una nova empresa, ni taylorista, ni egocèntrica ni en guerra, que haurà de tenir com a característiques: ser viva, ser de les persones, estar organitzada en xarxa, ser cooperadora i ser ciutadana.

Empresa viva perquè l'empresa ha de ser vista com un ésser viu que coevoluciona amb el seu entorn mitjançant una combinació d'ordre (la planificació, l'organigrama, el control) i caos (la innovació, l'espontaneïtat, la creativitat).

Empresa de les persones perquè la persona, i mai el capital, és l'eix de l'empresa. Les persones no són recursos humans; les persones són l'empresa; l'organització, la natura i el capital són els recursos.

Empresa en xarxa perquè l'estructura piramidal és opressora i, en un entorn canviant com l'actual, a més resulta ineficàç. Es tracta, per tant, de passar de la piràmide a la xarxa o

En les nostres societats existeix la percepció generalitzada que l'empresa no actua prou èticament.

l'esfera (segons que ho mirem en 2D o en 3D); canviar la jerarquia per la interdependència; la concentració de poder per la distribució de poder.

Empresa cooperadora perquè, com en qualsevol ecosistema, l'empresa necessita cooperar internament i externament (a través d'aliances empresarials i socials) a fi de sobreviure i créixer.

Finalment, i ens centrarem a partir d'ara en aquest punt, empresa ciutadana que vol dir que l'empresa ha de ser una organització democràtica i social.

La responsabilitat empresarial

Per què diem que l'empresa ha de ser ciutadana (o ètica o amb responsabilitat social)? Considerem que tota empresa és responsable davant de la comunitat de proporcionar a aquesta la màxima riquesa possible i de produir la dita riquesa d'una manera ètica, això és, respectant els drets humans i l'entorn natural. Les raons d'aquesta responsabilitat envers la societat són diverses:

1) Perquè l'empresa utilitza recursos col·lectius (des de béns col·lectius com l'aire, passant per béns que històricament han estat apropiats per una minoria i que no poden ser universalitzables com la terra, fins a béns intangibles creats de manera difusa per tota la societat com la formació dels treballadors). Per tant, l'ús dels recursos col·lectius, és a dir, l'activitat empresarial, ha de beneficiar tota la col·lectivitat.

2) Perquè la riquesa generada per l'empresa és creada no sols pels treballadors i, si es vol concedim, fins i tot, que pels accionistes, sinó que també és creada pels proveïdors, per l'entorn natural i per l'entorn social tant general com local, etc., és a dir, pels anomenats *stakeholders*, els grups socials que tenen interessos en l'activitat empresarial.

3) Perquè l'empresa és una institució humana, i el treball comporta la meitat de la vida conscient dels millors anys de les persones; per tant, l'empresa i el treball han de satisfer les principals necessitats humanes, tant d'ordre econòmic com social i cultural; separar l'àmbit econòmic de l'àmbit social seria caure en el més miop dels economicismes.

L'empresa que té per únic objectiu maximitzar el valor per a l'accionista comença a estar deslegitimada.

4) Perquè l'empresa té un gran poder que cal gestionar i controlar bé: poder econòmic (obvi), tecnològic (l'empresa influeix decisivament sobre la innovació i el desenvolupament tecnològic), polític (no és possible separar poder econòmic i poder polític i, en general, aquest darrer està supeditat a aquell primer) i sociocultural (l'empresa té una enorme influència sobre els valors, els costums i els estils de vida).

5) Perquè està integrada per persones, és a dir, per éssers amb deures morals. Els integrants de l'empresa ho són també de la societat; l'empresa, doncs, ha d'actuar moralment.

La concreció al món de l'empresa del paradigma de la complexitat suggereix una empresa viva, de les persones, organitzada en xarxa, cooperadora i ciutadana.

Què és l'empresa ciutadana?

L'empresa ciutadana és aquella institució capaç de complir simultàniament quatre objectius:

a) satisfer les necessitats humanes d'una part de la societat -els clients- per mitjà de la producció de béns i serveis que siguin útils, de qualitat i ecològicament sostenibles;

b) satisfer les necessitats de tots els grups d'interès que col·laboren en aquest procés de producció (treballadors, accionistes, clients, entorn, proveïdors) per mitjà de la distribució equitativa entre ells d'una part de l'excedent (tant econòmic com sociocultural);

c) reservar una altra part de l'excedent per a la perdurabilitat de la mateixa empresa;

d) realitzar els tres objectius anteriors dins un marc de respecte als drets humans, solidaritat i protecció del medi ambient.

Anant a cercar una definició d'empresa ciutadana en un altre terreny, l'institucional. Dins de la cada cop més abundant literatura institucional sobre el tema, el qual acostuma a ser tractat sota l'etiqueta de Responsabilitat Social de l'Empresa (en endavant RSE), esmentarem per la seva importància la definició de la Comissió de les Comunitats Europees. Per aquestes, la RSE, seria "la integració voluntària, per part de les empreses, de les preocupacions socials i

mediambientals en les seves operacions comercials i en les seves relacions amb els seus interlocutors.” I per què “voluntària”, podem preguntar-nos? Doncs perquè complir la RSE és fer més del que preveuen les lleis vigents en un moment i en un país determinats.

Una empresa ha de ser ciutadana en les diverses etapes del procés econòmic:

1) En la tria dels béns i serveis a produir. Els béns i serveis han de ser socialment útils, ecològicament sostenibles i de qualitat. Per exemple: l'empresa ciutadana no pot estar en els negocis de l'armament, l'energia nuclear, la manipulació genètica o l'especulació financera o immobiliària, ni pot experimentar amb animals, ni malversar els recursos naturals.

2) En el procés productiu i de comercialització. L'empresa ciutadana ha de ser, entre altres característiques, ecològicament sostenible, respectuosa dels drets laborals, desenvolupadora de les persones que participen en el procés de producció, ha de donar una informació veraç i suficient al client i a la comunitat...

3) En la distribució de l'excedent. L'empresa ciutadana ha de retornar part de l'excedent a la mateixa societat, devolució que ha d'adoptar dues formes diferents: l'econòmica (directament finançant activitats socioculturals de l'entorn o dels països empobrits, i indirectament cedint locals, maquinària, temps cap a aquestes mateixes activitats) i la sociocultural, creant i difonent dia a dia noves habilitats i continguts (a través de la formació) i valors com la cooperació, el respecte, la participació, la creativitat, l'afecte, és a dir, convertint l'empresa també en una escola de coneixement i de ciutadania.

Passem, doncs, de la concepció capitalista d'empresa, com a màquina per obtenir el màxim benefici econòmic per als propietaris a una nova concepció d'empresa en què l'important és aconseguir el màxim benefici econòmic i sociocultural per a tots els grups que hi col·laboren, directament o indirectament, dins un marc respectuós amb l'entorn natural i social.

Ser empresa ciutadana dóna rèdits

L'ètica a l'empresa és sobretot una exigència conceptual i moral. Ja hem enumerat abans les raons per les quals qualsevol empresa ha de ser ciutadana. Ara bé, a més es dóna el cas que l'assumpció per part d'una empresa de pràctiques de responsabilitat social sol reportar-li beneficis econòmics extra, en millorar a llarg termini la seva competitivitat en el mercat, ja que li permet crear constantment valor en generar capital confiança, innovació, personalització dels productes, millora de la productivitat, reducció de costos i més facilitats per obtenir crèdits i inversions. Vegem amb més atenció el valor afegit de l'ètica, que pot donar a l'empresa que la practiqui un avantatge competitiu respecte d'altres:

1) La RSE genera capital confiança i, doncs, millora la reputació de l'empresa. La societat -entorn, consumidors i clients- i els poders públics cada cop la reclamen amb més insistència. Hi ha un munt d'estudis i enquestes que evidencien que la societat espera que l'empresa es comporti èticament i es comprometi activament en la resolució dels problemes socials.

2) La RSE ajuda a innovar i aprendre (gràcies a unes relacions basades en la confiança mútua que han de permetre intercanviar informació sense reserves, comprometre's a llarg termini amb l'empresa, etc.).

3) La RSE ajuda a crear productes diferenciats i adaptats, en ser fruit de la cooperació entre persones diverses -proveïdors, clients...- i amb informació de primera mà.

4) La RSE fa augmentar les vendes. Hi ha molts treballs que suggereixen que existeix un important i creixent mercat per als productes i serveis que són percebuts com a socialment responsables.

El 1999, es va fer un important estudi titulat "Millenium Poll", entrevistant 25.000 ciutadans de 23 països en relació amb la RSE. Aquest estudi va revelar que el 90% d'entrevistats volien que les empreses es preocupessin de més coses a part de fer diners; el 60% digué que la imatge que es formaven d'una empresa depenia de la percepció sobre la seva responsabilitat

Tota empresa és responsable davant de la comunitat de proporcionar a aquesta la màxima riquesa possible i de produir aquesta riquesa d'una manera ètica, això és, respectant els drets humans i l'entorn natural.

social; el 40% va parlar malament d'empreses que percebia que no eren socialment responsables, i el 17% va afirmar que havia evitat comprar productes d'empreses que percebia que no eren socialment responsables.

Un altre estudi fet el setembre de 2000 pel Council of Social Responsibility preguntant a 12.000 consumidors de 12 estats europeus va revelar que el 70% dels consumidors europeus considera que, a l'hora de comprar, és important conèixer la RSE; el 70% també considera que les empreses no són prou responsables socialment (el 62% en el cas espanyol), i que 1 de cada 5 estaria ben disposat a pagar més per productes que són socialment i ambientalment responsables.

Consultats sobre les àrees de responsabilitat social que consideraven més importants, el 77% va respondre que era protegir la salut i la seguretat dels seus treballadors, el 72% respectar els drets humans; el 70% proporcionar feines estables als seus treballadors, el 68% garantir que els seus productes no perjudiquen el medi ambient i el mateix percentatge per tractar els treballadors de manera justa, etc.

Així mateix, la majoria dels entrevistats afirmava que la responsabilitat social de l'empresa és una consideració important a l'hora de comprar un producte o servei. Aquesta consideració era particularment majoritària a l'Estat espanyol (89%) i als Països Baixos (81%).

Per últim, en 7 dels 12 països, una proporció important dels entrevistats declaraven estar disposats a pagar més per uns productes socialment i ecològicament responsables. A l'Estat espanyol la xifra arribava al 56%.

5) La RSE incrementa la productivitat. Les empreses que milloren les condicions laborals, disminueixen el seu impacte ambiental o impliquen els treballadors en les decisions sovint registren increments de productivitat i redueixen els errors. Un estudi sobre 15 grans empreses fet per Medstat Group i American Productivity and Quality Center va trobar que els programes de salut en el treball fan augmentar la productivitat i redueixen els costos relacionats amb l'absentisme, la rotació i les discapacitats en un 30%. Treballar en una companyia amb una bona política social, tant interna com externa, augmenta la identificació dels treballadors amb els objectius de l'empresa i, per tant, la seva motivació en el treball.

6) La RSE facilita l'obtenció de crèdits i inversions. Les institucions financeres recorren cada vegada més a les llistes sobre el comportament eticosocial de les empreses abans de decidir canalitzar-hi o invertir-hi fons.

Als Estats Units, existeix el Dow Jones Sustainability, que agrupa empreses que poden demostrar a la societat que tenen un comportament socialment responsable. La Borsa de Londres ha creat un nou índex borsari adreçat únicament a empreses catalogades com a ètiques.

Finalment, la Universidad Complutense de Madrid va publicar el març de 2001, dins el programa Merco, la primera llista d'empreses amb reputació corporativa, que incloïa el seu comportament eticosocial a fi que els instruments financers ètics hi poguessin canalitzar els seus fons.

7) La RSE abarateix costos. Algunes iniciatives de RSE, sobretot les ambientals i les adreçades als treballadors, poden reduir dràsticament els residus i les ineficiències i augmentar la productivitat.

Per aquests set factors, com a mínim, l'empresa ciutadana sol obtenir més beneficis. Un estudi de 1999 fet entre 300 grans empreses, esmentat a la revista *Business and Society Review*, mostrava que aquelles que feien públic el seu compromís social entre duplicaven i triplicaven els beneficis en comparació de les que no ho feien. I, en sentit contrari, segons un estudi de la Univesitat de Southwestern, de Louisiana, titulat "The Effect of Published Reports of Unethical Conduct on Stock Prices", la publicitat sobre el comportament no ètic d'una companyia feia baixar les vendes d'una companyia durant sis mesos com a mínim.

Les dues dimensions de l'empresa ciutadana

Les manifestacions de la qualitat ciutadana d'una empresa atenyen dues dimensions: la interna a l'empresa i l'externa.

La dimensió interna (o consubstancial de l'empresa) té a veure amb els membres de la companyia (en l'empresa capitalista l'amo o els accionistes, per una banda i els treballadors, per l'altre; en l'empresa cooperativa, els socis, per una banda, i els assalariats, si n'hi hagués, per l'altra) i ha de representar prendre compromisos com ara permetre la participació dels

L'assumpció per part d'una empresa de pràctiques de responsabilitat social sol reportar-li beneficis econòmics extra.

treballadors en les decisions empresarials, potenciar la contractació indefinida, millorar les condicions de salut i seguretat en el treball, reduir la jornada laboral, informar degudament els accionistes de la marxa de la companyia, etc.

La dimensió externa (contractual en el cas de proveïdors i clients; contextual en el cas de comunitat local, societat en general i administració; competitiva en el cas dels competidors) té a veure amb l'entorn natural i social (en tres àmbits, el de l'administració, el de l'entorn local i el de la societat en general) i ha de representar prendre compromisos com ara millorar l'eficiència energètica, dissenyar processos productius nets, col·laborar amb les associacions i les iniciatives socioculturals de la comarca, adaptar els béns i serveis propis per a l'ús de persones grans o discapacitades, facilitar llocs d'aprenent perquè els joves puguin accedir a la vida laboral, practicar una política de màrqueting i de publicitat veraç i ètica, etc.

Ara tots som ètics

Avui dia les institucions parlen molt de la RSE. L'antic president de la Unió Europea, Jacques Delors, va posar el tema damunt la taula el 1993; tornà a sortir en el Consell Europeu de Lisboa el 2000, i fou concretat per la Comissió de les Comunitats Europees, el mes de juliol de 2001, amb la publicació del Llibre Verd titulat *Fomentar un marc europeu per a la responsabilitat social de les empreses*.

Això mateix, les pràctiques ètiques també s'impulsen des de diverses instàncies catalanes i espanyoles, com el fòrum d'empreses ètiques FORETICA, el Fòrum "Empresa i Desenvolupament Sostenible" (IESE, PricewaterhouseCoopers: Codi de govern per a l'empresa sostenible"), AENOR, que està preparant una norma UNE sobre gestió ètica i social.

Malauradament, costa d'imaginar-se que una empresa capitalista pugui assumir la profunditat dels canvis que comporta esdevenir empresa ciutadana. Pitjor encara si pensem que la dimensió ciutadana és un element més, inseparable de tots els altres (viva, en xarxa, cooperadora, de les persones), que conformen l'empresa del nou paradigma.

Poques empreses capitalistes encetaran un procés de canvi -que ha de ser, a més, participat pels treballadors- que els comporti replantejar el seu rol social i que desemboqui, en

Hi ha molts treballs que suggereixen que existeix un important i creixent mercat per als productes i serveis que són percebuts com a socialment responsables.

síntesi, a donar poder als treballadors, estretar relacions amb els proveïdors, clients i l'entorn social, i reconvertir la producció en un sentit ecològic.

Una cosa és posar una bústia de suggeriments al costat del rellotge de fitxar i l'altre és suprimir el rellotge i deixar que els treballadors participin en la presa de decisions empresarials; una cosa és esponsoritzar alguna ONG o fundació desconegudes i una altra donar regularment una part dels beneficis per a activitats decididament compromeses en la millora social, una cosa és penjar un codi de conducta a l'entrada i l'altra practicar-lo dia a dia.

Per això, previsiblement, per a moltes empreses convencionals el futur proper de la RSE se cenyirà a dues o tres accions d'imatge, això sí molt publicidades, mentre es deixa intacte el cor de l'organització. La impressió és que moltes d'aquestes maniobres fracassaran a mitjà termini, quan la societat o els treballadors s'adonin que aquestes companyies que tant parlen d'ètica en realitat només estan fent una operació de cosmètica.

I les cooperatives què?

Des de les primeres cooperatives de consum i de treball creades a mitjan segle XIX fins a l'actualitat, la responsabilitat social ha estat un punt clau de l'empresa cooperativa.

La cooperativa és, per constitució, una empresa ciutadana internament (democràcia), i per principis i història, també ciutadana externament (la preocupació social és el setè principi cooperatiu).

Tot i amb això, la dimensió ciutadana s'ha de guanyar dia a dia també a les cooperatives. Ens hauríem de preguntar: Són realment prou democràtiques i participatives les nostres cooperatives? De quina manera porten a la pràctica la seva preocupació per la comunitat? Volen ser realment empreses ciutadanes, o en el fons somien homologar-se amb l'empresa capitalista convencional?

Però ni tan sols n'hi haurà prou de ser empreses ciutadanes, a més caldrà semblar-ho. És a dir, la societat ha de percebre clarament que les cooperatives són empreses ciutadanes i, per tant, un bon lloc on comprar, treballar i invertir. Per a això disposem d'alguns instruments per visibilitzar el compromís social de l'empresa, en concret les etiquetes socials (distintius que

Una cosa és posar una bústia de suggeriments al costat del rellotge de fitxar i l'altre és suprimir el rellotge i deixar que els treballadors participin en la presa de decisions empresarials.

porten alguns productes certificant que han estat fets respectant uns determinats estàndards ecològics i socials) i el balanç social (que seria aquell document publicat anualment, al costat del balanç comptable, que informa de totes les activitats dutes a terme per una empresa que generen un cost o un benefici per a la societat i que serveix com a base per millorar la responsabilitat social de l'empresa). Aquestes eines han de ser impulsades i esteses pel moviment cooperatiu; de fet, ens consta que, tant la Confederació de Cooperatives de Catalunya (CCC) com la Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya (FCTC) han manifestat el seu interès pel tema.

Cosa que no podia ser d'altra manera, si no ens volem trobar d'aquí a pocs anys que un dels grans actius històrics del cooperativisme, la RSE, se l'han apropiat les empreses capitalistes que l'han fagocitat i reconvertit en una tècnica més de màrqueting, mentre l'autèntic compromís social practicat per una part de les cooperatives resta ignorat.

***La dimensió
ciutadana s'ha
de guanyar dia
a dia també a les
cooperatives.***

És l'agricultura ecològica la solució després de les crisis alimentàries?

Josep Ll. Bosque
Enginyer agrònom

L'agricultura ecològica com a sistema productiu

Un dels objectius principals que es va fixar la Política Agrària Comunitària (PAC) en els seus inicis va ser l'increment de la productivitat dels seus conreus per tal d'assegurar un nivell adequat d'autoabastament en l'àmbit europeu. La conseqüència directa d'aquest plantejament va ser, especialment a partir dels anys 80, una situació d'excedents estructurals en determinats productes agraris que va desencadenar canvis importants en les directrius de la PAC per tal

d'assolir nous reptes. Entre els *nous* objectius de la reforma de 1992 es van plantejar, principalment, la integració de la protecció del medi ambient en l'agricultura i el foment dels productes de qualitat.

Recentment, però, les darreres crisis alimentàries han tornat a reobrir el debat sobre l'abast real d'aquests canvis en les directrius polítiques i han posat sobre la taula la necessitat de fer una modificació radical dels sistemes de producció agrària, amb l'objecte de preservar la seguretat dels aliments a un nivell d'exigència més elevat. Alguns estats membres, com Alemanya, han apostat ja de forma decidida, si més no sobre el paper, per canvis importants en les polítiques establint una preferència de la qualitat sobre la quantitat. En aquest context, l'agricultura ecològica és un dels referents sovint més citats per tal de donar una solució a aquestes situacions problemàtiques.

Els orígens de l'agricultura ecològica i la seva reglamentació en l'àmbit comunitari

La impressió que tenen alguns és que els nostres avis ja feien agricultura ecològica. Possiblement, no ens estariem desviant en excés de la realitat. Tot i això, la consciència i la reflexió sobre mètodes alternatius de producció sorgeixen de forma paral·lela en diversos països, principalment del nord d'Europa, ja cap a principis del segle XX. Entre els diferents corrents trobàvem a Alemanya, sota l'impuls de Steiner, l'agricultura *biodinàmica*, a Anglaterra l'agricultura *orgànica* de Sir Howard i a Suïssa l'agricultura *biològica* desenvolupada per Rusch i Muller. El denominador comú era l'interès per mantenir un vincle estret entre l'agricultura i la natura, de forma que es distanciaven d'altres sistemes més productivistes que es basaven principalment en diverses tècniques per incrementar els rendiments així com la utilització de productes químics de síntesi. No hem d'oblidar que és en aquests anys que s'inicia d'una forma més o menys àmplia la utilització general de fitosanitaris de síntesi, bona part dels productes químics emprats per al control de les plagues, les malalties i les males herbes dels cultius.

Tot i els antecedents de principis de segle, no serà fins als anys setanta i ben entrats els vuitanta del segle XX que es produeix un increment considerable de l'agricultura ecològica en

bona part dels països europeus, així com als Estats Units, Canadà, Austràlia o el Japó, gràcies a l'interès dels consumidors per comprar uns aliments que s'associen amb un major respecte pel medi ambient. De forma paral·lela, es produeix un procés d'estandardització i de reconeixement a nivell legislatiu en diversos països, així com l'inici de les polítiques de suport d'aquest tipus de producció. Per harmonitzar les diferents escoles vigents, evitar la confusió en el consumidor i per no permetre la utilització enganyosa de la seva indicació, el Consell de Ministres d'Agricultura de la Unió Europea va aprovar el Reglament (CE) 2092/91. Al mateix temps, es donava la possibilitat als estats membres, a través del Reglament (CE) 2078/92 i posteriorment, amb el Reglament (CE) 1257/99, d'instaurar ajuts per aquest tipus de producció.

L'agricultura ecològica és un sistema de producció que té com a objectiu l'obtenció d'aliments de màxima qualitat, respectant el medi ambient i conservant la fertilitat del sòl.

L'aprovació del Reglament (CE) 2092/91 del Consell va suposar la creació d'un marc legal comunitari que determinaria, d'aleshores ençà, els requisits que han de complir els productes agrícoles o els aliments per tal de portar alguna referència relativa a l'agricultura ecològica. A més de definir en què consisteix aquest mètode d'obtenció, que és el que més ens interessa destacar en aquest article, es regula l'etiquetat, la transformació, la inspecció i el comerç d'aquests productes. La publicació d'aquest reglament neix en un context de reorientació de la PAC amb la voluntat, segons es posa de manifest en els considerants de la norma, d'assolir un major equilibri entre l'oferta i la demanda de productes agraris i intentant contribuir a una major protecció del medi ambient i del manteniment de l'espai rural.

Què s'entén per agricultura ecològica?

L'agricultura ecològica és un sistema de producció que té com a objectiu l'obtenció d'aliments de màxima qualitat, respectant el medi ambient i conservant la fertilitat del sòl, mitjançant la utilització òptima dels recursos naturals, excloent l'ús de productes químics de síntesi i procurant un desenvolupament agrari sostenible.

Segons les directrius del Codex Alimentarius per a la producció, l'elaboració, l'etiquetatge i la comercialització d'aliments produïts orgànicament s'han de complir els següents objectius:

- Augmentar la biodiversitat del sistema en el seu conjunt, així com l'activitat biològica del sòl.
- Mantenir la fertilitat del sòl a llarg termini.
- Reutilitzar els subproductes d'origen vegetal i animal per tal de retornar nutrients a la terra, reduint al màxim la utilització de recursos no renovables.
- Reduir al mínim totes les formes de contaminació que poden resultar de les pràctiques agrícoles.
- Manipular els productes agrícoles mitjançant mètodes d'elaboració acurats amb la finalitat de mantenir la integritat orgànica i les qualitats vitals del producte.
- Establir-se en qualsevol finca existent a través d'un període de conversió.

Aquest plantejament de caràcter general es concreta, de fet, en un seguit de pràctiques culturals admeses en l'agricultura ecològica i en un seguit de tècniques prohibides. De forma global, el caràcter fonamental que distingeix l'agricultura ecològica en relació amb la resta de produccions és la prohibició de la utilització de productes químics *de síntesi* (bàsicament, fertilitzants minerals i fitosanitaris obtinguts a través de la síntesi química).

Els principis bàsics de la producció ecològica estan descrits a l'annex I del Reglament (CE) 2092/91. La fertilitat i l'activitat biològica del sòl s'han de mantenir o incrementar-se mitjançant el cultiu de lleguminoses, "l'adob verd" i el cultiu de plantes d'arrelament profund, seguint un programa de rotació anual. Aquesta mesura pot complementar-se mitjançant la incorporació al sòl d'adobs orgànics procedents d'explotacions ramaderes ecològiques. Si aquests mitjans són insuficients per mantenir la nutrició de les plantes, els únics fertilitzants que poden emprar-se són els que figuren a l'annex II del Reglament que són, a més d'adobs orgànics, alguns minerals naturals poc solubles que *no* s'obtenen mitjançant síntesi química.

Pel que fa a la protecció de les plantes contra les plagues, les malalties i les males herbes, s'intenta evitar la utilització de productes fitosanitaris. En el cas que sigui imprescindible, només es permet l'ús d'aquells que figuren en l'annex II del Reglament: principalment, productes d'origen vegetal, animal o a base de microorganismes.

Els beneficis de l'agricultura ecològica

Els defensors d'aquest sistema productiu sovint destaquen diversos aspectes beneficiosos en comparació amb l'agricultura convencional:

- Menor cost energètic del procés de producció
- Major quantitat de nutrients en els aliments
- Menor quantitat de substàncies tòxiques en els aliments
- Menor pèrdua de sòl i erosió
- Menor risc de contaminació dels recursos naturals i del medi ambient

El contingut en nutrients dels aliments es veu afectat per tants factors productius que es fa difícil associar de forma objectiva les diferències observades amb el sistema de producció. Els tres últims punts, entenc, no poden relacionar-se amb l'agricultura convencional de forma genèrica, sinó que han de ser considerats com a possibles conseqüències negatives, en relació amb el medi i la salut del consumidor, d'unes males pràctiques agràries, no necessàriament lligades per naturalesa a les tècniques que es posen a l'abast.

Desavantatges dels productes ecològics

Entre els desavantatges dels productes ecològics, se citen:

- Un preu del producte més elevat
- Un aspecte menys atractiu per al consumidor. Normalment, els llindars de tolerància en relació a danys de plagues i malalties sobre els productes comercialitzats són més alts i, en conseqüència, l'aspecte exterior no és tan bo com en l'agricultura convencional.
- La dificultat d'aconseguir una oferta variada i regular en els circuits comercials habituals, conseqüència d'un mercat incipient
- La desconfiança, segons alguns, en relació amb el seu origen o el compliment d'unes normes de producció.

El pes de l'agricultura ecològica i perspectives futures

L'agricultura ecològica és un dels subsectors agraris més dinàmics de la Unió Europea, amb un creixement mitjà

Amb l'excepció de l'olivera i la fruita seca en què representa prop d'un 3 %, en la resta de cultius majoritaris l'agricultura ecològica és menys de l'1 % de la superfície conreada a l'Estat espanyol.

anual del 25 % i una superfície que superava els 2.000.000 d'hectàrees el 1997 (l'any 1993 la superfície era tan sols de 890.000 ha).

A Espanya, aquest creixement ha estat encara més espectacular: en el període 1991-99 s'ha multiplicat per més de 80 la superfície i per més de 30 el nombre de productors. Les últimes dades estimen la superfície global d'agricultura ecològica en més de 350.000 hectàrees i prop de 12.000 productors (Taula 1).

Taula 1. Evolució de la producció ecològica a Espanya en els últims anys (MAPA, 2000)

Any	Productors	Superfície
1991	346	4.235
1992	585	7.858
1993	753	11.674
1994	900	17.208
1995	1.042	24.078
1996	2.161	103.735
1997	3.526	152.105
1998	7.392	269.465
1999	11.812	352.164

Dins d'Espanya, la comunitat autònoma que té el lideratge d'aquest tipus de producció, tant a nivell de productors com de superfície inscrita, és Extremadura, amb un 47,7 % de la superfície i, en segon terme, Andalusia, amb un 17,7 % (Taula 2). El cas curiós és el de Catalunya, que representa tan sols el 2,7 % de la superfície i dels productors en l'àmbit estatal, però prop del 20 % dels elaboradors (aquells operadors que realitzen la transformació, conser-

vació i envasat del producte). Aquest fet podria relacionar-se amb un major consum d'aquests productes en el nostre àmbit o bé simplement amb una major participació en el comerç, ja sigui interior o d'exportació.

Taula 2. Operadors i superfície d'agricultura ecològica a Espanya el 1999 (elaboració pròpia a partir MAPA, 2000)

Àmbit	Productors (%)	Elaboradors (%)	Elaboradors (%)
Andalusia	2.489 (21,1%)	77 (14,6%)	62.318 (17,7%)
Aragó	167 (1,4%)	30 (5,7%)	15.638 (4,4%)
Castella i Lleó	191 (1,6%)	16 (3,0%)	43.245 (12,3%)
Catalunya	318 (2,7%)	103 (19,6%)	9.570 (2,7%)
Extremadura	6.743 (57,1%)	14 (2,7%)	167.833 (47,7%)
Comunitat Valenciana	573 (4,9%)	75 (14,3%)	17.947 (5,1%)
Altres autonomies	1.331 (11,3%)	211 (40,1%)	35.613 (10,1%)
TOTAL	<i>11.812</i>	<i>526</i>	<i>352.164</i>

En el cas dels aliments, sovint el criteri principal que decideix l'elecció segons diversos estudis, és el preu, molt per davant de la qualitat del producte.

Per cultius, sempre en l'àmbit estatal, destaca la superfície d'olivera, els cultius herbacis i la fruita seca dins el conjunt de l'agricultura ecològica. Cal destacar que l'apartat d'altres aprofitaments, que equival a més del 60 % de la superfície ecològica, es correspon amb pastures, prats, farratges, recol·leccions silvestres, bosc i guarets (Taula 3).

Tot i el gran creixement que ha experimentat en els últims anys aquest sistema productiu, cal no oblidar que el seu pes és encara insignificant en relació amb la superfície agrària global. Amb l'excepció de l'olivera i la fruita seca, que representa prop d'un 3 %, en la resta de cultius majoritaris l'agricultura ecològica és menys de l'1 % de la superfície conreada en l'àmbit estatal. Això ens ve a dir que encara a hores d'ara la gran majoria de la producció correspon a l'agricultura convencional.

Taula 3. Distribució de l'agricultura ecològica per cultius a Espanya el 1999 (elaboració pròpia a partir MAPA, 2000)

Cultiu	Superfície agricultura ecològica (Ha)	% sobre global ecològica	% sobre global dels cultius
Olivera	65.018	18,46	2,85
Cereals i altres herb.	39.549	11,23	0,47
Fruita seca	19.979	5,67	3,22
Vinya	8.768	2,49	0,75
Fruiters (inclòs cítrics)	3.557	1,01	0,28
Hortalisses	2.223	0,63	0,55
Altres aprofitaments	213.071	-	60,50
Total	352.164	-	100,00

A més de considerar el poc pes de la producció ecològica en el conjunt de l'agricultura, no podem oblidar quin és el destí d'aquesta. Segons dades recents de la Junta d'Andalusia, més d'un 90 % de la producció d'aquesta comunitat autònoma, una en les que aquest tipus de producció té més pes, es destina a l'exportació.

Per què la majoria de la producció no és ecològica?

Si hem vist com la gran producció prové de l'agricultura convencional i que bona part de la producció no va al mercat interior, podem assegurar que a hores d'ara el consum de productes ecològics és encara molt baix, almenys en l'àmbit espanyol. Quines són les causes que fan que la demanda d'aquests productes sigui tan baixa? Només per motivar la reflexió, sense ànim de ser exhaustiu, podem presentar els següents factors:

1. Els criteris d'elecció dels productes alimentaris per part del consumidor. Especialment en el cas dels aliments, sovint el criteri principal que decideix l'elecció segons diversos estudis és el preu, molt per davant de la qualitat del producte. L'obtenció de productes alimentaris "barats" condiciona inevitablement uns costos de producció baixos i/o una elevada productivitat.

2. Nivell adquisitiu del consumidor. Lligat amb el punt precedent, havíem dit anteriorment que un dels desavantatges dels productes ecològics era un preu més elevat en relació amb els productes convencionals. Evidentment, el nivell de vida d'una determinada població i el percentatge de gent amb un poder adquisitiu determinat condicionarà la demanda potencial d'una àrea geogràfica concreta. En aquest sentit, cal dir, per il·lustrar, que no és casual que hagi estat en els països més desenvolupats on s'hagi creat un major interès per aquests productes.

3. El perfil del consumidor d'agricultura ecològica a Espanya és el d'una persona amb formació universitària, de rendes superiors a 21.035 euros, amb pocs o cap fill i ocupat com a empresari, amb una professió liberal o bé un tècnic. Aquest patró presenta moltes similituds amb el perfil a d'altres països europeus. Veiem que existeixen altres elements, a més de l'estrictament econòmic, que condicionen l'interès per aquests productes.

4. Atributs qualitius valorats pel consumidor a l'hora d'escollir els aliments. Possiblement per desconeixement del producte, així com dels sistemes de producció associats amb allò que compra, el consumidor tria en base a determinats criteris (aspecte extern, color, forma, ...) que no estan necessàriament lligats a una millor qualitat organolèptica o nutricional. L'assumpció d'aquests criteris condiciona, en determinats casos, les pràctiques de cultiu d'una forma severa. Un exemple seria el de plagues que generen danys "cosmètics" sobre els fruits: sense un efecte negatiu sobre la qualitat (en sentit organolèptic o nutricional) ni sensible sobre la quantitat de producció, però que obliguen a ser controlades mitjançant tècniques diverses, entre elles els fitosanitaris, per no patir una depreciació en el mercat (en base, exclusivament, al seu aspecte extern).

El fet que aquest sistema de producció sigui més car, especialment amb els estàndards de qualitat que sol·licita el gran consum, és un dels gran frens per al seu desenvolupament.

Quins elements s'han de donar per incrementar la superfície conreada d'agricultura ecològica?

Possiblement, obtindríem la resposta a aquesta pregunta si analitzéssim breument quines van ser les causes en sentit invers: el pas de l'agricultura tradicional ("ecològica") cap a una de més tecnificada ("convencional"). Un dels elements que va condicionar aquest canvi fou la necessitat de garantir l'autoabastament (i, per tant, veure's obligat a augmentar la productivitat) i, de forma simultània, mantenir un preu baix

per al consumidor (condicionant uns costos baixos). En aquest context, els fitosanitaris i els fertilitzants minerals de síntesi, conjuntament amb altres tècniques de producció com la millora vegetal o la mecanització, eren unes eines molt efectives (des del punt de vista cost-benefici).

Els defensors d'una agricultura convencional sovint afirmen, amb una certa demagògia, que l'agricultura ecològica no pot garantir un nivell de producció d'aliments adequat en relació amb el consum, i que l'agricultura ecològica estesa arreu suposaria la fam al món, especialment amb una població mundial creixent. Contràriament, crec que la diferència clau entre ambdós sistemes de producció no és necessàriament la seva productivitat, sinó el nivell de costos productius. El fet que aquest sistema de producció sigui més car, especialment amb els estàndards de qualitat que sol·licita el gran consum, és un dels grans frens per al seu desenvolupament.

I dins dels costos de producció, la diferència fonamental és el nivell d'utilització de mà d'obra. Aquesta és una de les conclusions de Padel i Lampkin (1994) després de l'estudi de diverses explotacions tipus:

Taula 4. Utilització de la mà d'obra en els sistemes de producció ecològic i tradicional segons Padel i Lampkin (1994)

DINAMARCA (1998)	Ecològica	Tradicional	Ecol./Trad.
Nombre d'explotacions	36	-	-
Superfície agrària útil (Ha)	28	29	97
Mà d'obra emprada (Hores)	3.850	2.178	177

SUISSA (1989-1991)	Ecològica	Tradicional	Ecol./Trad.
Nombre d'explotacions	101	444	-
Superfície agrària útil (Ha)	35	35	100
Mà d'obra emprada (Hores)	3.850	3.432	112

Per mantenir aquesta situació tenim, bàsicament, dues solucions. La primera es basa en l'establiment de polítiques d'ajut d'aquest tipus de produccions. En aquest sentit, els ajuts per hectàrea a través de les mesures agroambientals, regulats en l'àmbit comunitari, vénen a compensar aquest sobrecost de l'agricultor.

La segona, i més habitual, consisteix en traslladar aquest encariment dels costos de producció en un preu més elevat per al consumidor (si volem mantenir la renda dels agricultors inevitablement). És aleshores quan correspon al consumidor, si disposa de la informació adequada sobre els productes i els sistemes de producció associats, la responsabilitat d'escollir el tipus de producte que prefereix.

Així doncs, si realment es vol un augment de la demanda d'aquests productes, és necessari un canvi en el consumidor, basat sempre en la informació. La perspectiva futura és que en la mesura que el consumidor sigui més sensible als aspectes mediambientals lligats a la producció dels aliments, i normalment ho és més en augmentar el seu nivell de vida, la demanda augmentarà i, per tant, la superfície d'aquest tipus de producció tendirà a créixer.

És l'agricultura convencional poc respectuosa amb el medi ambient de forma intrínseca?

La prohibició de l'ús en agricultura ecològica de productes químics de síntesi parteix de la idea que confereix a aquest tipus de productes unes característiques negatives inherents, en relació amb el medi ambient i amb la salut dels consumidors i els agricultors (pel fet de ser-ne manipuladors).

Són els productes de síntesi necessàriament dolents?

Com a grup, els productes fitosanitaris de síntesi es caracteritzen per una enorme varietat de característiques i atributs i tenen en comú el seu procediment genèric d'obtenció. Això fa que sigui agosarat assegurar que tots els productes fitosanitaris –no cal dir els fertilitzants– de síntesi són dolents, des de la perspectiva del medi ambient.

És un fet que els primers fitosanitaris emprats en les dècades dels 40 i 50 del segle XX, de la família dels organoclorats, es caracteritzaven, de forma genèrica, per una gran persistència en el medi que, unida a una notable toxicitat, podia comportar diversos problemes. Des d'aleshores fins ara, han passat ja diverses dècades que han modificat tant l'entorn agronòmic com social, de forma que, a hores d'ara, tota la recerca i el desenvolupament de noves matèries actives té com a premisses, no només la consecució d'una ele-

Existeixen alguns exemples de productes no de síntesi emprats per al control de plagues i malalties amb atributs negatius en relació amb el medi ambient.

vada eficaça envers el control de plagues, malalties o males herbes sinó, al mateix temps, que no presentin cap perill per a l'ésser humà, que tinguin un bon perfil ecotoxicològic (respecte en relació amb el medi ambient) i que no alterin l'equilibri entre els organismes objectius i els seus enemics naturals. Tot això fa que, si bé no siguin la totalitat, existeix en el mercat una part, cada cop més important, de productes fitosanitaris de síntesi amb uns atributs de clar respecte pel medi ambient. Aquesta tendència, ja iniciada en les darreres dècades per les pròpies empreses del sector, molt possiblement s'accentuarà amb l'aplicació de la Directiva 91/414/CE, que regula la comercialització de productes fitosanitaris en l'àmbit europeu i defineix un sistema harmonitzat per a la seva autorització.

Són els productes no de síntesi necessàriament bons?

Existeixen alguns exemples de productes no de síntesi emprats per al control de plagues i malalties amb atributs negatius per al medi ambient. Citarem dos casos.

La nicotina present en la planta del tabac té uns efectes insecticides potents envers algunes espècies d'insectes plaga que afecten els cultius. Això fa que sovint aquesta substància se citi en diversos manuals d'agricultura ecològica com un producte a emprar, tot i no aparèixer en l'Annex II del Reglament (CE) 2092/91. La realitat és que la toxicitat aguda de la nicotina, aquella toxicitat que es manifesta al poc temps de la seva ingestió, és molt més elevada que la de molts productes fitosanitaris de síntesi. Això fa que el risc d'intoxicació per part de l'aplicador, l'agricultor, sigui molt més elevat.

Un altre cas seria el del sofre. Aquest producte, inclòs en l'Annex II del Reglament (CE) 2092/91, s'empra per al control d'algunes malalties –com l'oidi de la vinya– o alguns àcars eriòfids que afecten diversos cultius. Tot i que s'empra àmpliament –tant en l'agricultura ecològica com en la convencional– i que es considera un producte *net*, presenta un efecte negatiu, en determinades condicions, sobre el medi ambient. Tot i ser un risc controlable, el sofre és tòxic sobre un insecte beneficiós per a l'agricultura, del gènere *Trichogramma spp.*, un paràsit natural d'altres insectes plaga (Jacas i Viñuela, 1993).

Paradoxalment, doncs, un producte autoritzat dins l'agricultura ecològica té efectes negatius sobre el control biològic d'algunes plagues dels cultius. Aquest efecte negatiu no ens ha de conduir, però, a rebutjar de forma taxativa la utilització d'aquesta substància en la protecció vegetal.

Allò realment important és la gestió que fem dels imputs

Aquests darrers casos ens podrien començar a sembrar de dubtes una de les bases fonamentals sobre les quals s'assenta l'agricultura ecològica. Un altre gran dubte se'ns podria presentar si arribés el moment en què algú sintetitzés en un laboratori rèpliques d'extractes vegetals o d'altres substàncies emprats com a fitosanitaris en l'agricultura ecològica. Evidentment, ni la forma d'acció ni les característiques d'aquesta substància canviarien com una conseqüència de la variació del seu mètode d'obtenció.

Tot això ens portaria a concloure que la bondat d'una substància emprada com a fitosanitari o fertilitzant no necessàriament està lligada a la seva forma d'obtenció (síntesi - no síntesi), sinó a les seves característiques intrínseques així com, de forma general, a l'ús que se'n faci. L'exemple dels purins ens pot il·lustrar aquest darrer fet.

Els purins són un subproducte ramader, barreja líquida dels excrements i orines del bestiar, inclosos com a fertilitzant en l'Annex II del Reglament (CE) 2092/91. Especialment pel seu contingut en nitrogen, fa que siguin considerats com un producte amb un valuós efecte fertilitzant dels cultius. De fet, hi ha dades oficials que estimen que amb la producció de la cabana porcina de Catalunya es podria adobar una part considerable de la superfície conreada catalana. Tot i aquests fets, malauradament es té constància, de forma puntual, de casos de contaminació d'aigua a nivell bacteriològic o per excés de nitrats, que tenen la seva causa en una mala gestió dels purins.

Veiem que, no només de forma inherent sinó també per un mal ús, alguns productes no de síntesi poden tenir efectes negatius per al medi ambient. Això, però, no ens porta, com és lògic, a generalitzar sobre la seva utilització en l'agricultura ecològica.

La bondat d'una substància emprada com a fitosanitari o fertilitzant no necessàriament està lligada amb la seva forma d'obtenció (síntesi-no síntesi), sinó amb les seves característiques intrínseques així com, de forma general, de l'ús que se'n faci.

De forma anàloga, hauríem de pensar que les tècniques emprades en l'agricultura convencional no són, per naturalesa, negatives en tots els casos, sinó que el més important és la seva utilització i el seguiment d'unes bones pràctiques agràries. En aquest darrer plantejament, permetent la utilització de determinats productes químics de síntesi però emprats amb una racionalitat agronòmica, es basarien a grans trets els sistemes que coneixem com a producció integrada, producció controlada o els estàndards EUREP (sota el paraigua de la gran distribució).

Tot plegat, ens pot fer considerar com una generalització inadequada la relació entre els productes químics de síntesi i els efectes negatius per al medi ambient. La prioritat ha de ser, en primer terme, una selecció acurada dels productes emprats en l'agricultura, a partir del coneixement de les seves característiques intrínseques, amb independència de la seva forma d'obtenció i, de forma simultània, una gestió adequada d'aquests que garanteixi la sostenibilitat del sistema.

Bibliografia

- JACAS, J.A.; VIÑUELA, E. (1993). *Los efectos de los plaguicidas sobre los organismos beneficiosos en agricultura. II: Fungicidas*. Phytoma España, 48: 45-52.
- LE GUILLOU, G.; SCHARPÉ, A. (2001). *La agricultura ecológica. Guía sobre la normativa comunitaria*. Comisión Europea – Dirección General de Agricultura. 28 pp.
- Mapa (2000). *Hechos y cifras del sector agroalimentario español: 2000. Agricultura ecológica*. Secretaría General Técnica – Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación: 71-76.
- PADEL, S.; LAMPKIN, N. (1994). "Farm-level performance of organic farming systems", dins Lampkin, N. i Padel, S. (Eds.). *The economics of organic farming. An international perspective*. CAB International. Wallingford.
- Reglament (CE) 2092/91 del Consell, de 24 de juny de 1991, sobre la producció agrícola ecològica i la seva indicació en els productes agraris i alimentaris. *Diari Oficial de les Comunitats Europees (DOCE) L 198* de 22.7.1991.

Cap a un nou concepte de les organitzacions en un nou segle

Fòrum d'Elgoibar

El nostre món és un món d'organitzacions. La major part de la vida de qualsevol persona transcorre i es realitza en organitzacions d'un tipus o un altre. Volem ser persones millors en un món millor. I això només serà possible si aconseguim organitzacions millors, en què valgui la pena viure i, en conseqüència, que siguin dignes de rebre l'esforç i l'aparició tant

dels seus components com del seu entorn. En conseqüència, ens hem de preguntar si la concepció, el funcionament i la gestió de les nostres organitzacions i, en especial, encara que no únicament, de les nostres empreses com a generadores de riquesa, ocupació i progrés, responen a les necessitats i demandes de les nostres societats o si, al contrari, constitueixen una rèmora per a la seva realització.

1. Quines organitzacions tenim?

A les portes del segle XXI vivim de forma massiva en les organitzacions que van néixer al segle XIX, marcades en la seva essència per l'escassetat del capital i la molt escassa qualificació del treball (de l'enorme majoria de la població). Aquestes realitats van donar lloc a un *determinat* concepte del món de les organitzacions, alguns dels trets distintius de les quals segueixen avui plenament presents:

En ser el *capital* el recurs escàs i imprescindible per al progrés, capital i poder es van assimilar en el context de les grans corporacions, tant en termes legals (referits a l'empresa) com en les seves coalicions naturals (la relació entre el capital i el poder polític).

En estar l'enorme majoria de la població allunyada de nivells mínims -almenys, com són entesos avui dia- de formació, els poders públics es van constituir sobre la base d'elits, d'aquells que, per la seva posició econòmica, podien accedir a l'educació i a la influència sobre la *cosa pública* (aquesta situació és visible també paradoxalment en els règims anomenats *proletaris*). Per tant, van conformar *sistemes tancats*, que tenien la seva pròpia lògica interna més enllà de les fluctuacions del món real.

L'educació es va conformar com un sistema de selecció per a l'accés de les capes econòmiques i socials dominants, pre-determinant després d'un primer cicle de vida de l'estudiant els qui eren dignes d'accedir a aquestes i els qui seguirien engruixint les capes menys afavorides de la societat.

Les nostres institucions polítiques i socials, configurades en el segle XIX, van connectar, com no podia ser altrament, amb els trets dominants del seu origen i s'han prolongat fins al nostre dies *apropiant-se de la representació* de la societat -és a dir, de tots nosaltres, en nom d'ideologies que, si més no, avui no tenen el mateix sentit que fa cent anys.

2. Quina societat emergeix?

Mentre la *gestió* de les nostres organitzacions segueix unguida als conceptes i principis del segle XIX, les transformacions socials han estat, i estan sent, enormement pregones en els darrers trenta anys del segle que acaba. Per esmentar tan sols alguns trets que les dibuixen -i només parcialment les expliquen-, podem referir-nos als següents:

El desenvolupament exponencial de les més diverses tecnologies, i especialment però no únicament, les relatives a la informació i la comunicació han creat condicions radicalment diferents de les de fa un segle per tal d'enfocar el funcionament de totes les nostres organitzacions i, per tant, les formes en què poden -i sospitem, *han de*- ser gestionades.

Els nivells de formació en les societats *desenvolupades* s'ha incrementat espectacularment; l'educació s'ha *universalitzat*, les especialitats s'han multiplicat, l'accés a la formació contínua és possible, l'analfabetisme comença a extingir-se... Els nostres joves, almenys des del punt de vista de la formació tecnològica, estan més ben preparats que mai en cap altra època de la història.

El desenvolupament -i la capacitat de competir- de les nostres empreses depèn cada cop més del desplegament de coneixements i capacitats de les persones que les integren i de la qualitat d'uns i altres. En el nostre món desenvolupat, l'única *dinàmica competitiva sostenible* en el temps es fonamenta en l'aportació de més coneixement a tot allò que fem. Només així es pot mantenir -i ja no en parlem, incrementar-la generació de riquesa i prosperitat per part nostra.

Les tendències demogràfiques apunten a un proper envelliment de les nostres poblacions, fet que, connectat amb els arguments anteriors, significarà una important manca de personal qualificat per al progrés de les nostres empreses (el *coneixement* es converteix en un recurs escàs) al mateix temps que, paradoxalment amb els temps anteriors, una elevada escassetat de l'anomenada *mà d'obra* per a les tasques menys qualificades. És a dir, nivells de formació, tipologia d'empreses amb futur -i les seves demandes específiques d'un tipus de lloc de treball- i tendències demogràfiques avancen cap a un *escanyament* del mateix model de desenvolupament elegit.

La gestió de les nostres organitzacions segueix unguida als conceptes i principis del segle XIX.

L'accés a la informació i al coneixement en les nostres societats s'ha *democratitzat*, de manera que, almenys potencialment, cada persona pot conformar els seus judicis i criteris de manera pròpia, elegint les seves opcions específiques.

Però aquesta transformació de les condicions que contextualitzen les nostres societats anomenades *desenvolupades* conviu, en aquest final de segle, amb brutals contradiccions: zones senceres del planeta en condicions infrahumanes, bosses de pobresa en ple cor de l'opulència, multitud de conflictes bèl·lics sustentats en el fanatisme, en integristes de tota mena, en la intolerància cap a la diversitat de l'altri, el greu i progressiu deteriorament del medi ambient i del nostre entorn ecològic.

Això és, mentre el potencial per progressar en la creació de riquesa i benestar, no sols materials, sinó també intel·lectual, és més gran que mai, la realitat de la pobresa extrema, de la violència cega i de la deterioració, en nom del desenvolupament, del nostre entorn mediambiental, assalta les nostres consciències fent-nos saber que, si no som capaços de superar aquestes exacerbades contradiccions de final de segle i, possiblement, del final d'una era històrica, la nostra societat futura, en comptes de ser més pròspera i plena, es pot convertir en un monstre de les tares de la civilització industrial.

La manera com es desenvolupi aquesta complexa dialèctica de contradiccions ens afectarà determinantment, sens dubte. Però podem optar per ser-ne espectadors passius, únicament presents per a l'aplaudiment o la xiulada, o bé entendre que també a nosaltres ens ha arribat l'hora d'una profunda transformació si volem ser actors del nou mil·lenni.

Des de la nostra condició d'individus, des de les nostres organitzacions -en què desenvolupem la major part de les nostres activitats- i des de les nostres societats podem, a més de ser influïts, influir, contribuir de manera activa a la transformació del nostre món, per molt modesta que, en principi, sembli. Per petit que sigui, sabem que des del nostre àmbit d'acció podem actuar, impulsar *cercles concèntrics* d'influència, contribuir positivament al naixement de la nova societat de la nova era del nou mil·lenni. La reflexió que segueix constitueix un petit i humil intent per a aquest propòsit.

I partim d'un enfocament: les grans transformacions que s'apropen, si és que no es troben ja entre nosaltres, tenen menys a veure amb les eines (siguin tecnològiques o metodològiques) que no pas amb una *revolució* en la filosofia i els conceptes

amb què, tant individualment com col·lectivament, socialment, confrontem i tractem les *realitats emergents*. És a dir, el que es transforma és el concepte de societat amb tota la seva amplitud relacional i estructural, i la persona com a individualitat *social* constituent i protagonista d'aquesta.

3. El nou treballador

Les noves realitats de les nostres societats i de les nostres empreses fan emergir un nou *tipus de treballador*, anomenat en algunes aproximacions com a *treballador del coneixement*. A diferència dels cent cinquanta anys anteriors, els nivells de formació de la població són elevats i amplis, al mateix temps que l'accés a la informació (a gegantines quantitats d'informació) es troba avui a l'abast de gairebé qualsevol organització. Informació i coneixement permeten a la persona *d'interpretar* fets i dades, dotar-los d'un significat propi i, en conseqüència, elegir, decidir, en suma, amb un criteri prou format.

L'elecció comporta aprenentatge i l'aprenentatge obre el potencial del canvi, bé sigui evolutiu o rupturista. Però l'elecció implica que allò sobre el qual s'opera *pertany*, en algun sentit, a qui actua. És a dir, si la tasca és d'un altre, per a un altre i dissenyada detalladament per un altre, el treballador podrà tenir coneixements, però no té elecció i, per tant, no necessita aprendre (llevat que sigui per millorar la seva *habilitat* en la tasca). El canvi, l'adaptació i, ja no en parlem, la *recreació* queden reduïts a la intel·ligència i la voluntat dels qui poden decidir, dels qui *manen*. No existeix un *flux vital de transformació interna*.

L'emergència del *treballador del coneixement* qüestiona en les nostres organitzacions la base conceptual de l'exercici del poder. Quan les tasques es troben curosament dissenyades i procedimentades, la disciplina en la seva execució és la clau de la seva correcta consecució, de manera que el poder adquireix la forma de *poder sobre* persones i coses. Quan la competitivitat d'una empresa bascula cap a la seva capacitat dinàmica, cap al seu potencial d'adaptació ràpida i recreació innovadora, el treballador del coneixement -eventualment, tot treballador de l'empresa- juga el paper primordial en el procés de transformació. La forma de poder bascula cap al *poder per* transformar la realitat, creant formes noves d'interpretar-la, desenvolupar-la i *treballar-la*. El *poder per* implica informació, coneixement i elecció (decisió) a cada treballador i en els equips dels quals formen part.

Les grans transformacions que s'apropen tenen menys a veure amb les eines que amb una revolució en la filosofia i els conceptes.

I això ens introdueix una altra temàtica de gran importància: coneixement i elecció són categories *essencialment personals*, de l'individu, encara que els seus camps de generació, operació i desplegament siguin *socials*. Les nostres societats i organitzacions operen encara en clau de la *revolució industrial*, de forma que els seus conceptes -i així els seus tractaments- capten solament col·lectivitats uniformes (amb un *tractament* uniforme i *sotmès* a la disciplina). Així, parlem de *categories* en què *s'encaixen* els treballadors de l'empresa, *llocs* de treball, *mà d'obra*, el *col·lectiu*... (No res diferent dels nostres llenguatges polítics: obrers, professionals, empresaris, convenis *col·lectius*, classes socials, nacions, estats...)

El *treballador del coneixement* reivindica la individualitat en la seva connexió social. No hi ha dos treballadors *iguals*. La persona, així, emergeix com la base i el centre de l'esdevenidor empresarial, enfocant les organitzacions *des de* la diversitat de la seva composició i de la seva evolució. (Distingim *individualitat* d'*individualisme*. La individualitat constitueix essència i, per tant, dret; l'individualisme és una *actitud* personal.)

I, a diferència de les *categories socials*, la persona constitueix un ésser integral i integrador inserit en un flux *vital* i social i, per tant, transformador. Des d'aquest enfocament, el *treballador* és una persona que, en la seva activitat específica en el lloc de treball, connecta la seva vida i el flux d'aquesta d'una manera o altra (bé sigui per afirmació, indiferència o negació); és a dir, inevitablement connecta *treball* amb aprenentatge, joc i inspiració. Sense comprendre aquest enfocament integratiu, difícilment les nostres organitzacions seran capaces de *migrar* cap a la societat *postindustrial*.

4. Quines organitzacions volem?

Per prosperar en les noves realitats que marquen el principi del segle, les nostres organitzacions, qualsevol que sigui la seva dimensió, necessitaran ser actives en la creació, en el descobriment continu de noves possibilitats i en la generació de noves oportunitats, superant l'espera passiva que aquestes *apareguin*... Resumint, hauran de ser emprenedores i innovadores *a tots els nivells* de la seva estructura i activitat. Tan sols creant riquesa d'una manera *generosa*, responsable amb la societat i el medi ambient, justament distribuïda entre els agents que contribueixen a la seva generació, les nostres organitzacions *valdran la pena* i també l'esforç que hi esmercem.

L'emergència del treballador del coneixement qüestiona en les nostres organitzacions la base conceptual de l'exercici del poder.

Però *emprendre i innovar* solament són possibles si pretenem fer-ho com una *forma de vida* en la feina i no únicament com la *funció* d'una elit, en un context de reptes personals i empresarials prou ambiciosos que impliquin la llibertat d'elecció i acció de persones i equips, és a dir, l'*apropiació i l'apoderament* de l'activitat i del seu *significat*.

Per a això, proposem per a les nostres organitzacions de futur els següents trets definitoris:

Es concebran a si mateixes com a ens vius, per tant, complexos i dinàmics, superant els conceptes d'*empresa econòmica* (que té per finalitat suprema la rendibilitat) i d'*empresa mecanisme* (que té per finalitat última l'*eficiència* del *mecano*).

Per tant, perseguiran activament i sostingudament en el temps la generació d'un projecte *compartit* pels seus components i capaç, des de la seva llibertat, d'*inspirar un sentit de finalitat* pel qual per a tots valgui la pena de lluitar.

Generaran un sentit de transcendència, d'anar *més enllà* de l'immediat i egoista, cap a una aportació, un *llegat* a les pròximes generacions i a la societat. És a dir, es preguntaran què aporten avui i què pretenen aportar el dia de demà -per què val la pena que perdurin...- en molts terrenys (riquesa, tecnologia, innovació, coneixement, benestar social i comunitari, valors, exemple...).

Entendran que el creixement, necessari per prosperar només té sentit quan s'emmarca en la pretensió del desenvolupament qualitatiu de l'empresa, els seus agents i el seu entorn. Aquesta idea de *desenvolupament qualitatiu* ens remet a la generació de coneixements i d'emocions i al desplegament de voluntats lliures per actuar, per fer, per transformar i per aprendre.

En el context de les seves intencions organitzacionals, perseguiran que equips i persones que les componen obtinguin el màxim de graus de llibertat per pensar, *elegir* i actuar. L'autonomia individual i dels equips constituirà la base de l'enfocament de l'organització.

Consegüentment, entendran que la diversitat és una font de riquesa i d'*enriquiment* per a tothom i, més enllà de tolerar-la passivament, la promouran activament, lluitant per eliminar fronteres i prejudicis.

Els fruits d'aquest enfocament són indestriables de la comunicació i el diàleg, de com ens relacionem els uns amb els altres, de com ens enriqueim d'òptiques diverses.

La persona emergeix com la base i el centre de l'esdevenidor empresarial, enfocant les organitzacions des de la diversitat de la seva composició i de la seva evolució.

Les organitzacions del futur s'assemblaran molt més a una *xarxa de comunicació* constituïda per nodes autònoms i dinàmics (*camp d'energia*) que no pas als nostres actuals *organigramas*.

5. Quins directius necessitem?

No es pot reinventar amb èxit una organització sense reinventar-ne els líders.
(Laszlo i Laugel)

Els nostres directius han *cregut* com a tals, s'han format i, en gran mesura, deuen els seus èxits a la meritòria capacitat de treballar en els principis i enfocaments del concepte tradicional de les nostres indústries. Només fa poc, quan es fa evident i *present* el gegantí increment de la *complexitat* dels nostres entorns empresarials i socials, hem començat a *detectar* l'emergència d'un *altre tipus de líders*, amb característiques *estranyes*, almenys parcialment, si les contrastem amb l'estès i admirat prototipus de l'*executiu* dels anys vuitanta.

Hi ha molts estudis, teories i receptaris per *arribar a ser* un bon líder en els nostres *temps moderns*. Però, com a hereus del paradigma industrial, la majoria insisteix en *com* s'han de gestionar les empreses en el nou segle i molt pocs en *com* han de canviar les persones que dirigeixen les nostres organitzacions.

Perquè el canvi de paradigma implica una transformació radical en el *concepte de direcció*: passem de gestionar un *mecanisme* ben acoblat, ordenat, regulat, a dirigir organitzacions *vives*, integrades per persones amb intel·ligència i emocions, amb els seus desitjos i temors, que estan abocades a *crear* conjuntament el seu *propí futur*. La clau no és ja ordenar perquè les coses passin sinó fer perquè les coses passin.

Contextos complexos demanen -obliguen- organitzacions amb tota la complexitat de la vida per prosperar, per generar riquesa i desenvolupament, per crear des de la incertesa. Per a aquesta transformació, els directius són clau, essencials. Sense el seu impuls decidit, les nostres organitzacions no es *transformaran*, romandran *alienes* a l'esdevenir de la història i declinaran, malviuran, *patiran* i, arribat el moment, s'eclipsaran. [No podem deixar d'observar amb gran preocupació com les gegantines *fusions* i *absorcions* que ocupen les primeres planes de la premsa

Tan sols creant riquesa d'una manera generosa, responsable amb la societat i el medi ambient, justament distribuïda entre els agents que contribueixen a la seva generació, les nostres organitzacions valdran la pena l'esforç que hi esmercem.

diària s'acompanyen quasi sempre per la *xifra* (amb molts zeros) de les persones que *sobren* per al propòsit del *nou* projecte, amb la càrrega de destrucció que això comporta].

Però la transformació essencial a què estan exposats els nostres directius no és de caràcter tècnic o metodològic, sinó personal; per això, potser, el gran repte que comporta. Sense voluntat de ser exhaustius, esmentem alguns dels trets d'aquest canvi personal:

Alliberar-se ells mateixos de la *càrrega* de la *maledicció del treball* com a principi per alliberar els altres, entenent que si no som capaços de connectar en nosaltres mateixos el treball, el joc, l'aprenentatge i la inspiració (la *vida* en el seu flux continu) serem incapaços de crear organitzacions que reproduïxin aquestes connexions. No s'és millor directiu per patir més; s'és millor directiu per crear condicions i contextos on tots -incloent-hi ell/a mateix/a- puguem desenvolupar-nos més, ser millors, *viure més intensament* com a treballadors i com a persones.

Aprendre no tan sols intel·lectualment sinó, sobretot, emocionalment a tractar amb la incertesa, amb allò desconegut, i ensenyar i compartir amb els altres aquest aprenentatge. Ja no es tracta que el directiu *pateixi* la incertesa i el risc mentre protegeix *paternalistament* els seus treballadors d'aquesta incomoditat, oferint-los un món *segur*, sinó de compartir, convençuts com estem que la *incertesa* és una gegantina font de creativitat per a persones i equips, quan és gestionada correctament.

Confrontar-se a una intensa interacció personal amb tots els qui l'envolten, abandonant despatxos tancats i curosament protegits i *torres d'ivori* per conversar lliurement i oberta. I això significa obertura, sinceritat, respecte, compassió, escolta i capacitat de criticar i ser criticat com a forma d'avançar. Trencar, el concepte imperant de la direcció. La paraula és el factor de transformació més potent que tenim els éssers humans; llàstima que haguem reduït al *silenci* tantes de les nostres institucions...

I *viure*, per favor, viure amb intensitat, permeables al nostre entorn de tot tipus, i enriquint-lo amb la nostra vida, amb la riquesa de la nostra vida. *Només es moren els morts...*

Miguel Ayerbe, Alfonso Ausín, Enrique Bediaga, Luis Cañada, Juan José Duque, José Ramón Guridi, Iñaki Ibarra, José Luis Jiménez Brea, José Luis Madinagoitia, Koldo Saratxaga, Mikel Ugalde, José Mari Ulazia, Luis Mari Ullibarri, Juan Mari Uzkudun, Alfonso Vázquez, José Miguel Zaldo, Mario Zubia.

El canvi de paradigma implica una transformació radical en el concepte de direcció: passem de gestionar un mecanisme a dirigir organitzacions vives.

Conseqüències de la globalització sobre la vida quotidiana als barris

Arcadi Oliveres i Boadella

En primer lloc, començaré exposant què em sembla la globalització i quins són els seus trets característics; en segon lloc, quines conseqüències té la globalització, tant a nivell mundial com a nivell local; i en tercer lloc, quines respostes, quines possibilitats d'acció tenim davant de la globalització, com per exemple, les accions previstes per a la reunió del Banc Mundial.

Característiques de la globalització

Per la meua formació d'economista, només puc parlar dels efectes o de les característiques econòmiques, polítiques i socials de la globalització. Podriem parlar de característiques ideològiques, de característiques culturals, de característiques en el món de la comunicació, en el món del cinema, però no estic preparat per fer-ho i per tant em limitaré a les característiques econòmiques, polítiques i socials de la globalització.

a) Augment del comerç internacional

La primera d'aquestes característiques, lògicament, i penso que és la que tenim més a prop tots nosaltres, és l'enorme creixement del comerç internacional. Nosaltres veiem que el món està globalitzat amb la nostra vida diària que es mou sempre al voltant del comerç internacional.

Abans de llevar-nos al matí apaguem un despertador, al darrere del qual segurament hi ha l'etiqueta *Made in Taiwan*. Aleshores passem a la dutxa; com que ara és l'hivern ens dutxarem amb aigua calenta, i l'aigua calenta, lògicament, estarà escalfada amb un petroli que ve de Kuwait. I tot seguit, ens posem uns pantalons que possiblement estaran confeccionats a Hondures. Continuarem prenent un cafè que probablement vindrà del Brasil o de Colòmbia. I, potser, si la nostra vitrina és molt sofisticada, el prendrem en una tassa procedent de Bohèmia o de Txèquia, o de qualsevol lloc. Després sortirem de casa i agafarem un autobús que està fet amb una patent alemanya; arribarem a la feina, agafarem un paper per escriure, fet de fusta tallada en boscos al Canadà o de Suècia, per exemple. Així continuarem el dia veient com el comerç internacional és present absolutament amb la nostra vida diària, des del matí fins que ens anem a dormir. Per tant, un primer aspecte de la globalització és l'augment del comerç internacional, que ha crescut moltíssim al món.

Des del 1945, quan s'acaba la Segona Guerra Mundial, fins ara, veiem que la producció creix, però el comerç creix molt més que no pas la producció. Hi ha diverses raons que expliquen aquest fet. La primera és que cada vegada som uns consumidors més sofisticats.

Fa 30 anys, per cobrir una necessitat nostra, per exemple la d'un cotxe, compràvem un vehicle, normalment un 600, i gairebé sempre de fabricació espanyola. Avui, el nostre consum és més sofisticat i de vegades volem un vehicle que sigui un Mercedes, però com que de Mercedes a Espanya no se'n fabriquen, aleshores Espanya importa cotxes; al mateix temps, Espanya és exportadora de cotxes d'altres tipus de models que es fabriquen aquí.

Si parlem dels cotxes, aquest fet s'entén bastant bé, perquè no és el mateix un utilitari que un Mercedes. Però hem sofisticat tant el nostre consum que a hores d'ara ja fem servir el comerç internacional per a moltes més coses. El company d'un amic meu és propietari d'un camió i un dia li va dir: "Mira, jo em guanyo molt bé la vida, però si vols que et digui la veritat no sé perquè me la guanyo tan bé". "Què fas?", li va preguntar el meu amic. "Jo sóc el meu propi empresari, tinc el meu camió i un cop per setmana faig un viatge de Barcelona a Amsterdam i d'Amsterdam a Barcelona. En el viatge d'anada agafo el meu camió, el carrego d'enciams recollits al Prat del Llobregat i els diposito al mercat central d'Amsterdam. Quan he buidat el camió, me'n vaig a uns hivernacles que hi ha a prop d'Amsterdam, empleno el camió d'uns enciams petits i els porto al Corte Inglés, on es venen molt bé; de manera que jo dedico tota la meva setmana a traslladar d'una manera absurda i inútil enciams amunt i avall d'Europa". Això passa perquè ja hem sofisticat tant el nostre consum que no en tenim prou a fer amanida; volem fer amanida amb enciamets holandesos, amb tomàquets de la Xina o amb qualsevol altra cosa. I això genera molt comerç internacional. La contrapartida és que tot plegat genera uns costos ecològics, de petroli, etc.

Observem també que les companyies transnacionals, per la seva banda, generen molt comerç. Abans aquestes companyies s'anomenaven multinacionals, estaven als països; ara les denominem transnacionals perquè transiten d'un lloc a un altre de manera continuada. En un país troben la matèria primera; en un altre, la mà d'obra barata; en un altre deixen els residus; en un altre tenen l'oficina de vendes; en un altre els clients... Per tant, una mateixa mercaderia va passant per diversos països, però sense moure's de la mateixa empresa. Als Estats Units han calculat que del

El comerç internacional és present absolutament en la nostra vida diària, des del matí fins que ens anem a dormir.

100% del comerç d'exportacions i d'importacions d'aquest país, un 30% és exterior als Estats Units, però interior a les empreses nord-americanes situades fora dels Estats Units. Això, evidentment, genera comerç.

Un tercer factor que genera comerç és la baixada de les duanes arreu del món en els últims anys. Hi ha llocs, com la Comunitat Europea, en què pràcticament ja no existeixen, i a escala mundial hi ha d'altres indrets en què sí existeixen, però molt rebaixades. L'any 1947, quan es va crear la primera Organització de Comerç, la mitjana dels drets les duanes era del 40%, és a dir, per passar un producte d'un país a un altre havies de pagar 40% de duana sobre el valor de la mercaderia. Ara, de mitjana mundial, s'ha de pagar només un 4%. Per tant, si pràcticament no hi ha duanes, si les transnacionals van amunt i avall i si, a més, nosaltres volem productes sofisticats, el resultat és que el comerç augmenta molt.

Les teories econòmiques dominants, aquestes que anomenem neoliberals, ens diuen que tot plegat és molt beneficiós per a tothom; ens expliquen que com més comerç hi hagi, el mercat serà més ampli, la competència serà més gran, els productes seran més barats, tothom tindrà accés a tot, les empreses aniran més bé, seran més competitives... Des d'un punt de vista de teoria econòmica pura podria ser cert, però a la pràctica no ho és, ja que perquè el comerç tingui lloc cal que hi hagi transaccions, i aquestes només són possibles mitjançant un preu. Si no hi ha un preu no hi ha transacció. I el que passa és que el preu és sempre fruit d'una negociació entre el que s'ofereix i el que es demana.

La teoria econòmica ens diu que el preu sempre és fruit dels interessos d'uns i dels interessos d'uns altres, però en la realitat això no és així; el preu el fixa qui té més poder i la negociació, en moltes ocasions, no és possible. Tenim un exemple ben a prop. L'últim any, la benzina ha estat extraordinàriament cara. Nosaltres no podíem negociar quan anàvem a la benzinera el preu de la benzina; potser podem negociar al basar d'Istanbul quan hi anem de turisme, però quan anem a comprar benzina o quan anem a la companyia elèctrica a buscar electricitat, no podem negociar el preu en absolut. Per tant, qui té més força ens imposa el preu.

Així, per exemple, enguany els ciutadans hem perdut diners i el que ens venia la benzina, que és Repsol, n'ha guanyat més que mai. Per tant, dir que com més comerç les coses van més bé per a tothom és un equívoc perquè les coses van més bé per a aquell qui té més poder i van més malament per aquell qui en té menys.

Això s'aplica també al comerç mundial: els qui tenen força imposaran els preus i els qui no en tenen, no. Aquest és un drama de la globalització que afecta sobretot els països de l'anomenat Tercer Món. Quan ells venen cafè, cacau o sucre no tenen el dret de fixar el preu, sinó que el fixa un mercat de cafè, de matèries primeres, que hi ha a Londres. Però quan aquests països en lloc de vendre el cafè, el que fan és comprar una fotocopiadora, el preu d'aquesta tampoc el fixen ells, sinó que ho fa la Rank Xerox.

Les estadístiques del segle XX ens diuen que el Tercer Món, al llarg de tot el segle, ha anat venent cada vegada més barat i ha anat comprant cada vegada més car.

Tots nosaltres ja entenem que un comerciant que tingui el costum de vendre cada vegada més barat i de comprar cada vegada més car, és un comerciant que acabarà arruïnant-se. I és que el causant de la ruïna del Tercer Món és en bona part el comerç internacional. Però no ens pensem que afecta només mercats llunyans, sinó que també ens toca de prop cada dia. Ara fa un any, el Corte Inglés ens deia: "Semana de la Índia en el Corte Inglés". I com a reclam publicitari afegia: "Compre usted aquí a precios de allí". Això vol dir que els qui vivim a Catalunya, amb una renda diguem-ne que elevada, comprem als preus de la Índia; és a dir, com si el comprés un senyor de l'Índia que té una renda més baixa. Dit d'una altra manera: remunerar molt malament els productes de l'Índia; dit d'una altra manera: explotar tant com pugui l'Índia, cosa que evidentment, el Corte Inglés no deia, possiblement perquè els preus no eren d'allí, però aquesta és una base que caldria comprovar.

b) El poder de la indústria

Si el primer element de globalització important és el comerç internacional, el segon és la indústria, enormement poderosa. Al món hi ha 180 estats; 30 del que anomenem Primer Món i 150 del Tercer Món. La xifra negocis de les 50 primeres transnacionals, allò que venen en un any les 50 pri-

La teoria econòmica ens diu que el preu sempre és fruit dels interessos d'uns i dels interessos dels altres, però a la realitat el preu el fixa qui té més poder.

meres empreses del món, és més elevada que tota la renda dels 150 països més pobres del món. És a dir, el president de la General Motors té molt més poder econòmic i, consegüentment, molt més poder polític, que el president de Polònia, per posar un exemple. I aquest poder l'exerceixen per fer màxims els seus guanys, que és la finalitat de tota gran transnacional.

A Espanya no en teníem, de transnacionals, però en els últims anys han començat a aparèixer. Probablement la transnacional espanyola més important ara per ara sigui Telefónica. L'any passat aquesta companyia ens deia: "Hem fet el balanç i hem guanyat 300.000 milions de pessetes, dels quals, 100.000 milions els hem guanyat amb la nostra activitat a l'Amèrica Llatina. Telefónica guanya 100.000 milions a Amèrica Llatina."

Què destina Espanya a ajudar el Tercer Món? No arriba al 0,7, per descomptat, sinó que puja a 200.000 milions de pessetes. Només la Telefónica ja en recupera 100.000 a Amèrica Llatina. Si a aquesta xifra sumem les que recuperen Endesa, Repsol, Sol Melià, Gas Natural, Aigües de Barcelona, Bilbao-Vizcaya, Santander Central Hispano, Argentaria, etc. comprovem que traiem d'aquests països «n» vegades més del que després els podem enviar. I això, evidentment, és un fenomen de la globalització molt actual però molt empobridor per a molts països.

c) Les finances

Actualment, les finances, un altre dels símbols d'aquesta globalització, també s'han globalitzat. Es mouen amunt i avall, però sobretot es mouen amb finalitats especulatives. En el món, cada any salten fronteres 400 bilions de dòlars (afegim-hi, per tant, dotze zeros!).

Les raons per les quals els diners han de saltar fronteres són diverses: perquè hem fet una exportació i l'hem de cobrar, perquè hem fet una importació i l'hem de pagar, perquè som uns turistes i volem moneda estrangera, perquè som treballadors emigrants i enviem els diners a casa nostra. Però aquestes transaccions puguen a deu bilions de dòlars a l'any I aleshores, per què es mouen els altres 390 fins a arribar als 400? Per especular.

Hi ha gent que comprant i venent accions arreu del món es guanya molt bé la vida, i també hi ha gent que, si no encerta la cotització, pot perdre molts diners. Però curiosament hi ha una gent que sempre es guanya bé la vida, la qual cosa em porta a qüestionar-me si ho encerten en totes les ocasions. Tan llestos són que saben sempre com anirà la borsa? La resposta és: No. Tenen tant de poder que ells mateixos fan pujar o baixar la borsa, i aleshores, evidentment, no els resulta difícil saber si anirà a l'alça o a la baixa.

Un exemple conegut de tots és el del senyor Soros, un hongarès que resideix als Estats Units. L'any 1993 va fer una operació especulativa de la qual encara parlen avui els diaris. Es va dedicar, a través de la seva empresa anomenada Quantum, a comprar lliures esterlines. Lògicament, si no tens un capital previ, a aquest negoci no t'hi pots dedicar. Amb aquest capital es va dedicar a comprar lliures esterlines. Quan en va tenir prou va dir als agents que treballaven per ell que les posessin a la venda d'un dia per un altre. Al mercat, aquell dia hi va haver una allau molt forta de lliures a la qual el mercat no estava acostumat; és a dir, no hi havia demanda per a tantes lliures. La lliura va baixar de preu. Altres persones que tenien lliures i que no sabien quin era el joc de Soros, en veure que la lliura baixava, per salvar-se van posar les seves lliures a la venda i van comprar altres monedes, amb la qual cosa, encara va augmentar l'oferta de lliures i, consegüentment, el seu preu va baixar encara més. I així, durant deu dies.

Després de deu dies, la lliura havia perdut un 15% del seu valor, que és molt per a una moneda. Quan Soros va veure que la lliura no podia baixar més, va ordenar que els seus agents comprassin totes les lliures esterlines del mercat a un 15% per sota del seu valor. Després de comprar-les es va limitar a esperar que la lliura tornés a recuperar-se, ja que a l'economia britànica no li havia passat res. Al cap d'uns quants dies la lliura va recuperar el valor inicial, 15% per damunt, i aleshores Soros va tornar a vendre-les a petites dosis, durant tres mesos. Amb aquesta operació, va guanyar 150.000 milions de pessetes. I al cap de dos anys va escriure un llibre i va dir: "Això al que jo em dedico, crec que està malament i que s'hauria de prohibir, però mentre no hi hagi cap autoritat que m'ho prohibeixi, ho seguiré fent".

Amb el comerç internacional tenim un element de globalització important, però molt perillós per a les poblacions més febles del planeta.

Per tant, la globalització comporta també llibertat absoluta en el món especulatiu. Aquesta globalització financera afecta especialment els països del Tercer Món, que estan endeutats (ja vam denunciar fa un any en la campanya contra el deute extern en què es va fer una votació popular). Com que no pot pagar els deutes, els ha d'anar renovant i la bola s'ha fet enorme.

Els països del Tercer Món, segons l'última estadística de què dispo de l'any 1998, ens van enviar per pagar el deute 350.000 milions de dòlars i van rebre 50.000 milions de dòlars en concepte d'ajut al desenvolupament. És a dir, ens envien set vegades més per pagar el deute del que nosaltres els fem arribar per ajudar-los a desenvolupar-se. Per tant, el Tercer Món cau en una situació deplorable a causa del comerç injust, de les indústries que xuclen tot el que tenen, de les finances que exploten al màxim...

A banda d'aquestes tres característiques liberalitzadores de la globalització -liberalització del comerç, la indústria i les finances- n'hi ha d'altres tres que, contràriament, són proteccionistes: la tecnologia, les migracions i l'exèrcit.

I. Tecnologia

Un dels elements protegits és la tecnologia, que no pot sortir dels països; la tecnologia s'ha de pagar. I els països del Tercer Món no tenen tecnologia i l'han de pagar. Fa pocs dies, la Unesco ha fet una declaració molt encertada dient que hi ha medicaments que no haurien de ser propietat dels laboratoris, que haurien de ser patrimoni de la Humanitat, perquè han de curar malalties que afecten tot el món. Però com que a molts països, especialment africans, no hi ha diners, no tenen accés a aquests medicaments. La tecnologia la guarden zelosament els propietaris dels laboratoris. Curiosament, de vegades, aquesta tecnologia ha estat obtinguda en els països del Nord gràcies a l'esforç dels treballadors que hi han anat des dels països del Sud. Aquest fenomen s'anomena fugida de cervells, els cervells del Sud passen cap al Nord.

L'altre dia, al diari, hi havia la notícia següent: als Estats Units treballen 32.000 científics de l'Índia. Ajuden els Estats Units a obtenir un nou producte farmacèutic, un nou *software* per a ordinadors, una nova peça electrònica, etc. Però, si l'Índia vol disposar d'aquest producte farmacèutic ha de pagar als Estats Units una quantitat en concepte de patent, quan

curiosament aquest producte ha estat obtingut per uns hindús que treballen als Estats Units i la formació dels hindús l'ha pagat l'Índia i no els Estats Units, perquè quan hi han anat ja estaven formats. Però en canvi ara és l'Índia que ha de pagar una altra vegada als Estats Units perquè li deixi aquests productes. És una contradicció que anirà a més, perquè el diari ens deia fa pocs dies, que els Estats Units acaben d'oferir pasaport i permís de residència a 600.000 científics d'arreu del món perquè hi vagin a treballar.

A la conferència alternativa de Porto Alegre, un dels conferencians va dir: "Fa 500 anys venien del Nord a explotar els nostres minerals, ara vénen del Nord a explotar els nostres cervells". Els resultats són realment paradoxals. No fa gaire em va tornar a xocar un article que deia que a França viuen més metges senegalesos que a tot el Senegal. Per què? Perquè els metges senegalesos, quan acaben la carrera, tenen dret a anar a fer una especialitat a França; quan l'acaben decideixen que és millor quedar-s'hi que no pas tornar al Senegal. A títol personal és perfectament legítim, però col·lectivament té un cost extraordinari, perquè si el metge es posa a treballar als 25 anys, els 23 anys primers, qui li ha pagat els estudis sinó el Senegal? En canvi, és a França, que només ha pagat els dos últims anys els seus estudis, on finalment serveix aquest metge.

Una altra paradoxa és que a França hi ha un metge per cada 300 persones (xifra només superada per una que deien l'altre dia per ràdio, que a Espanya hi ha un bar per cada 190 persones), mentre que al Senegal hi ha un metge per cada 18.000 persones. I, a més, els metges senegalesos viuen a França i no pas al Senegal. Aquest és el gran problema tecnològic del moment.

II. Migracions

També amb les migracions, els països del Nord som molt restrictius. Els teòrics del neoliberalisme diuen que el mercat ho arregla tot, però jo crec que al cap i a la fi no s'ho creuen del tot, perquè si s'ho creguessin també pensarien que el mercat també regula l'oferta i la demanda d'immigrants. La mostra que no s'ho creuen és que treuen lleis d'estrangeria. Si bé n'hi ha lleis d'estrangeria escandaloses, com per exemple la que tenim ara, que originen enormes protestes, també és cert que unes lleis d'estrangeria no tan dures, per exemple la que hi

Europa és el continent que més ha emigrat des de fa 500 anys. Entre 1850 i 1920, d'Europa van emigrar 50 milions de persones.

havia abans, que tampoc era gens bona, són realment acceptades per l'opinió pública i, si no, tan sols cal veure el que ha passat aquesta setmana amb motius d'una declaració de Marta Ferrusola. Després fan una enquesta i el 80% dels ciutadans de Catalunya diuen que estan d'acord amb el que diu.

Per què tenim aquesta por de la immigració? Per què frenem d'aquesta manera la seva arribada? Per què volem lleis d'estrangeria dures? Doncs jo crec que per tres raons. Primer perquè ens oblidem de la nostra pròpia història, que no és altra que la història de l'emigració. Europa és el continent que més ha emigrat des de fa 500 anys. Entre 1850 i 1920, d'Europa van emigrar 50 milions de persones, que per a la població que hi havia llavors al continent, era moltíssim. Això va significar un 30% menys de població a Anglaterra, un 30% menys de població a Escandinàvia, un 40% menys de població a Itàlia i ja entrat el segle XX, un 10% menys de població a Espanya, quan van enviar 3 milions de ciutadans cap a Alemanya. Així mateix, aquest fet va permetre la industrialització d'Europa, perquè hi havia menys boques per alimentar, cosa que va provocar que la gent que vivia del camp passés a la indústria.

Tot això ho hem oblidat completament. Quan ara vénen del Senegal o de les Filipines o de qualsevol lloc, demanant entrar, igual que altres van entrar en el seu moment, ara diem que no els deixem. Ens hem oblidat de la nostra història.

L'argument que s'utilitza és que a casa nostra hi ha molt d'atur i, si vénen els immigrants, l'atur encara serà més gran. No vull pas menystenir la importància de l'atur, ja que la falta d'una feina continuada és, probablement, la primera causa de pobresa, d'exclusió i de marginació a casa nostra. Però una cosa és dir que l'atur és un problema important i una altra cosa donar la culpa als immigrants de la manca d'ocupació.

La tecnologia ha progressat molt i nosaltres encara no ens hem sabut repartir el treball per adaptar-nos a la tecnologia. Si llegim les novel·les de Charles Dickens, veurem que abans la gent, fins i tot les criatures petites, treballaven setze hores cada dia. Després en van treballar catorze. Després dotze. Després deu. Ara vuit. I qui som nosaltres per aturar la història? Per què no en podem treballar set o en podem treballar sis o en podem treballar cinc? Cal que repartim el treball entre tothom, que és el que estan procurant a França, en intentar passar d'una setmana de 40 hores a una de 35 per tal d'eliminar el problema de l'atur.

A l'any 1998, els immigrants a Catalunya van pagar a la Seguretat Social per valor de 80.000 milions de pessetes i van rebre serveis de la Seguretat Social per valor de 7.000 milions.

No diguem que la culpa la tenen els immigrants; més encara, si repassem les feines que fan els nouvinguts a casa nostra comprovarem que fan totes aquelles feines a què nosaltres hi hem renunciat prèviament. Però, a més, si agafem els números, ens adonarem d'una altra realitat: els immigrants a Espanya, d'acord amb l'últim cens que s'ha fet amb motiu de la regularització, són 600.000 per a una població de 40 milions d'habitants; és a dir, són l'1,5% de la població. A la Comunitat Europea representen el 4,5%, 3 vegades més. I són molts menys que als Estats Units, a Austràlia o Canadà, per posar un exemple. A casa nostra hi ha una quantitat mínima, ínfima, d'immigrants.

Una altra cosa és que al Raval de Barcelona hi hagi una escola on de cada 30 nens, 25 siguin estrangers. És veritat que aquí hi ha molts immigrants, però no es tracta d'un problema d'immigració, sinó de gueto, i és un problema que té a veure amb el preu de l'habitatge i amb moltes altres coses. D'immigració a Espanya no n'hi ha gairebé gens i, a més, la que arriba ens porta diners. I no és que hàgim d'acceptar els immigrants perquè ens porten diners sinó perquè tenen dret a venir.

La Generalitat va encarregar un estudi no fa gaire a la Universitat Pompeu Fabra sobre el que representa la immigració a Catalunya. Els resultats d'aquest estudi són molt interessants. A l'any 1998, els immigrants a Catalunya van pagar a la Seguretat Social per valor de 80.000 milions de pessetes i van rebre serveis de la Seguretat Social per valor de 7.000 milions de pessetes. Per tant, ens van regalar 73.000 milions de pessetes per pagar les nostres pensions i la nostra Seguretat Social. El que hem de saber, doncs, és que els immigrants ens paguen pensions i ens paguen Seguretat Social. I són precisament aquests que ens paguen pensions i que ens paguen Seguretat Social els qui no deixem entrar.

És més, de tant en tant ve algú que ens costa caríssim, normalment procedent del Brasil, amb una pilota als peus, 5.000 milions de pessetes; a aquest el deixem entrar de seguida. Estem en una veritable paradoxa, amb una actitud contradictòria.

Quin és l'últim element que ens fa por de les migracions? El que li feia por l'altre dia a Marta Ferrusola: el xoc cultural. Què passarà amb la cultura catalana? No li passarà altra

La generositat espanyola amb El Salvador es limita a una sisena part de la despesa militar espanyola en un dia.

cosa que s'enriquirà amb l'arribada dels immigrants, perquè la cultura catalana i totes les altres cultures no són una altra cosa que el fruit de les migracions que han anat arribant una darrere de l'altra.

Si Catalunya avui és el que és, és perquè per aquí han passat els fenicis, els cartaginesos, els ibers, els grecs, els romans, l'islam i tothom qui ha vingut. Això és la cultura catalana. I, si no, fem una prova. Dissabte vinent, si tenim temps, dediquem-lo a la cultura catalana. Comencem de bon matí i ens anem a Girona. Arribem a l'oficina de turisme i ens diran que visitem el call jueu i els banys àrabs. I quan hàgim acabat de visitar el call jueu i els banys àrabs de Girona, podem anar a la Bisbal, on ballarem una sardana, que és una dansa bizantina. I si fem un repàs per la gastronomia, comprovarem que els torrons o els panellets no són altra cosa que unes postres magribines, fruit de la barreja de la mel amb els pinyons i amb les ametlles. I si ens posem una barretina, haurem de saber que es tracta d'un barret frigi. I si encara fem un acte de catalanisme i ens anem a veure la Verge de Montserrat, sorprenentment serà negra. I, per acabar la jornada, podem passar un dia al camp del Barça, on gairebé tots els jugadors són holandesos.

Això és la cultura catalana i, per tant, no ens ha de fer por la immigració. La nostra cultura no és altra cosa que això. Per tant, hem d'anar amb compte que la globalització freni coses que no s'haurien de frenar.

III. Exèrcit

I per protegir tot aquest sistema econòmic, comptem amb importantíssimes estructures militars, és a dir una OTAN que ho vigila. L'anterior ministre de Defensa amb el PP, Eduardo Serra (que també va ser secretari d'Estat de Defensa amb el PSOE, subsecretari de Defensa amb la UCD, home del Pentàgon i, abans de tot això, fabricant d'armes), en el discurs de comiat va afirmar: "El Ejército español intervendrá en cualquier parte del mundo a la que haga falta acudir para preservar el suministro de petróleo para todos los ciudadanos españoles." Per tant, queda clar que el nostre exèrcit no està per enviar soldadets a Bòsnia (amb una mica d'urani!), sinó per anar a buscar petroli sempre que convingui. El nostre, l'europeu, el de l'OTAN

i el que sigui. I això ens costa una enorme quantitat de diners, exactament 6.300 milions de pessetes diaris. Aquest és el cost de debò, no el que ens diu el Ministeri de Defensa perquè l'amaga amb altres partides pressupostàries.

Aquestes dades ens les proporciona el Centre d'Estudis de la Universitat Autònoma de Barcelona, que cada any busca en els pressupostos les partides que corresponen a la Defensa. Aquesta xifra de 6.300 milions de pessetes diaris encara resulta més espectacular si la comparem amb el que ha enviat el govern espanyol al Salvador en concepte d'ajuda humanitària pel terratrèmol, 1.000 milions de pessetes, una sisena part de la despesa militar diària.

Recentment, Aznar va assistir a l'acte on es va destruir l'última mina antipersonal espanyola i Espanya ha firmat aquest tractat prohibint les mines, que són unes armes ferotges. Així mateix, Aznar va dir que el govern espanyol havia complert aquest compromís i aniria a destruir les mines. Aquesta informació, però, només era parcial. El que ens haurien d'haver dit és que l'empresa que s'ha dedicat a destruir aquestes mines es diu Fabricaciones Extremenas, SA. L'empresa que ha fabricat les mines que aquesta empresa ha destruït és Explosivos Alaveses. La propietat de totes dues empreses és d'Unión Española de Explosivos. I quan aquesta empresa es dedicava a fabricar mines era d'Ercros. Precisament el president d'Ercros ha estat durant tres anys Josep Piqué, ministre d'Afers Estrangers. És molt important que tot plegat ho conegui l'opinió pública per veure què hi ha amagat darrere de la nostra Defensa.

De tots els països europeus actuals de la Comunitat Europea, el que més ajuda rep és Espanya, amb 600.000 milions de pessetes anuals.

Conseqüències de la globalització

En síntesi, doncs, les característiques de la globalització són: comerç, indústria, finances, tecnologia, migracions, armament. Quines són les conseqüències de tot plegat? En primer lloc, uns resultats desastrosos per al Tercer Món.

Els anuaris de les Nacions Unides ens diuen que cada dia moren de gana 60.000 persones. Ens escandalitzem quan hi catàstrofes naturals als països empobrits, però no tenim en compte que, segons com es controlin, les conseqüències poden ser més greus o menys.

A més, oblidem que el que més mata al món és la gana. La gana, fruit d'aquesta globalització, d'aquest comerç, d'aquest deute extern, d'aquestes transnacionals, d'aquestes migracions que no deixem entrar, d'aquesta tecnologia, etc., mata 60.000 persones cada dia. Més que qualsevol guerra, que qualsevol terratrèmol, que qualsevol huracà...

Hem de canviar aquesta globalització. Què fa que, per exemple, a països africans, als anys 90, es pogués viure amb una esperança de vida de 40 anys, per a nosaltres molt petita? Ara, a molts països de l'Àfrica l'esperança de vida ha disminuït i està situada als 36 anys a causa de les guerres. La més important de totes, la que està matant més gent, és la que té lloc a Sierra Leone. Una guerra que en diuen tribal, però que no ho és en absolut, perquè hi ha dues tribus que es barallen. El problema és que darrere d'una tribu hi ha l'empresa de diamants més important del món, Deboers, finançada per una empresa sudafricana. Darrere de l'altra tribu hi ha dues empreses, una d'holandesa i una altra d'anglesa, que la financen.

El que importa és determinar quina tribu s'endú el poder i dona els diamants a aquestes empreses.

Aquesta és la realitat d'aquesta globalització: pobresa i marginació per a una part molt important del món; distanciament cada vegada més gran entre els rics i els pobres. Però per a nosaltres també té conseqüències: les migracions o el desmantellament de l'estat del benestar.

Amb l'excusa que des de Tailàndia arriben els productes més barats, aquí ens treuen la protecció social per poder competir amb aquell país, quan el que haurien de fer és donar-los la protecció social a ells perquè fossin tan cars com nosaltres. El món ha d'avançar i no ha d'anar enrere. Per tant, vol dir que la globalització té conseqüències greus i davant d'aquestes conseqüències hem de mirar d'actuar. I, en aquest sentit, hem de fer pressió des de l'Ajuntament fins al govern mundial. Sí que en tenim, de govern mundial, el Fons Monetari Internacional, el Banc Mundial, però no ens agraden. Els hem de canviar i fer-los justos.

A l'Estat espanyol hi ha diferències de renda entre Catalunya i Extremadura i per compensar-les hi ha el govern de Madrid. El mateix passa amb Europa, on hi ha països rics i d'altres que no ho són tant, com Espanya, Portugal, Itàlia i Grècia. En aquest cas, és des de Brussel·les

Cada ciutadà del món gasta cada any 1,7 tones de petroli, però els ciutadans de l'Índia gasten 0,4 tones i els dels Estats Units 7,7.

que es prenen les mesures per determinar qui ha de pagar i qui ha de cobrar. La meua pregunta és, doncs, per què no hi ha un altre organisme (que espero que no es digui Washington) que creï aquest tipus d'instruments de compensació a escala mundial? Així, per exemple en el cas d'Europa, de tots els països europeus, el que rep més ajuda és l'Estat espanyol, que rep 600.000 milions de pessetes nets de la Comunitat cada any. En canvi aquí només es dediquen 200.000 milions de pessetes per l'any a ajudar el Tercer Món, és a dir, la nostra solidaritat amb els països empobrits es limita a una tercera part de la solidaritat que Europa té amb nosaltres.

Per tant, vol dir que perquè les coses canviïn, ho hem de forçar. Hem de fer pressió perquè es vagin creant formes de govern mundial molt més democràtiques que les que hi ha ara perquè governin i ordenin tota aquesta globalització. Algú dirà: això és impossible, és una utopia, aquests organismes no seran mai democràtics; l'ONU no funciona, el Fons Monetari, tampoc... i és veritat. Però jo prefereixo un Fons Monetari i una ONU democratitzats que no tenir-los. Perquè, si no els tenim, els acabarem tenint.

El Fòrum Econòmic de Davos no és altra cosa que un cycle de conferències. Els conferencians són el senyor Clinton, el senyor Blair, el senyor Fox de Mèxic, el senyor Yasser Arafat... Els assistents són les 1.500 persones que poden pagar els 28 milions de pessetes que val la quota d'inscripció a l'acte. Per aquesta "mòdica quantitat" els assistents tenen la possibilitat de dinar, berenar o sopar al llarg de la setmana amb Blair, Clinton, Fox... És evident que d'aquesta conferència sorgeix una forma de govern mundial. I és aquest govern mundial el que hem de rebutjar. Si tenim institucions com el Banc Mundial, Fons Monetari, o les que siguin, les hem de democratitzar.

A escala mundial està naixent un important moviment que vol organitzar la globalització. Ens ho han demostrat a Seattle, a Davos, a Niza, a Praga, a Porto Alegre... Aquest moviment és global, com el seu nom indica, però també sectorial. És un moviment, per exemple, del qual formen part grups com Attac, que vol imposar la taxa Tobin, és a dir una fiscalitat internacional a les accions especuladores.

Fins a l'1 de gener de 2001 els televisors podien emetre 10 minuts de propaganda per cada hora d'emissió, des d'aleshores en poden emetre 17 minuts. Ens estan induint cada vegada més a consumir, just en direcció contrària de com hauríem d'anar.

Encara hi ha una part de la ciutadania que ha de madurar una mica; em refereixo a les persones vinculades al moviment sindical. Els sindicats no han agafat encara aquesta dimensió mundial que crec que haurien d'agafar. Fa quatre anys, els treballadors de la Volkswagen alemanya va fer una vaga durant quatre mesos. No van aconseguir les seves demandes i van haver de tornar a la feina amb les mans a la butxaca. La causa principal d'aquest fracàs és que la Volkswagen té una altra planta industrial al Brasil i va donar ordre a la fàbrica del Brasil que fes hores extres per recuperar la producció perduda d'Alemanya. I al final l'empresa va sortir guanyant, perquè cotxes que li haurien costat el salari d'un treballador alemany li van costar el salari d'hores extra dels treballadors brasilers. Per tant, ja no es poden fer vagues a la Volkswagen si els treballadors d'Alemanya no es posen prèviament d'acord amb els del Brasil.

Hem de començar a treballar en aquesta direcció i cada vegada més hem d'esdevenir ciutadans del món i de casa. En aquest sentit, la feina de les associacions veïnals és importantíssima, perquè reclamen, per exemple, que no s'instal·lin grans superfícies que fan malbé el comerç tradicional. Hem de ser capaços d'anar a Praga, però hem de ser capaços de protestar també al barri, i demanar a l'Ajuntament que canviï aquelles coses que ens importen.

Una altra cosa que cal fer és intentar, encara que sé que no és fàcil, canviar una mica el nostre model de consum. El Tercer Món no podrà arribar mai a viure amb el malbaratament de recursos que vivim nosaltres. Així, per exemple, des del punt de vista energètic, cada ciutadà del món gasta cada any 1,7 tones de petroli. Però els ciutadans de l'Índia gasten 0,4 tones mentre que els ciutadans dels Estats Units en gasten 7,7. És evident que els 1.000 milions de ciutadans de l'Índia, mai no podran gastar 7,7 tones de petroli. Per tant, els ciutadans de l'Índia poden passar de les 0,4 tones de petroli a les 1,7 tones de petroli del mitjana mundial; i d'això en direm desenvolupament sostenible. Però els ciutadans dels Estats Units han de passar del 7,7 a l'1,7, i això, evidentment, és molt difícil perquè ens inciten cada vegada més al consum. A hores d'ara, a Madrid (a Catalunya encara va la cosa una mica més endarrerida), els grans magatzems, les grans superfícies ja poden tenir oberts 22 diumenges l'any.

Recentment, també ha passat desapercibuda la notícia

que a partir de l'1 de gener les televisions poden emetre 17 minuts de propaganda per cada hora d'emissió, mentre que abans es podien emetre només 10. Per tant, en comptes d'aparar reduint el consum, cada vegada ens inciten més a consumir, tot dient-nos que, com més consumim, més feliços serem. La felicitat no té res a veure amb el consum.

Però nosaltres no som només consumidors de béns, també som usuaris de serveis. Fa quinze anys, les associacions de veïns a Catalunya es van mobilitzar molt amb una pancarta que deia: «Nuclear, no gràcies», sobretot per aquestes comarques de Tarragona. Això el diumenge. I el dilluns cobràvem la nòmina a través del Banc de Biscaia o el Banc de Bilbao, que tenien una filial anomenada Iberdrola, que feia les nuclears. És a dir, que el diumenge tu deies que no volies nuclears i el dilluns els deixaves la nòmina. Només amb la nòmina no hi havia gaire perill, almenys per mi, perquè el dia 1 me la paguen i el dia 3 ja no em queda res; per tant, Iberdrola hi pot fer poca cosa. Però el problema no és la nòmina, el problema és el fons de pensions, ja que és una carta en blanc que tu fas al banc a la caixa d'estalvis perquè durant 15, 20, 25, 30 anys, faci dels teus diners el que vulgui, sempre que et pagui un bon tipus d'interès i et doni una bona desgravació fiscal.

El fons de pensions és una carta en blanc que tu fas al banc o a la caixa d'estalvis perquè durant, 15, 20, 25, 30 anys faci dels teus diners el que vulgui.

Conferència pronunciada a Reus, el 3 de març de 2001 a la XVI Assemblea de la CONFAV.

Revolució en la gestió

Entrevista a Alfonso Vázquez

Per Jordi Garcia

Alfonso Vázquez San Roman (1950) és llicenciat en ciències econòmiques per la Universidad Complutense de Madrid. Ha treballat en els darrers deu anys com a consultor d'estratègia, organització i exercici de la direcció amb desenes d'empreses del País Basc, així com amb corporacions, grups empresarials i filials de multinacionals. Té cinc llibres publicats

i molts articles, i és professor en diversos cursos de gestió i ponent habitual en seminaris i conferències.

Ha exercit com a director de màrqueting de la Divisió Empresarial de Caja Laboral.

Actualment és soci director de Hobest Consultores.

El seu llibre, *El modelo vasco de transformació empresarial*, en què desenvolupa els conceptes nuclears d'un nou paradigma empresarial, ha estat una

referència en els processos de transformació dels sistemes de gestió i organització en el País Basc. Aquests aspectes han rebut un nou impuls tant teòric com pràctic en la seva darrera obra, *La imaginació estratègica*.

Quins són els orígens del “model basc de transformació empresarial” i quines les seves fonts, tant teòriques com pràctiques?

Tot i que al llarg dels anys vuitanta ja havien sorgit veus autoritzades anunciant la imminent crisi de la indústria basca i proposant la seva migració cap a una economia de serveis i la seva entrada en indústries de noves tecnologies, la crisi dels noranta castiga Euskadi amb molta duresa, escombrant literalment economies comarcals. Però no és fàcil per a una societat transitar cap a un nou tipus d'economia de la nit al dia. En aquest context i en els seus inicis de manera gairebé intuïtiva, comença a emergir una idea: I si ens trobem no sols davant una crisi industrial sinó d'una crisi del concepte d'empresa propi de l'era industrial? Què passaria si, en lloc

d'endinsar-nos en un impossible canvi d'estructura econòmica del país, optéssim per una revolució en la transformació dels nostres models de gestió?

Un petit grup d'empreses, algun consultor i algun acadèmic, inicien el camí, amb moltes més preguntes que respostes, exploren, s'arrisquen... i tenen èxit!

A aquest propòsit col·labora una filosofia estesa en el teixit empresarial basc procedent del moviment

cooperatiu -on s'han format molts directius- i que proposa la primacia del treball sobre el capital, la qual cosa facilita enormement els debats sobre un nou paradigma de gestió. La petita i mitjana empresa basca té un fort component familiar i una estreta connexió amb les seves poblacions d'origen, cosa que facilita l'orientació social. I, finalment, la Conselleria d'Indústria del govern basc dóna suport -fins i tot amb subvencions significatives- a l'expansió del procés.

En fi, un conjunt gairebé aleatori de circumstàncies convergents propicia el naixement d'un moviment, que jo he viscut molt directament i que, en les meves modestes possibilitats, he contribuït a activar i teoritzar.

Explica'ns molt sintèticament els conceptes clau del nou paradigma de gestió, que sembles vincular a l'emergència d'un nou paradigma general, el de la complexitat...

Estem entrant en una nova era social -amb totes les seves contradiccions, és clar- definida per l'abundància d'informació i la (relativa) abundància de

***A l'era industrial
el treballador
va dependre
de la màquina; avui
és el treballador
qui domina la
màquina.***

coneixements, i no em refereixo tan sols a *coneixements acadèmics*, sinó al coneixement que té tot treballador de *fer anar* el seu treball. A l'era industrial, el treballador va dependre de la màquina -era mà d'obra, és a dir, se'l suposava privat d'intel·ligència i emoció en l'acte de treballar- i avui la situació s'inverteix: el treballador domina la màquina, domina la tasca, la forma d'interpretar el que passa.

Per tant, es posen en qüestió els principis imperants de propietat, poder i organització.

Molt breument, no existirà progrés a les nostres organitzacions mentre el treballador -com a individu i en el seu equip- no es pugui *apropiar* del seu treball, no pugui exercir el poder -*apoderar-se* d'ell. Perquè el coneixement, entès com a connexió irreducible de pensament, emoció i acció, tan sols es desplega sobre el que és nostre, sobre allò que estimem. Al seu torn, l'organització ha de deixar de ser aquest regne vertical d'encasellats per migrar cap a un camp de comunicació, molt més similar a la societat-xarxa o a l'empresa-xarxa.

Informació abundant i contínuament variable i coneixements en acció, convertint-se en la transformació de cada bit d'informació en noves realitats, constitueixen un sistema altament complex, en què la predicció es torna improbable, si no impossible, i allò que realment compta és l'esdeveniment, el que passa a cada moment.

És possible realitzar plenament la “revolució” empresarial que propugnes mentre la propietat de les empreses no estigui en mans dels que hi treballen?

No existirà progrés a les nostres organitzacions mentre el treballador no es pugui apropiari del seu treball ni pugui exercir el poder.

No propugno una “revolució” tipus assalt al “Palau d'Hivern”, sinó un procés de transformació múltiple i complexa, en què els nuclis de poder es difonen i s'expandeixen, creant una potència nova del treball.

Treballem amb les cooperatives, però també amb moltes societats de capital privat; certament, en totes hi ha contradiccions -tampoc la cooperativa en queda aliena, si no a l'exercici de la propietat “capitalista”, sí a les manifestacions del poder. L'emergència del treballador del coneixement farà cada vegada més vulnerable el concepte “clàssic” de propietat, ja que l'empresa és *propietària* dels actius tangibles, mentre que la generació de valor es trasllada ràpidament cap als actius intangibles... i aquests només els té el treballador! La contradicció és clara i, al meu parer, serà un tema crucial als propers anys, sense que se sàpiga massa bé com es resoldrà. Però insisteixo: no oblidem l'altra cara de la propietat que és el poder, l'apropiació de les persones. Potser avui em preocupa més...

Quin paper assignes a la democràcia econòmica en el paradigma?

Crec que en la societat que emergeix cal plantejar-se de nou -o fer nou- el significat de la paraula “democràcia”. En la societat del coneixement, la democràcia significa l'apoderament del

significat d'allò realitzat -o d'allò per realitzar- per part del treballador i dels seus equips, és a dir, dels seus objectius, de la seva realització, dels seus resultats, de la seva emoció... I la conversió en un nou tipus de poder de tot això -un poder com a realització i no com a submissió. Resta pendent un tema certament delicat, consistent a repartir el benefici aconseguit. Tampoc l'hem aconseguit resoldre en el nostre entorn, però sospito que haurà de transcendir la mera apropiació individual d'allò aportat -impossible de mesurar, d'altra banda- per situar-se en un pla "familiar" al cooperativisme: el de la solidaritat.

Quines possibilitats veus al cooperativisme de treball perquè assumeixi el nou model de gestió empresarial? Penses que la seva cultura formalitzada (els principis i valors cooperatius) s'adapta al model que propugnes, o bé té aspectes que s'hi contraposen?

Un bon amic meu, empresari, sosté que en un futur no gaire llunyà totes les empreses que valguin la pena seran cooperatives... Sense gosar dir tant, sí crec que un principi essencial del cooperativisme, com és la primacia del treball -i del treballador- sobre el capital, constitueix un factor essencial de l'economia -i de la societat- emergent, ja que el coneixement, estrictament personal, domina la generació de valor i, per tant, és la persona, el treballador qui treballant s'autoprodueix, regenera

L'emergència del treballador del coneixement farà cada cop més vulnerable el concepte "clàssic" de propietat.

els seus coneixements i creix fent créixer l'empresa amb ell. En aquest sentit, estic segur que els moviments cooperatius són una magnífica i segura aposta per al futur. Però, i sempre hi ha un però, l'enorme majoria de cooperatives que conec reproduïen en els seus sistemes de gestió les assumpcions de poder típiques de les empreses tradicionals; en aquest cas, s'escindeix allò *social* (cooperatiu) d'allò *empresarial* (taylorista), amb què la transformació, el potencial del sistema, s'ofega, no es produeix.

Aleshores, què recomanaries al cooperativisme?

Els recomanaria que apuntin a la radicalitat de la transformació empresarial, dels seus models de gestió i dels seus conceptes d'organització, per tal que, finalment, allò social i allò empresarial, el treball, al capdavall, convergeixi en la seva potència creadora i transformadora.

Basant-te en la teva experiència com a consultor, de quina manera poden migrar les empreses cap al nou paradigma?

Sobretot és un acte de voluntat, una decisió. Quan em pregunten pels trets "comuns" de les empreses que han constituït l'espai de models de transformació en el País Basc no hi trobo mai una característica estadísticament significativa: poden ser cooperatives o no, poden estar en ple èxit o bé en crisi, poden ser empreses familiars o filials de multinacionals, poden estar en

sectors productius tradicionals o avançats... No hi ha discriminació per aquestes raons. Crec que depèn de la intel·ligència, la voluntat i el valor dels seus directius i/o dels seus propietaris per comprendre que el nou món que desputa exigeix nous conceptes organitzacionals, nous enfocaments, noves idees i, per què no?, noves sensibilitats.

A partir d'aquesta arrencada, crec que és important -així ho hem fet a Euskadi- comptar amb algun referent, bé sigui un consultor o l'ajut d'alguna empresa d'èxit en aquest terreny, que faciliti el procés de migració, ja que és bastant aliè a la "saviesa convencional" i resulta molt fàcil caure en paranys durant el seu trànsit. El consell de qui ja els ha viscut i superat és molt útil, i sense cap complex, entenc que s'hi ha de recórrer per accelerar la velocitat -i garantir la seguretat- del procés.

Critiques els programes de qualitat, la planificació estratègica i altres corrents actuals del management. Per què? No estarem sortint d'unes modes per caure en una altra, la "bona"?

És una objecció habitual; al capdavall, no estem davant una moda? Els sistemes de qualitat, de planificació, la reenginyeria, la gestió del coneixement... són eines instrumentals dels actuals sistemes de gestió; contribueixen a millorar-la alhora que escampen una cortina de fum sobre les imperioses necessitats d'una transformació profunda, revolu-

La gran majoria de cooperatives que conec reproduïxen en la gestió les assumpcions de poder típiques de les empreses tradicionals

cionària. El nostre propòsit no és contrastar unes eines amb unes altres, sinó fer emergir una nova filosofia de les organitzacions i del seu govern capaç de connectar amb les noves realitats socials i, transformant-se amb elles, transformar-les. Crear un nou concepte de l'organització i l'empresa, o solament ni sobretot teòric, sinó pràctic, diguem-ne vivencial.

El nou paradigma empresarial que definiu atorga

molta importància al protagonisme de les persones en l'empresa. Aquest protagonisme sembla descansar en alguns implícits que no estan clars a primera vista. Em refereixo, en primer lloc, a la suposició que la majoria de treballadors tenen feines que demanen qualificació quan, en molts sectors, el treball és, agradi o no, simple, monòton i alienant (escombrar un carrer, conduir un autobús, repartir pizzes en moto, estar a la caixa d'un supermercat...).

En els meus escrits sempre he enfocat el coneixement com la indissoluble connexió del pensament, l'emoció (la voluntat) i l'acció; per tant, tota persona posseeix coneixement, més enllà dels seus *coneixements acadèmics o tècnics*. La mare és una treballadora del coneixement, qualsevol que sigui la seva qualificació acadèmica; el pastor, interpretant els senyals de la natura i actuant en conseqüència, és un treballador del coneixement encara que sigui analfabet. Entenc que el treball del coneixement té a veure amb la

interpretació de la informació a què cadascú està exposat -o cerca i aconsegueix-, a la interpretació a què la sotmet i a l'acció que constitueix. Per tant, no sols no és un enfocament segregador, sinó integrador.

Un segon implícit discutible és pensar que tothom participa en el treball si se li permet.

Segur? Perquè fins i tot suposant a tothom una predisposició inicial, hi ha moltes experiències que vénen a demostrar que la participació social sembla més episòdica i “espasmòdica” que constant en el temps...

Tot treballador participa en el seu treball (pren part, li agradi o no, el viu vuit hores al dia, cinc dies a la setmana, desenes de setmanes a l'any, desenes d'anys...). Per què, llavors, no voldria participar d'una altra forma, modelant la seva feina, transformant les relacions amb el seu equip, millorant la qualitat de la seva vida laboral i, de pas, no ho oblidem, de la seva vida en general? En les experiències que he tingut el privilegi de viure, una vegada activades, no sorgeix mai la pregunta que em fan sempre a les conferències que dono: “*Quant em paguen per participar?*”.

Però segur que “voler és poder”? Vull dir que potser el vostre model concedeix a la voluntat de transformació un paper massa decisiu; és veritat que les capacitats de cadascú són millorables, però també tenen

límits i, en qualsevol cas, requereixen una inversió en temps que pot ser inassumible per un mateix o per l'empresa...

***El desig, la voluntat,
és la font
de tot poder;
el poder no
es posseeix,
s'exerceix***

El desig, la voluntat, és la font de tot el poder; el poder no es posseeix, s'exerceix. Per tant, sobre la base de l'apropiació i l'apoderament del significat del treball, la nostra preocupació fonamental com a cons-

sultors és connectar amb el desig dels treballadors, amb les seves il·lusions, amb el que volen fer. Ja sé que el comentari escèptic està servit (*què ha de voler un treballador més que no treballar?*), però això no passa mai així: el treballador vol treballar, fer bé el que fa, no estar mà sobre mà... Però odia l'entorn que el converteix en un ésser “infantilitzat”, dependent, sovint contínuament humiliat. Liquidem aquests contextos i aviat ens trobarem amb un nou tipus de treballador (i d'empresari, afegeixo).

Per acabar, què passa amb els conflictes grupals que impedeixen la cohesió, bé siguin entre cúpula i treballadors, bé sigui entre ells mateixos? Estic pensant en les desigualtats existents en el repartiment de beneficis, les escales salarials, la distribució del poder, o les simples desavinences humanes que limiten les ganes de treballar en equip i apropiarse dels objectius de l'empresa?

El nou paradigma emergent no promet el paradís, ni la utopia; constitueix, més aviat, la *disutopia*, la realització aquí i ara d'una transformació profunda de les

realitats en què vivim de manera més immediata. Per tant, no ens equivoquem, està sotmès a totes les paradoxes i contradiccions de la vida, i les assumeix com una forma de trànsit, de transformació. En aquest sentit, el *conflicte* no és vist com una cosa negativa, sinó positivat per gestionar-lo com un context de creació i innovació. Sense conflicte, no hi ha contradicció, i sense contradicció no hi ha progrés.

Sabem que tota activitat vital implica elements que valorem positivament i d'altres que valorem com a negatius o amenaçadors (pensem, per un moment, en una de les activitats més apassionants, l'amor, que potser no comporta felicitat i angoixa al mateix temps?). La feina també; del que es tracta és de buscar, en la solidaritat i en l'equip, la manera d'anar enriquint el treball, de fer-lo menys monòton, de dotar-lo de més sentit, de més significat finalista i, per tant, de donar més sentit de propietat als qui el fan.

Pel que fa a les múltiples desigualtats que hi ha -no solament a la feina, en qualsevol àmbit de la vida-, el que tractem és de reduir-les tant com sigui possible, sense caure en la utopia de pretendre eliminar-les del tot en el treball quan es troben brutalment presents en els seus contextos socials.

Finalment, hem de pensar que no es tracta d'un procés de tot o res, sinó d'una transformació complexa, en què van apareixent focus d'avanç i nuclis de

resistència, ritmes diferents, percepcions contraposades: la clau està en la llibertat de persones i equips per construir des del reconeixement de la diversitat. Recordem que els fenòmens autoorganitzatius es produeixen pertot arreu; el problema consisteix a com convertir-los en una potència per a l'organització en comptes de tractar de silenciar-los.

¿Hi ha una cosa més tancada sobre si mateixa que una empresa en què la informació només arriba a la cúpula directiva i només aquesta defineix "estratègies" de clients i mercats?

Sembla com si el model estigués molt abocat cap endins (canviar l'organització) i molt poc cap

enfora (el mercat, el client...). Penseu que només revolucionant l'organització, una empresa ja trobarà el camí per ser competitiva?

En realitat, l'empresa és una organització en un sistema complex (ecosistema) d'organitzacions (clients, proveïdors, institucions...), de manera que cada acció influeix en el sistema i esdevé influïda per aquest. No es tracta, doncs, d'una interiorització sinó, ben al contrari, d'una exteriorització. Informació i decisió, distribuïdes àmpliament per tota l'organització, generen respostes múltiples, exploració contínua d'oportunitats, troballes. És el que he anomenat *l'estratègia com a significat*: es tracta de donar sentit a la informació, a l'esdeveniment, a la il·lusió. ¿Hi ha alguna cosa més tancada sobre si mateixa que una empresa amb el seu flamant Pla Estratègic, en què la informació només arriba a la cúpula directiva i només aquesta defineix "estratègies" de

clients i mercats? Les empreses que practiquen el sistema que proposem tenen, precisament, obertes portes i finestres a l'aire exterior...

A “El modelo vasco de transformación empresarial” critiques també la concepció democratitzadora d’aplanar estructures i afirmes, provocativament, que s’ha d’apostar per més jerarquia... No té ja sentit, doncs, reivindicar l’autogestió?

Dos aclariments previs. La meva aposta no és per més jerarquia, sinó per més nivells de gestió, tants com tinguin contingut per aportar valor a l’organització des de la seva acció autònoma. En segon lloc, les organitzacions planes no són democràtiques. Presenten dues casuístiques extremes. Imaginem cent treballadors, tots iguals, i un cap (el propietari o el director). No estariem davant un sistema perfectament autocràtic, encara que només tingui un nivell de comandament? O una cooperativa amb cent treballadors, sense cap nivell de gestió, quant trigaria a dissoldre’s?

L’organització democràtica, segons l’expressió de la pregunta, necessita estructurar-se -i aquest és el gran dèficit de les nostres societats civils- en equips petits, d’escala humana, que puguin desplegar les seves accions i coalitzar-se amb altres. Però organitzar-se i coalitzar-se necessita, al seu torn, certs graus de coordinació i lideratge. No necessitem dirigents, en el sentit habitual del terme, sinó membres de l’equip que, per coneixements, actituds, habilitats, etc., siguin capaços de cohesionar-

La meva aposta no és per més jerarquia, sinó per més nivells de gestió.

lo, de dotar-lo de personalitat i finalitat. I això ho podem traduir fins al nivell que vulguem segons la dimensió i la complexitat de l’empresa. És a dir, distribuir el poder significa crear múltiples nuclis de poder, que connectats entre si creen altres àmbits de delegació de poder de dalt a baix, si se’m permet l’expressió. Encara que tingui altres complicacions teòriques, em refereixo al principi de subsidiarietat dels nivells directius.

Quin paper assignes a la funció gerencial?

Sobretot la generació i el disseny de contextos on puguin donar-se les condicions d’emergència del nou sistema. Aquesta és una tasca, al principi si més no, que exigeix una gran capacitat de crear converses, enderrocar barreres, impulsar el dissens i el conflicte al mateix temps que es positivitza, donar suport al líders del canvi sense esclafar els opositors... En fi, una tasca hercúlia que està sent feta per éssers normals en les empreses que s’han endinsat en aquest camí. El directiu és un innovador de l’organització que, més o menys, entén l’origen però se submergeix en la complexitat, en la incertesa, perquè no pot conèixer mai per endavant el final (que, per cert, no arriba mai...).

El document del Fòrum d’Elgoibar critica no únicament “l’empresa mecanisme” sinó també “l’empresa econòmica”, que té com a finalitat la rendibilitat. Hem de repensar les finalitats de l’empresa?

Els resultats d'una empresa són una conseqüència i mai una finalitat. En la meua experiència, sempre que una empresa -i els seus accionistes i/o directius- proclama que la finalitat última de l'empresa és guanyar diners, està perdent diners o es troba a punt de perdre'n.

L'empresa és una empresa humana i, per tant, la seva única finalitat possible és contribuir a la creació de riquesa -material i immaterial, i insisteixo en això darrer- per a tots els agents implicats en el seu funcionament i, goso a dir, per als qui vindran, per a les generacions futures. Per tant, l'empresa *econòmica* introdueix una confusió entre allò que és una condició de supervivència -obtenir resultats- amb una finalitat, amb la finalitat de construir alguna cosa que valgui la pena... i que, com tantes experiències al nostre entorn demostren, dóna enormes resultats sense amoïnar-se obsessivament per això!

A tall d'anècdota, una cosa que acostuma a cridar l'atenció dels assistents a

les conferències de directius d'aquestes empreses de nou tipus és que mai no esmenten els beneficis que obtenen, i quan els pregunten: "Però es guanya diner amb això?". La resposta acostuma a ser comuna: "I tant que se'n guanya!"

Distribuir el poder significa crear múltiples nuclis de poder que, connectats entre si, creen altres àmbits de delegació de poder de dalt a baix.

Darrerament també està de moda parlar d'empresa ètica, de màrqueting social..., on situes la responsabilitat social de l'empresa en el vostre paradigma?

Hi ha un problema conceptual en totes les nostres institucions, no únicament l'empresa, sinó l'educació o la política, que consisteix en la seva clausura sobre si mateixa, sobre la seva lògica interna. Amb això vull indicar que en el nostre sistema l'empresa no es planteja -paternalistament- la seva responsabilitat social, sinó que va més enllà: se sap part inextricable d'un sistema social, humà, ecològic, de forma que no ha de fer grans sacrificis per fondre's solidàriament amb el seu ecosistema.

La dimensió cooperativa

Economia social i empresa al segle XXI

Jordi Garcia Jané, Jordi Via Llop, Lluís Maria Xirinacs Damians

Editorial Icaria. Barcelona 2001. 231 p. Col·lecció antrazyt n. 168.

Com diuen els mateixos autors, la voluntat d'aquest llibre és contribuir a elaborar un discurs coherent que ajudi a madurar una nova economia per a una nova societat més justa socialment, més lliure políticament i més sostenible ecològicament, en la qual les persones, tant les del Nord com les del Sud, puguin ser més felices.

1. Cooperativisme: experiència de canvi social

El cooperativisme ha tingut des dels seus inicis l'aspiració d'assolir un món millor, diferent del capitalista. Una societat inspirada en el cooperativisme podria ser substancialment més democràtica, igualitària i fraternal que la present, i fer de l'autoorganització un dels eixos vertebradors de la vida social i política.

Aquesta aspiració ha fet confluïr històricament el cooperativisme amb alguns dels moviments socials i sistemes de pensament que han proposat al llarg del temps l'assoliment d'una societat alternativa a la capitalista.

El discurs que es desprèn de la "moral social" cooperativa conflueix amb els valors emergents impulsats des de la

dècada de 1970 per moviments socials com l'ecologisme, el feminisme, el pacifisme, la solidaritat internacional, etc. I també amb els discursos del moviment social anticapitalista que comença a prendre forma des de la dècada de 1990 i que avui posa en qüestió el sistema dominant.

Les cooperatives poden trobar idees i experiències útils si miren endins d'aquests moviments. El respecte per la naturalesa i els altres éssers vius, el rebuig a qualsevol discriminació i el respecte a les minories ètniques, culturals i sexuals, la consideració positiva de la diversitat, etc., encaixen plenament amb els valors cooperatius de responsabilitat social, preocupació pels altres, igualtat i solidaritat.

El moviment social que sorgeix enfront del capitalisme global es proposa restituir la riquesa a tota la societat, combinant estratègicament la reivindicació amb la posada en pràctica d'experiències de contrapoder i de societat alternativa, tenint present que cap nova societat brota del no-res, sinó que ja es troba en el germen de l'antiga.

El cooperativisme pot aportar a aquest moviment un conjunt de valors, principis i experiències d'economia social que

tenen com a finalitat reconstruir la relació entre economia i societat en un sentit precís: l'economia ha d'estar al servei de la societat i mai al revés. Aquestes experiències d'economia social tenen capacitat per convertir-se en les primeres llavors del model econòmic del futur gestant-se en la societat actual.

L'economia social ha de tenir la capacitat d'esdevenir un subjecte polític, amb propostes pròpies per adreçar a la societat i les institucions, un subjecte que al seu torn ha de formar part del moviment que s'oposa al capitalisme global. És lògic que cooperatives, societats laborals, mutualitats, etc., se sentin pròximes a aquest moviment, per tal com són el principal camp d'experimentació d'alternatives empresarials per a una nova societat postcapitalista.

L'adjectiu "social" suggereix que l'economia ha de ser sempre útil a les necessitats de la població, que ha de ser també un espai de socialització i que qualsevol realitat econòmica conté indistriablement dimensions culturals i polítiques que no es poden ignorar.

Com a experiència transformadora, l'economia social pretén democratitzar l'economia, requisit imprescindible per poder parlar d'una societat realment democràtica.

2. L'empresa social en el capitalisme global

Les experiències d'economia social són dutes a terme per empreses socials, que prenen la forma de cooperatives, societats laborals. També algunes associacions i ONG comparteixen les característiques de l'empresa social.

Es caracteritzen totes elles per ser associacions privades constituïdes voluntàriament per persones, que en són propietàries, a fi de desenvolupar una activitat econòmica que realitzen amb autonomia de gestió, organització democràtica, gestió interna participativa i poder de decisió en mans de les persones i no del capital. Les empreses socials prioritzen el servei a la col·lectivitat o l'ajut mutu per sobre del lucre individual.

L'empresa social desperta en el neoliberalisme sentiments contraposats: d'una banda, es basa en principis oposats als seus; però de l'altra, somia a integrar-la en les seves estratègies de desmantellament de l'estat del benestar i de precarització laboral.

Es difícil avaluar quina és la importància quantitativa exacta de l'empresa social en el conjunt de l'economia. Periòdicament apareixen nous estudis, cada un dels quals sol arribar a resultats força diferents respecte de l'anterior, sovint perquè acoten de manera diferent també el terreny de l'economia social.

La conclusió comuna de tots els estudis és que, d'ençà de la dècada de 1980, l'economia social no para de créixer. També constaten que als països centrals, el nombre de cooperatives de treball i altres formes d'empresa social ha crescut de manera important ja des de la dècada de 1970. La causa més important –però no l'única– d'aquest creixement l'hem de buscar en els devastadors efectes de la crisi econòmica.

Per altra banda, els nous fenòmens socioeconòmics han impulsat el naixement de moltes cooperatives i societats laborals: la producció flexible i descentralitzada, l'aparició de nous nínxols de

mercat, el desenvolupament de les tecnologies de la informació i el coneixement i l'externalització de funcions, tant per part de l'empresa privada com per part de l'administració.

També és constata que una part cada vegada més important de noves empreses socials neixen impulsades per raons ideològiques, en concret, per la influència dels nous moviments socials, que han difós la importància de guanyar-se la vida treballant de manera més gratificant que tradicionalment.

Malgrat el seu constant creixement, les cooperatives de treball i el conjunt de les empreses socials no deixen de ser petites illes exòtiques enmig de l'oceà capitalista. Tots els elements que componen el sistema actual –la ideologia, la legislació, el sector financer, l'aparell polític– estan pensats per servir a les empreses convencionals.

Per tal que les empreses socials, i entre elles les cooperatives, puguin augmentar la seva viabilitat, tenir plena autonomia i desenvolupar-se, necessiten poder articular un “mercat social”. En aquest sentit, cal que assoleixi una massa crítica, un nombre mínim d'empreses socials i de consumidors socials, articulats per una densa xarxa de relacions entre si.

Aquest espai socioeconòmic solidari, que anomenem mercat social, ha d'estar format per empreses socials eficaçes, per capital prestat amb criteris ètics, per persones amb vocació cooperativista, per centres de formació cooperativa, per consumidors responsables interessats a adquirir els béns i serveis produïts per les empreses

socials, així com per un teixit de relacions de tipus extracooperatiu entre tots aquests subjectes: personals, culturals, polítiques, etc.

Es tracta, en la mesura del possible, d'anar tancant cicles econòmics i blindant-los tant de les ingerències de l'estat com de la competència desigual de les transnacionals.

3. Gestió cooperativa versus riquesa social

Una de les principals mancances del cooperativisme és la inexistència d'un model de gestió propi. Quan es faci, la construcció del model propi haurà de beure de fonts diverses; abans que res, de les aportacions tant teòriques com pràctiques del moviment cooperatiu, però també de les propostes més innovadores llançades des de l'empresa convencional, dels valors i les formes organitzatives assajades pels anomenats nous moviments socials, i dels canvis organitzatius que insinuen les noves tecnologies de la informació i la comunicació.

La gestió cooperativa integral es fonamenta en sis característiques que es deriven del conjunt format per principis i valors cooperatius: projecte empresarial viu, participació, innovació i aprenentatge permanent, intercooperació, qualitat i sostenibilitat.

Aquest model vol promoure un tipus de gestió que recolzi sobre els punts forts del cooperativisme: implicació, participació, flexibilitat productiva, cooperació i sensibilitat ecosocial.

L'objectiu de la gestió cooperativa integral és generar riquesa de dues maneres diferents. La primera produint

o distribuïnt béns i serveis socialment útils, sense reportar externalitats negatives com a conseqüència del procés productiu. La segona, generant un excedent que tindrà una destinació triple: personal, societària i social.

L'excedent personal s'adreça a la satisfacció individual dels cooperativistes. Pot ser de tipus econòmic –retorn cooperatiu– o sociocultural, en forma d'autorealització, formació i desenvolupament del sentit social i comunitari de socis i treballadors..

L'excedent societari s'adreça a enfortir la cooperativa. Pot ser econòmic –formació de reserves, inversions, millora de les condicions laborals, etc.; o no econòmic, en forma de desenvolupament de la cultura d'empresa, augment del valor de la marca, millora de l'habilitat professional dels socis, de la confiança dels clients, etc.

L'excedent social s'adreça a millorar la societat. Pot ser també econòmic –suport a iniciatives transformadores i solidàries– o sociocultural, en forma de difusió de valors democràtics, igualitaris i solidaris.

Com que el cooperativisme parteix d'una visió dels objectius i els mitjans de l'economia diferent de l'empresa convencional, la cooperativa no ha de ser gestionada com una mera màquina de fer diners, sinó com una entitat alhora econòmica i social. L'objectiu de la cooperativa ha de ser satisfer les necessitats –donar riquesa– totes les persones que hi estan implicades, mitjançant una activitat econòmica guiada pels valors cooperatius i, per tant, gestionada amb criteris congruents amb aquests valors.

La supervivència de les empreses no capitalistes sempre es difícil. Moltes sucumbeixen per tenir poc capital social i per incapacitat de captar recursos per finançar-se, perquè no poden renovar-se tecnològicament a la mateixa velocitat que les seves competidores convencionals, perquè els falten relacions amb els cercles de poder, pels seus propis dèficits de gestió, etc.

D'altres són víctimes de tot el contrari i “moren d'èxit”: els bons resultats econòmics tempten els socis a individualitzar el repartiment dels excedents i l'empresa acaba homologant-se a les empreses capitalistes.

L'empresa social, en nedar contra corrent, viu tothora sota la pressió d'esdevenir una empresa més. El perill d'enterrar la democràcia econòmica per tornar als abonats camps de l'autoritarisme laboral, d'oblidar la societat per pensar tan sols en l'empresa, de canviar la difícil independència per una còmoda dependència envers l'estat, els inversors o altres empreses, es troba sempre latent.

4. Ètica cooperativa com a factor de transformació

El cooperativisme ha pregonat des dels seus inicis una nova moral social que es fonamenta en uns valors bàsics que són, per un costat, l'autoajuda i l'ajuda mútua, l'autoresponsabilitat, la democràcia, la igualtat, l'equitat i la solidaritat, i per l'altre, l'honestedat, la transparència, la responsabilitat social i la preocupació pels altres. El primer grup es considera format pels valors que són específics de les cooperatives i, per tant,

són els que les diferencien de les empreses convencionals; en canvi, el segon consta de valors que poden trobar-se també en altres classes d'empreses.

L'eix de tots aquests valors és la persona i es plasma en la sobirania del treball respecte del capital, en tant que és l'únic agent capaç de crear tots els béns.

El cooperativisme posa l'economia al servei de l'ésser humà i considera l'altra persona, sigui el company de feina, el consumidor o el proveïdor, no com un instrument per obtenir un benefici, sinó com un actor subjecte de drets i posseïdor d'interessos igualment legítims.

Els valors cooperatius s'adiuen molt bé amb els que conforma l'anomenada ètica cívica, que vindria a ser l'ètica de mínims que hauria de regir l'actuació de tots els actors socials. Els valors de l'ètica cívica serien la llibertat i la solidaritat, plasmats en els drets humans, la tolerància activa i el que s'anomena "ethos dialògic", és a dir, la impossibilitat de proposar als altres el propi ideal si no és a través del diàleg i el testimoni.

A més dels valors, la moral cooperativa s'encarna en uns principis, que són les pautes que guien les cooperatives a l'hora de posar els valors en pràctica. Els principis cooperatius aprovats per l'Aliança Cooperativa Internacional a l'any 1995 reflecteixen les aspiracions cooperatives de canvi social i són set: adhesió voluntària i oberta, gestió democràtica per part dels seus membres, participació econòmica dels socis, autonomia i independència, educació, formació i informació, cooperació entre cooperatives i interès per la comunitat.

Un sistema econòmic inspirat en el cooperativisme ha de tenir com a finalitat reubicar l'economia en el context de la condició humana global i orientar el sistema econòmic cap a l'objectiu de satisfer les necessitats de les persones en el context de la naturalesa.

Un sistema d'aquest tipus s'hauria de basar en una *economia no expansiva*, que fes ecològicament i demogràficament compatibles la producció i el consum. Aquesta economia, a més hauria de ser *autocentrada* i amb un *grau d'obertura externa controlat*, de tal manera que, sense arribar a l'aïllacionisme, es procurés la màxima autonomia i independència.

Per altra banda, caldria aplicar el principi de *subsidiarietat*: bastir una economia local i regional potent, adreçada a satisfer les necessitats bàsiques de la població que hi viu a partir de la mobilització de les seves capacitats i recursos. Al mateix temps, es crearia un fons de compensació per evitar grans desigualtats interregionals.

Caldria també potenciar el *sector no monetari de l'economia*: autoproducció, troc a través de xarxes d'intercanvi comunitari, etc.

La capacitat de decisió sobre l'economia estaria basada en la *gestió democràtica de la producció*, amb la participació en les decisions empresarials que els afectin dels treballadors, dels consumidors o usuaris i de les comunitats. A més, caldria establir la *planificació democràtica de les grans línies econòmiques* i el control públic de la inversió.

Pel que fa a la propietat dels mitjans de producció, per un costat caldria establir la *titularitat pública dels recursos naturals*, i avançar cap a un *sistema mixt de propietat*, amb un gran desenvolupament de l'economia social i estatal, que juntament amb el sector mercantil privat constituïrien els tres pols de l'economia monetària.

Un sistema econòmic basat en els valors cooperatius, a més, hauria de practicar una *redistribució en sentit igualitari del treball domèstic* i una reducció i redistribució del treball assalariat i de la riquesa entre països, gèneres i classes socials.

Qualsevol habitant del planeta hauria de tenir garantits els drets humans, que inclouen la satisfacció de les necessitats bàsiques, per tant, caldria instaurar una *renda bàsica universal*, és a dir, un subsidi universal garantit.

A nivell polític, un model inspirat en la moral social cooperativa hauria de *perfeccionar la democràcia representativa actual*, desenvolupar fórmules de *democràcia participativa* i aplicar criteris de *màxima descentralització*, activant els principis d'autodeterminació, federació i subsidiarietat.

Xavier Gallofré